

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΕΙΣΑΓ. ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΥΠΟΥΡΓ. ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΕΠΙΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΑ

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΓΚΟΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΑ

ΕΠΙΘΥΜΑΤΟΛΟΓΗΣΤΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

Τ.Ε.Ι. ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Αριθ. Επιστολής: 10000000000000000000

ΜΕΣΣΟΛΟΓΓΙΟ 1998

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ: ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΣΤΕΛΕΧΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

με θέμα:

Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

ΓΚΟΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
ΤΖΙΝΑΣ ΧΡΗΣΤΟΣ

ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ.....	4
2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ.....	6
2.1. <i>Εννοια της παραγωγής</i>	6
2.2. <i>Κλάδοι και τομείς της παραγωγής</i>	6
3. Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΜΙΑ ΟΡΙΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ: Ο ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ.....	9
4. ΤΟ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο	15
1. Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	16
1.1. <i>Γενικά</i>	16
1.2. <i>Η γεωργική οικονομία</i>	18
1.2.1. Τα σιτηρά.....	19
1.2.2. Ο καφές	20
1.2.3. Το βαμβάκι	23
1.2.4. Τα σπωρικά	25
1.2.5. Ο καπνός.....	26
1.2.6. Προϊόντα αμπελιού - κρασί.....	28
1.3. <i>Η κτηνοτροφική οικονομία</i>	32
1.3.1. Διακρίσεις και τύποι γεωργικών - κτηνοτροφικών χρήσεων του εδάφους. Κατανομή της παραγωγής. Εντατική και εκτατική παραγωγή.	35
1.3.2. Γεωργία και κτηνοτροφία στις περιοχές του μεσογειακού κλίματος	38
1.4. <i>Η αλιευτική οικονομία</i>	40
1.5. <i>Η εκμετάλλευση των δασών</i>	42
1.6. <i>Η θηρευτική οικονομία (κυνήγι)</i>	45
1.7. <i>Η εξορυκτική οικονομία</i>	47
1.7.1. Γεωγραφία των βασικότερων ορυκτών υλών	49
2. Η ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	55
2.1. <i>Εννοια και σημασία της πρωτογενούς παραγωγής στην Ελλάδα</i>	55
2.2. <i>Η διάρθρωση του προϊόντος του πρωτογενούς τομέα</i>	57
2.3. <i>Η φυτική παραγωγή</i>	57
2.3.1. Βασικά προβλήματα του κλάδου της γεωργίας.....	62
2.4. <i>Η κτηνοτροφία</i>	64
2.5. <i>Η δασοκομία</i>	67
2.6. <i>Η αλιεία</i>	69
2.6.1. Οι κύριες αιτίες υποβάθμισης της αλιείας	71
2.7. <i>Ο ορυκτός και ενεργειακός πλούτος</i>	72
2.7.1. Η παραγωγή ελληνικού λιγνίτη	74

2.8. Γενικά συμπεράσματα για την εξέλιξη της πρωτογενούς παραγωγής	75
3. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ	81
3.1. Τεχνικά προβλήματα	81
3.2. Οικονομικά προβλήματα.....	83
3.3. Εγγειοδιαρθρωτικά προβλήματα	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	87
2. ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ.....	88
2.1. Οι τελευταίες εξελίξεις στον αγροτικό τομέα.....	88
2.2. Η πολιτική στήριξης του πρωτογενούς τομέα	98
2.3. Η συμφωνία της GATT για τα αγροτικά προϊόντα	99
2.3.1. Σημαντικές οι επιπτώσεις της GATT στην ελληνική γεωργία	117
2.4. Τα γεωργικά εισοδήματα	130
2.5. Νέοι Αγρότες- Χωρίς αυτούς για ποια γεωργία μιλάμε;	130
2.5.1. Το μέλλον του κόσμου της υπαίθρου.....	131
2.5.2. Οικονομικές δραστηριότητες.....	133
2.5.3. Το περιβάλλον.....	134
2.5.4. Απασχόληση - εισόδημα.....	135
2.5.5. Παρεχόμενες υπηρεσίες	137
2.5.6. Ενημέρωση - Πληροφόρηση	139
2.5.7. Δημογραφική δομή	140
2.5.8. Υπάρχει προοπτική;	142
2.5.9. Οργανώσεις νέων αγροτών	143
2.5.10. Κίνητρα για τους νέους αγρότες	146
2.5.11. Ο Κανονισμός 2328/91	151
2.6. Η ελληνική γεωργία και το ευρωπαϊκό της μέλλον.....	152
2.6.1. Ελάχιστες αρχικές παραδοχές	152
2.6.2. Το μεταβαλλόμενο πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον	153
2.6.3 Αναμόρφωση της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΑΠ).....	155
2.6.4. Οι ελληνικές και μεσογειακές ιδιαιτερότητες.....	156
2.6.2. Προτεινόμενες δράσεις	156
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	158
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	165

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Η πρώτη οικονομική δραστηριότητα του ανθρώπου πάνω στη γη ήταν η αγροτική.

Είναι γνωστό ότι οι μακρινοί πρόγονοί μας, οι πρώτοι άνθρωποι που εμφανίστηκαν στη γη ικανοποίησαν το αίσθημα της πείνας τους στην αρχή, συλλέγοντας και τρώγοντας χόρτα ή καρπούς δένδρων ή θάμνων ή ρίζες φυτών ή βολβούς ή κονδύλους και άλλα είδη του φυτικού βασιλείου. Αυτή η περίοδος της ανθρώπινης ζωής πάνω στον πλανήτη μας ονομάζεται **περίοδος της συλλεκτικής οικονομίας**, γιατί ο άνθρωπος δεν κατέβαλλε καμιά ιδιαίτερη φροντίδα για την παραγωγή των αγαθών που χρειαζόταν για να ζήσει: απλώς τα μάζευε από τη γύρω φύση. Αυτή είναι και η πρώτη μορφή οικονομικής δραστηριότητας του ανθρώπου. Ο απώτερος πρόγονός μας, λοιπόν, άρχισε τη ζωή του ως συλλέκτης χόρτων, καρπών, ριζών...

Στη διαδρομή του χρόνου, ο άνθρωπος διαπίστωσε ότι μπορεί να ικανοποιήσει την πείνα του με το κυνήγι (θήρα) των μικρών ή και μεγάλων ζώων και την αλιεία των ψαριών που έπιανε στις λίμνες, τους ποταμούς και τις θάλασσες. Η περίοδος αυτή της οικονομικής δραστηριότητας του ανθρώπου, ονομάζεται **περίοδος της θηρευτικής οικονομίας** και περιλαμβάνει και την **αλιευτική οικονομία**, γιατί φαίνεται ότι η θηρευτική και η αλιευτική δραστηριότητα του ανθρώπου άρχισαν περίπου την ίδια εποχή.

Μετά την εμπειρία της θηρευτικής δραστηριότητας, ο άνθρωπος διαπίστωσε ότι μπορεί να ικανοποιήσει καλύτερα την ανάγκη της διατροφής του και με μια άλλη δραστηριότητα: εξημερώνοντας, εκτρέφοντας και

αναπτύσσοντας μερικά ζώα. Γι' αυτό, αμέσως προχώρησε και στην **κτηνοτροφική οικονομία**, δηλ. αυτήν που στηρίζεται στη βόσκηση και εκμετάλλευση ορισμένων ζώων.

Στη συνέχεια ο άνθρωπος παρατήρησε ότι μερικοί καρποί των φυτών άφηναν σπόρους, που όταν έπεφταν στη γη και έμεναν μέσα στο χώμα μετά από ορισμένο χρόνο έδιναν καινούργιους καρπούς και σπόρους. Από την παρατήρηση αυτή, ο άνθρωπος οδηγήθηκε στην **καλλιέργεια των φυτών και των δένδρων** για την απόκτηση των καρπών και των σπόρων τους, με τα οποία ικανοποιούσε ορισμένες ανάγκες της διατροφής του. Με τον τρόπο αυτό, βέβαια, ο άνθρωπος κατέβαλε κάποια ιδιαίτερη φροντίδα (σκάλισμα, όργωμα, σπορά κτλ) για την απόκτηση των καρπών που θα ικανοποιούσαν την ανάγκη της διατροφής του. Έτσι φτάνουμε στην **καλλιεργητική οικονομία**, η οποία αργότερα συστηματοποιήθηκε, δηλ. έγινε μεθοδική καλλιέργεια των αγρών.

Τέλος, η καλλιεργητική δραστηριότητα της γης συνδυάστηκε και με την αύξηση των ζώων για να μας δώσει τη **σύγχρονη αγροτική οικονομία** (συνδυασμός γεωργίας και κτηνοτροφίας), η οποία ήδη εφαρμόζει και επιστημονικές γνώσεις στην καλλιέργεια της γης και την ανάπτυξη των ζώων, (όπως προδιαγράφουν οι Επιστήμες της Γεωπονίας, της Αγροτικής Οικονομίας, του Μάνατζμεντ, των Εκμεταλλεύσεων κτλ.).

Τα παραπάνω 5 στάδια στην εξέλιξη της σημερινής αγροτικής οικονομίας (συλλεκτική, θηρευτική και αλιευτική, κτηνοτροφική, καλλιεργητική και αγροτική) δίνουν το ιστορικό πανόραμα της πορείας της πρώτης οικονομικής δραστηριότητας του ανθρώπου πάνω στη γη.

Δείχνουν πως ο άνθρωπος ξεκίνησε από απλός συλλογέας χόρτων ή φυτών ή καρπών, έγινε αργότερα κυνηγός και ψαράς, κατόπιν ποιμένας

(κτηνοτρόφος), ύστερα καλλιεργητής αγρών και τέλος έφτασε στο σημερινό έμπειρο αγρότη - γεωργό που καλλιεργεί συστηματικά τη γη και, συγχρόνως, εκτρέφει παραγωγικά ζώα, ενώ εφαρμόζει και επιστημονικές γνώσεις.

Ακόμα, βλέπουμε μια μετάβαση από «γεωργία της αυτοσυντήρησης» στη «γεωργία της αγοράς». Αυτό σημαίνει πως ο αγρότης - γεωργός από ανεξάρτητος «γεωργός της αυτάρκειας», που παράγει αγροτικά προϊόντα μόνο για την οικογένειά του, εξελίχθηκε σε «εμπορικό γεωργό», δηλ. παραγωγό ο οποίος παράγει αγροτικά προϊόντα για την οικογένειά του αλλά και το πλεόνασμα ή και ολόκληρη την παραγωγή του τη διακινεί με το εμπόριο ή τον συνεταιρισμό στις γεωργικές βιομηχανίες ή στους τελικούς καταναλωτές των μεγάλων αστικών κέντρων.

2. ΠΑΡΑΓΩΓΗ

2.1. Έννοια της παραγωγής

Με τον όρο παραγωγή που αναφέραμε παραπάνω εννοούμε τη διαδικασία μετατροπής των συντελεστών της παραγωγής σε αγαθά και υπηρεσίες, χρήσιμα για τον άνθρωπο. Επίσης με τον όρο παραγωγή εννοούμε και το αποτέλεσμα της παραγωγικής διαδικασίας, δηλ. το προϊόν.

Για να παραχθούν τα αγαθά και οι υπηρεσίες που χρειάζεται ο άνθρωπος, πρέπει να χρησιμοποιηθούν συντελεστές της παραγωγής, ή όπως αλλιώς λέγονται παραγωγικοί συντελεστές. Παραγωγικοί συντελεστές, λοιπόν, θεωρούνται όλα τα μέσα ή πόροι που συντελούν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών.

2.2. Κλάδοι και τομείς της παραγωγής

Η παραγωγή των αγαθών και υπηρεσιών γίνεται από οργανωμένες οικονομικές μονάδες, που λέγονται επιχειρήσεις με αντικειμενικό σκοπό το

κέρδος. Το σύνολο των επιχειρήσεων που παράγουν το ίδιο ή παρόμοιο προϊόν αποτελούν τον **κλάδο παραγωγής**, όπως είναι π.χ. ο κλάδος σιτοπαραγωγών, φρουτοπαραγωγών, κτηνοτρόφων, ο κλάδος παραγωγής τροφίμων, ποτών, φαρμάκων, λιπασμάτων κ.τ.λ.

Με βάση το προϊόν που παράγει κάθε κλάδος, μπορούμε να τον κατατάξουμε σ' έναν από τους τρεις τομείς της παραγωγής: τον πρωτογενή (τον οποίο θα αναλύσουμε διεξοδικά παρακάτω), το δευτερογενή και τον τριτογενή.

α) Ο **πρωτογενής τομέας** της παραγωγής ασχολείται με τα προϊόντα που παράγει από μόνη της η ίδια η φύση ή με τη συνεργασία του ανθρώπου και λαμβάνονται από τη φύση αυτούσια χωρίς παραπέρα επεξεργασία, γι' αυτό λέγονται και προϊόντα πρωτογενούς παραγωγής και ο πρωτογενής τομέας λέγεται και **συλλεκτική οικονομία**.

Στον πρωτογενή τομέα της παραγωγής υπάγονται όλοι οι κλάδοι της αρχικής ή φυσικής παραγωγής, δηλ. η γεωργία, η κτηνοτροφία, η πτηνοτροφία, η αλιεία, η δασοκομία, η ιχθυοτροφία, η μελισσοκομία, τα ορυχεία, τα μεταλλεία, τα λατομεία, τα θερμοκήπια κ.λπ.

Τα προϊόντα του πρωτογενή τομέα της παραγωγής χρησιμοποιούνται είτε ως πρώτες ύλες στο δευτερογενή τομέα για την παραγωγή άλλων αγαθών (π.χ. σιτάρι), είτε ως τελικά αγαθά απ' ευθείας από τους καταναλωτές για την ικανοποίηση των αναγκών τους (π.χ. φρούτα).

β) Ο **δευτερογενής τομέας** της παραγωγής ή **μεταποιητική οικονομία** ασχολείται με προϊόντα που παράγονται κατόπιν επεξεργασίας των προϊόντων της πρωτογενούς παραγωγής, γι' αυτό και τα προϊόντα του τομέα αυτού λέγονται προϊόντα δευτερογενούς παραγωγής.

Ένα μεγάλο μέρος των προϊόντων αυτών χρησιμοποιείται από τους καταναλωτές για άμεση κατανάλωση (π.χ. τρόφιμα, ρούχα, παπούτσια κ.λπ) και ένα άλλο μεγάλο μέρος από τις επιχειρήσεις για παραγωγή άλλων αγαθών (π.χ. εργαλεία, μηχανήματα, κτίρια κλπ.).

Ο δευτερογενής τομέας της παραγωγής περιλαμβάνει βασικά τους κλάδους της μεταποιητικής παραγωγής, δηλ. τη βιομηχανία (εργοστάσια), τη βιοτεχνία (εργαστήρια) και την οικοτεχνία (χειροτεχνία). Περιλαμβάνει επίσης τον κλάδο των κατασκευών (κτίρια, κατοικίες, λιμάνια, δρόμους κ.λπ) και τον κλάδο παραγωγής ενέργειας (ηλεκτρισμός, φωταέριο, κάρβουνο κ.τ.λ.).

γ) Ο **τριτογενής τομέας** της παραγωγής δεν ασχολείται με την παραγωγή υλικών αγαθών, αλλά με την παροχή υπηρεσιών έμμεσης και άμεσης κατανάλωσης γι' αυτό και αλλιώς λέγεται **οικονομία παροχής υπηρεσιών**.

Στις αναπτυγμένες χώρες ο τομέας της τριτογενούς παραγωγής διευρύνεται συνεχώς, εξαιτίας της τεχνολογικής ανάπτυξη, η οποία διαρκώς εκτοπίζει εργατικό δυναμικό τόσο από τον πρωτογενή όσο και από το δευτερογενή τομέα της παραγωγής.

Ο τριτογενής τομέας της παραγωγής αναλυτικά περιλαμβάνει:

- Τις μεταφορές, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο και γενικά όλες τις υπηρεσίες που διευκολύνουν τη διαδικασία της μεταφοράς και της εμπορίας των αγαθών, όπως είναι οι τραπεζικές, ασφαλιστικές, εκτελωνιστικές, διαφημιστικές και άλλες εργασίες.
- Τις προσωπικές υπηρεσίες που παρέχονται απευθείας στους καταναλωτές, όπως είναι π.χ. τα δικηγορικά γραφεία, τα ιατρεία, τα φροντιστήρια, τα ξενοδοχεία, τα τουριστικά γραφεία, τα κουρεία, τα αρχιτεκτονικά γραφεία κ.τ.λ.

- Τις υπηρεσίες που παρέχει το κράτος, όπως είναι π.χ. η εκπαίδευση, υγεία, η ασφάλεια, η δικαιοσύνη, η άμυνα, οι τηλεπικοινωνίες κ.τ.λ.

Τέλος, επιγραμματικά μπορούμε να πούμε ότι οι πιο αντιπροσωπευτικοί κλάδοι επιχειρήσεων κάθε τομέα παραγωγής είναι:

- α) Η γεωργία για τον πρωτογενή τομέα.
- β) Η βιομηχανία για τον δευτερογενή τομέα
- γ) Το εμπόριο για τον τριτογενή τομέα.

3. Η ΣΥΝΔΕΣΗ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΜΕ ΜΙΑ ΟΡΙΣΜΕΝΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΤΟΠΟΘΕΣΙΑ: Ο ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΟΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Βασικό χαρακτηριστικό της αγροτικής δραστηριότητας είναι και ο δεσμός της με μια ορισμένη γεωγραφική περιοχή.

Από τη φύση της, η αγροτική δραστηριότητα είτε ως καλλιέργεια γης, είτε ως ανάπτυξη κτηνοτροφίας ή ως δασοκομία ή ως αλιεία είναι δεμένη με ορισμένο γεωγραφικό τόπο, ο οποίος χαρακτηρίζεται από ορισμένες οικολογικές συνθήκες. Αυτό το χαρακτηριστικό έχει ορισμένες συνέπειες για την αγροτική δραστηριότητα.

Η δέσμευση της αγροτικής δραστηριότητας με ορισμένο γεωγραφικό τόπο υποχρεώνει αυτούς που ασχολούνται με αυτήν να παραμένουν μόνιμα εκεί. Έτσι, ενώ είναι κατά κανόνα δυνατή η μεταφορά μιας βιοτεχνίας ή μιας βιομηχανικής εγκατάστασης από τον Α στον Β τόπο, η μετατόπιση αυτή δεν είναι, κατά κανόνα δυνατή στην αγροτική παραγωγή.

Εκτός από την εξειδίκευση του αγρότη - παραγωγού, έχουμε και την εξειδίκευση των διαφόρων γεωγραφικών περιοχών (γεωγραφική εξειδίκευση) κατά τα παραγόμενα προϊόντα. Έτσι π.χ. στον ελληνικό χώρο, η Θράκη έχει γεωγραφική εξειδίκευση στην κτηνοτροφική παραγωγή, εξαιτίας των

ιδιαίτερων καιρικών και οικολογικών συνθηκών της περιοχής (υψηλότερη βροχόπτωση, πλουσιότερη βλάστηση κ.τ.λ.). Η Καλαμάτα εξειδικεύεται στην παραγωγή ελαίων. Η Αργολίδα εξειδικεύεται στην παραγωγή εσπεριδοειδών. Η Θεσσαλία εξειδικεύεται κυρίως στην παραγωγή σιτηρών. Ο κάμπος της Θεσ/νίκης παράγει το 70% του συνόλου της παραγωγής του ρυζιού της χώρας μας κ.ο.κ.

Σχεδόν κάθε γεωγραφική περιοχή έχει την ειδίκευσή της στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Έτσι δημιουργούνται ορισμένες, σχετικά αυστηρά χωρισμένες, ζώνες αγροτικής παραγωγής (π.χ. η ζώνη ελαιοκομικών, η ζώνη σιτηρών, η ζώνη εσπεριδοειδών κ.τ.λ.).

Η έντονη σύνδεση της αγροτικής δραστηριότητας με το ύπαιθρο και την οικολογία προσδίδει σ' αυτήν ακόμη ένα σημαντικό χαρακτηριστικό: την άμεση εξάρτησή της από τη μεταβολή των καιρικών συνθηκών. Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό που είναι άρρηκτα δεμένο με την αγροτική δραστηριότητα, επειδή αποτελεί πρωτογενή μορφή οικονομικής δραστηριότητας. Οι συνέπειες που έχει αυτό το χαρακτηριστικό είναι σοβαρές για: την κατανομή των πόρων στην αγροτική παραγωγή, τη σταθερότητά της, την αποδοτικότητα και την ανάπτυξή της. Όπως θα δούμε σε άλλη θέση, η έντονη εξάρτηση της αγροτικής οικονομίας από τη φύση έχει γι' αυτούς που ασχολούνται μ' αυτήν και για τον ίδιο τον κλάδο μερικά σοβαρά μειονεκτήματα, όπως είναι οι συχνές καταστροφές της αγροτικής παραγωγής από θεομηνίες, πλημμύρες, παγετούς κτλ. Όλα αυτά συντελούν στη μείωση της αγροτικής παραγωγής και στην αστάθεια του εισοδήματος των παραγωγών.

4. ΤΟ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΟ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος έχει ως αντικειμενικό σκοπό την εξήγηση του εμπορίου και των ανταλλαγών μεταξύ των διαφόρων περιφερειών μιας χώρας (διαπεριφερειακό εμπόριο) και μεταξύ των διαφόρων χωρών (διεθνές εμπόριο).

Η θεωρία του διεθνούς εμπορίου διαβεβαιώνει ότι, από τη στιγμή που υπάρχουν διαφορές στην παραγωγικότητα των διαφόρων κλάδων της εθνικής οικονομίας (αγροτικός, βιομηχανικός) και εφόσον αυτή εντάσσεται σε μια ευρύτερη διεθνή αγορά (π.χ. Ε.Ε.), συμφέρει η εξειδίκευση σε ορισμένους μόνο κλάδους παραγωγής και η ανταλλαγή - εμπόριο με τις άλλες χώρες-μέλη στα προϊόντα ή κλάδους που έχουν «συγκριτικό πλεονέκτημα» δηλ. παράγουν με χαμηλό κόστος παραγωγής.

Η θεωρία του συγκριτικού πλεονεκτήματος ή του συγκριτικού κόστους ορίζει γενικά ότι, αν πάνω στη γη ή σε μια ευρύτερη γεωγραφική ενότητα (π.χ. Ε.Ε.), υπάρχουν πολλές χώρες οι οποίες ασχολούνται με την παραγωγή αγροτικών προϊόντων, θα είναι προς όφελος όλων των χωρών (*αμοιβαίο όφελος*), αν οι χώρες *συγκεντρώσουν την παραγωγική τους δραστηριότητα στην παραγωγή (ειδίκευση) εκείνων των προϊόντων στα οποία έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα (χαμηλότερο κόστος)*.

Είναι γεγονός ότι οι διάφορες χώρες είναι προικισμένες με διαφορετικές ποιότητες και ποσότητες εδαφικών φυσικών πόρων, κεφαλαιουχικών αγαθών, εργατικού δυναμικού, τεχνολογίας κ.τ.λ. Αυτό σημαίνει ότι κατά κανόνα έχουν και διαφορετικές σχετικές τιμές για τους πόρους αυτούς και τα προϊόντα που παράγουν. Επομένως, μια χώρα μπορεί να παράγει μερικά προϊόντα φθηνότερα από μια άλλη. Η ανταλλαγή των προϊόντων μεταξύ των

διαφόρων χωρών με το διεθνές εμπόριο επιτρέπει στις χώρες να συγκεντρώσουν την παραγωγική τους επίδοση στα προϊόντα ή τους κλάδους δραστηριότητας στους οποίους παρουσιάζουν μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Από το εμπόριο αυτό ωφελούνται και οι δύο χώρες (αμοιβαίο όφελος).

Οι παράγοντες που προσδιορίζουν το συγκριτικό πλεονέκτημα, δηλ. την αποτελεσματικότερη παραγωγή (και διάθεση) στον αγροτικό τομέα είναι πολλοί και πολυσύνθετοι. Οι πιο σημαντικοί απ' αυτούς είναι οι εξής:

α) **Η ύπαρξη ευνοϊκών εδαφικών και γενικότερα οικολογικών συνθηκών** που ευνοούν την καλλιέργεια και ανάπτυξη των αγροτικών προϊόντων, όπως και η επάρκεια (είδος, ποιότητα, ποσότητα, τιμές) των άλλων συντελεστών παραγωγής (εργασία, κεφάλαιο, τεχνολογία) που χρησιμοποιούνται στην αγροτική παραγωγή.

β) **Η ελκυστικότητα** που έχουν τα παραγόμενα προϊόντα για το καταναλωτικό κοινό, δηλ. η ένταση της ζήτησής τους, που εξαρτάται από το είδος και την ποιότητά τους (π.χ. τα ελληνικά εσπεριδοειδή, μέσα στην Ε.Ε.).

γ) **Η γεωγραφική προσέγγιση στις μεγάλες αγορές**, που ζητούν τα αγροτικά προϊόντα. Ιδιαίτερο ρόλο εδώ παίζει το μέγεθος του κόστους μεταφοράς, που επηρεάζει τη δυνατότητα τοποθέτησης των αγροτικών προϊόντων στις ξένες αγορές. Όπως είναι γνωστό, χώρες ή περιοχές που είναι απομακρυσμένες από τα μεγάλα αστικά κέντρα (κέντρα κατανάλωσης) επιβαρύνονται με υψηλό κόστος μεταφοράς των αγροτικών προϊόντων.

δ) Η αποτελεσματικότητα του **συστήματος μάρκετινγκ** για τη διακίνηση των προϊόντων.

ε) Η γενικότερη **ανταγωνιστική θέση** των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως προσδιορίζεται από το μέγεθός τους, το μάνατζμεντ, την τεχνολογία που χρησιμοποιούν, την εκμηχάνιση, την επάρκεια κεφαλαίων κινήσεως.

Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι: διαθέτει η Ελλάδα συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων μέσα την Ε.Ε.;

Αν λάβουμε υπόψη τους πιο πάνω παράγοντες, που προσδιορίζουν το μέγεθος του συγκριτικού πλεονεκτήματος στον αγροτικό τομέα, μπορούμε να υποστηρίξουμε ορισμένες γενικές προτάσεις για τη θέση της αγροτικής οικονομίας μας μέσα την Ε.Ε.

Φαίνεται ότι η σχετική αγροτική εξειδίκευση της χώρας μας και η ανταλλαγή με το διεθνές εμπόριο πολλών αγροτικών προϊόντων (εσπεριδοειδή, άλλα φρούτα, καπνός, λάδι, καρποί, λαχανικά κτλ.), μας δίνει έναν τρόπο για να «μετατρέψουμε» μερικά άφθονα αγροτικά μας προϊόντα σε οποιαδήποτε άλλα επιθυμούμε (αυτοκίνητα, μηχανήματα, ιατρικά εργαλεία κ.τ.λ.).

Επειδή η φύση έχει προικίσει άνισα την Ελλάδα και τις περισσότερες από τις χώρες της Ε.Ε. (Γερμανία, Μ. Βρετανία, Βέλγιο) με αγροτικούς συντελεστές παραγωγής και η χώρα μας διαθέτει μερικούς απ' αυτούς σε σχετική αφθονία, γι' αυτό έχει κάποιο συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή ορισμένων αγροτικών προϊόντων σε σύγκριση με τις ευρωπαϊκές χώρες. Πράγματι, το έδαφος και οι δεμένοι μ' αυτό άλλοι φυσικοί πόροι (π.χ. ηλιοφάνεια) βρίσκονται σε μεγάλη αφθονία σε σχέση με τα κεφαλαιουχικά αγαθά και τις τεχνικές γνώσεις στην Ελλάδα. Είναι αυτονόητο ότι, εφόσον η Ελλάδα στην Ε.Ε. θα έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παραγωγή αγροτικών προϊόντων. Αντίθετα, το συγκριτικό πλεονέκτημα των χωρών-μελών της Ε.Ε., που έχουν σχετική αφθονία σε κεφαλαιουχικά αγαθά και υψηλή Τεχνολογία, θα είναι στην παραγωγή των προϊόντων που απαιτούν αυτούς

τους συντελεστές παραγωγής (αυτοκίνητα, τουρμπίνες, τηλεπικοινωνιακό υλικό κ.τ.λ.).

Όταν η Ελλάδα παράγει αγροτικά προϊόντα και τα ανταλλάσσει με τα βιομηχανικά προϊόντα των χωρών - μελών της Ε.Ε., με την ανταλλαγή και το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων της, πραγματοποιεί την έμμεση παραγωγή των βιομηχανικών προϊόντων που χρειάζεται. Έτσι τα εξαγόμενα αγροτικά προϊόντα μας «αγοράζουν» τα ευρωπαϊκά βιομηχανικά προϊόντα που θέλουμε. Αυτή είναι η έννοια του συγκριτικού πλεονεκτήματος, όπως αναδεικνύεται με τη διεθνή ανταλλαγή και το διεθνές εμπόριο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1°

1. Ο ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1.1. Γενικά

Μεταξύ των διαφόρων τομέων παραγωγής η καλλιέργεια της γης, η κτηνοτροφία, το ψάρεμα, η δασοκομία και ο ορυκτός πλούτος έχουν την πρώτη θέση στην οικονομική δραστηριότητα και έχουν παίξει το βασικότερο ρόλο στην παραγωγική προσπάθεια του ανθρώπου. Οι κλάδοι αυτοί ανήκουν στην πρωτογενή παραγωγική διαδικασία και είναι αυτονόητο ότι από την παραγωγή αυτή εξαρτάται και ο κύκλος οικονομικής δράσεως των άλλων τομέων παραγωγής (δευτερογενούς - τριτογενούς). Αντικείμενό της είναι η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων της γης, δηλαδή η παραγωγή προϊόντων που προέρχονται από το φυσικό περιβάλλον χωρίς να μεσολαβεί μεταποίησης τους. Η τελευταία βαθμίδα εξελίξεως χαρακτηρίζεται από το σύνολο των μηχανικών μέσων που διαθέτει η σύγχρονη τεχνολογία και από τις νέες επιστημονικές μεθόδους που εφαρμόζονται και στον αγροτικό κλάδο δηλαδή στη γεωργία, στην κτηνοτροφία, στη δασοκομία, στη μελισσοκομία κ.ά., αλλά και στους άλλους κλάδους της πρωτογενούς παραγωγής (εξορυκτικές εργασίες κ.λ.π.).

Στον πίνακα 1 αναφέρεται ο αριθμός των αγροτικών μηχανημάτων διαφόρων κρατών και ενδεικτικά της Ελλάδας που αποτελούν σήμερα βασικό παράγοντα αυξήσεως της γεωργικής παραγωγής.

Από τη γεωργική καλλιέργεια και κυρίως από τα δημητριακά ζει το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της γης, και ακόμη, το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων απασχολείται στη γεωργία. Στην πρωτογενή παραγωγική διαδικασία σημαντική θέση έχουν τα κτηνοτροφικά προϊόντα και η αλιεία. Τέλος, τα ορυκτά, όχι μόνο αποτελούν ουσιαστικό παράγοντα της σύγχρο-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ενδεικτικός πίνακας αριθμού αγροτικών μηχανημάτων

	Γεωργικά μηχανήματα (τρακτέρ - ρυμουλκά)				Θεριστικές μηχανές				Αρμεκτικές μηχανές			
	1981	1986	1987	1988	1981	1986	1987	1988	1981	1986	1987	1988
Παγκόσμια	21874176	24923184	25235888	25597504	3491405	3912678	3946292	4000655				
Η.Π.Α.	4767666	4676000	4676000	4676000				4000655				
Ιαπωνία	1326700	1853600	1833900	1904070	849100	1109500	1150020	1201101	138333	188000	150000	152000
Καναδάς	657369	714000	728074	742200	161253	158600	157934	157300				
Χώρες πρώην Σοβ. Ενώσεως	2566666	2775000	2755000	2736000	723000	828000	812000	796000	360667	426000	438000	450000
Γαλλία	1484301	1527929	1524000	1519760	145600	149349	150500	151365	378333	327139	312000	298060
Ιταλία	1058787	1227134	1269147	1315427	34499	40616	41953	43722	127667	138000	140000	142000
Γερμανία	1467400	1483600	1483019	1469956	167500	155000	150000	185000	457633	394600	362600	337000
Τουρκία	431548	582291	611052	635526	13177	13615	11457	11794	1000	2621	3762	4382
Γιουγκοσλαβία	440505	881993	955280	1017000	9196	9900	9997	9914	3074	4778	5187	5322
Ελλάδα	141520	180000	181000	182000	6177	6566	6380	6550	4610	5237	6018	6180

νης ζωής, αλλά πολλές φορές καθορίζουν και το δείκτη της οικονομικής δραστηριότητας στις διάφορες χώρες, αφού προσφέρουν βασικές πρώτες ύλες στη βαριά βιομηχανία.

1.2. Η γεωργική οικονομία

Η γεωργική παραγωγή κατέχει σημαντικότερη θέση στη ζωή του ανθρώπου και η εξέλιξή της είναι δεμένη με την ιστορία της ανθρωπότητας όσο κανείς άλλος παραγωγικός κλάδος.

Γεωργία είναι το σύνολο των ενεργειών με τις οποίες καλλιεργούνται στο έδαφος φυτά για την παραγωγή προϊόντων διατροφής του ανθρώπου ή για την μεταποίησή τους σε προϊόντα χρήσιμα για τον άνθρωπο ή ακόμη και για την κτηνοτροφία (ζωοτροφές).

Όπως αναφέρθηκε από τη γεωργική καλλιέργεια και ιδιαίτερα από τα δημητριακά ζει σήμερα το μεγαλύτερο μέρος του παγκόσμιου πληθυσμού.

Στην επιστήμη γίνεται διάκριση της γεωργικής καλλιέργειας ανάλογα με τον τρόπο διεξαγωγής της. Έτσι έχουμε:

- Την κατώτερη γεωργική καλλιέργεια, με χαρακτηριστικό ότι μεταχειρίζεται ο γεωργός πρωτόγονα τεχνικά μέσα για να καλλιεργήσει (ράβδοι, αξίνες),
- την καλλιέργεια με άροτρο,
- τη μηχανοποιημένη καλλιέργεια, με χαρακτηριστικό τη χρησιμοποίηση συγχρόνων μηχανικών και χημικών μέσων.

Ο γεωργός για να εκλέξει το είδος του φυτού που θα καλλιεργήσει, έχει υπόψη του διάφορους παράγοντες, όπως το έδαφος, το κλίμα, τις ανάγκες της ζωής που θα πρέπει να ικανοποιηθούν κ.ά. Στους τόπους που υπάρχουν πολλές ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξη ορισμένου φυτού, ο

γεωργός επιδίδεται στη μονοκαλλιέργεια, δηλαδή στην καλλιέργεια ενός μόνου φυτού (ρύζι, καφές κ.ά.). Ακόμα, στην προσπάθειά του να πάρει από το φυσικό του περιβάλλον περισσότερα και καλύτερα γεωργικά προϊόντα, φροντίζει να βελτιώνει τους φυσικούς όρους (έδαφος, κλίμα κ.λπ.) με την άρδευση, αποστράγγιση και συγκράτηση του εδάφους, τα θερμοκήπια, να χρησιμοποιεί μηχανές για τελειότερη γεωργική εργασία και ακόμα να μεταμορφώνει ορισμένα φυτά σύμφωνα με αυτά που εκείνος θέλει να παραχθούν.

1.2.1. Τα σιτηρά

Το σιτάρι είναι φυτό που καλλιεργήθηκε από την πολύ παλιά εποχή σε πολύ μεγάλη έκταση για τις εξαιρετικές θρεπτικές του ιδιότητες. Υπάρχουν πολλές ποικιλίες σιταριού από τις οποίες ορισμένες έχουν την ικανότητα να προσαρμόζονται στις ειδικές απαιτήσεις τοπικών συνθηκών. Καλλιεργείται και στα δύο ημισφαίρια και κάθε μήνα του χρόνου γίνεται συγκομιδή σιταριού σε κάποιο σημείο της γης.

Η καλλιέργεια του σιταριού απαιτεί γόνιμο έδαφος και ήπιο κλίμα. Η παραγωγή διακρίνεται σε χειμερινό ή φθινοπωρινό σιτάρι, δηλαδή εκείνο που σπείρεται και θερίζεται το καλοκαίρι και σε ανοιξιάτικο σιτάρι, δηλαδή εκείνο που σπείρεται την άνοιξη, αναπτύσσεται το καλοκαίρι και είναι έτοιμο για θερισμό στο τέλος του καλοκαιριού. Το 80% της παγκόσμιας παραγωγής είναι χειμερινό σιτάρι.

Διακρίνουμε δύο μορφές καλλιέργειας του σιταριού:

α) Την **ενταπική καλλιέργεια** που γίνεται σε χώρες της Ευρώπης και της Ν.Α. Ασίας, όπου ο πληθυσμός είναι πυκνός και το έδαφος περιορισμένο και εξαντλημένο από τη μακρόχρονη καλλιέργεια. Εδώ, επιδιώκεται η μεγαλύτερη δυνατή απόδοση με την εφαρμογή όλων των επιστημονικών μέσων.

β) Την **εκταπική καλλιέργεια** σιταριού που γίνεται στην Αμερική, στην Αυστραλία και στις χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, όπου ο πληθυσμός είναι αναλογικά μικρός και το έδαφος εύφορο και μεγάλης εκτάσεως.

Οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, οι Η.Π.Α. και η Κίνα παράγουν περισσότερο από το μισό σιτάρι της παγκόσμιας παραγωγής. Ακολουθούν ο Καναδάς, η Γαλλία, η Τουρκία και η Αυστραλία. Στους πίνακες 2 και 3 φαίνονται αντίστοιχα η παγκόσμια παραγωγή του σιταριού κατά χώρες και η παραγωγή κατά ηπείρους. Οι Η.Π.Α. είναι ο μεγαλύτερος εξαγωγέας σιταριού και καλύπτει πάνω από 40% των παγκόσμιων εξαγωγών. Ο Καναδάς, ο οποίος έχει γενικά αυξήσει τη συμμετοχή του στο παγκόσμιο εμπόριο, καλύπτει τα 20% στο παγκόσμιο εμπόριο εξαγωγών σιταριού. Ακολουθούν η Αυστραλία και η Αργεντινή.

1.2.2. Ο καφές

Ο καφές παρασκευάζεται με ψήσιμο των σπόρων του δέντρου καφέα, που είναι μικρό δέντρο με γυαλιστερά αειθαλή φύλλα. Το δέντρο ευδοκιμεί σε περιοχές με κλίμα μέτρια θερμό και αρκετά υγρό. Επειδή το δέντρο συνεχίζει την ανθοφορία του για πολλούς μήνες, τα άνθη και ο καρπός του βρίσκονται ταυτόχρονα στο δέντρο και έτσι γίνεται συγκομιδή δύο ή τρεις φορές το χρόνο. Είναι φυτό ευαίσθητο στο κρύο και στις ακτίνες του ήλιου. Ιδεώδεις τοποθεσίες με κλιματικές συνθήκες κατάλληλες για την ανάπτυξη και ανθοφορία του δέντρου είναι τα υψίπεδα των τροπικών και υποτροπικών περιοχών και μάλιστα τα επικλινή σημεία των λόφων με πλούσια εδάφη και απέναντι σε τροπικές θάλασσες. Η καφέα καρποφορεί από τον 7^ο χρόνο και αποδίδει καρπούς μέχρι τα 25-30 χρόνια της. Μετά, το έδαφος εξαντλείται και η φυτεία καφέ εγκαταλείπεται.

Πίνακας 2

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή σιταριού σε εκατομμύρια τόνους

	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
Παγκόσ. Παραγωγή	495	516	506	536	517	510	538
Κίνα	81	88	87	89	87	87	91
Χώρες π. Σ.Ενωσ.	77	69	78	92	83	84	90
ΗΠΑ	66	71	66	57	57	49	55
Ινδία	43	45	44	47	44	45	54
Γαλλία	25	33	29	27	27	30	32
Τουρκία	16	17	17	19	19	20	16
Καναδάς	26	21	24	32	26	16	24
Γερμανία	12	12	10	12	13	15	14
Αυστραλία	22	19	16	17	12	14	14
Μ. Βρετανία	8	9	13	14	12	12	14
Αργεντινή	13	13	9	9	9	9	10

Πίνακας 3

Παραγωγή σιταριού κατά ηπείρους σε εκατομμύρια τόνους

	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Ευρωπ. & χώρες πρώην Σοβιετικής Ένωσης	181	198	191	208	202	208
Ασία	167	177	178	188	183	188
Αφρική	8	9	10	11	13	14
Αμερική	112	113	111	110	106	85
Ωκεανία	22	19	16	18	13	14

Η πλέον αξιόλογη χώρα παραγωγής καφέ είναι η Βραζιλία. Πολύ μεγάλη παραγωγή επίσης έχουν η Κολομβία, η Ακτή Ελεφαντοστού, το Μεξικό, η Ουγκάντα, η Ινδονησία, η Αιθιοπία κ.ά. Στον πίνακα 4 φαίνεται η παραγωγή καφέ κατά χώρες και στον πίνακα 5 οι χώρες με τη μεγαλύτερη κατανάλωση καφέ.

Πίνακας 4

Οι χώρες με την μεγαλύτερη παραγωγή καφέ

	1984	1985	1986	1987	1988
Παγκόσμια παραγωγή	10.202	10.370	10.889	11.238	11.304
Βραζιλία	1.420	1.876	1.041	2.203	1.321
Κολομβία	694	676	708	652	780
Ακτή Ελεφαντοστού	85	260	280	270	187
Ινδονησία	330	311	399	354	358
Μεξικό	239	269	278	318	283
Αιθιοπία	240	178	225	179	180
Γουατεμάλα	176	152	156	159	162
Ελ Σαλβαδόρ	162	160	140	141	152
Φιλιππίνες	116	133	136	132	141
Ινδία	105	190	120	191	125
Εκουαντόρ	97	121	131	112	136
Κοσταρίκα	137	155	128	138	145
Ουγκάντα	204	210	195	156	184

Πίνακας 5

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη κατανάλωση καφέ σε χιλιάδες τόνους

Χώρες	Ποσότητα καταναλώσεως
ΗΠΑ	1.103
Γερμανία	417
Γαλλία	302
Ιταλία	282
Ιαπωνία	258
Μ. Βρετανία	138
Καναδάς	112
Ισπανία	105
Σουηδία	96
Βέλγιο-Λουξεμβούργο	78
Ελλάδα	29*

1.2.3. Το βαμβάκι

Από όλα τα υφαντικά υλικά, το βαμβάκι είναι η αφθονότερη και περισσότερο εμπορεύσιμη υφαντική ύλη.

Το ακατέργαστο βαμβάκι αποτελείται από απειράριθμες μικρές ίνες που περιβάλλουν τους σπόρους του φυτού. Όταν ωριμάσει ο καρπός του βαμβακιού παρουσιάζει μια λευκή μπάλα, γεμάτη λευκό χνούδι. Μετά τη συλλογή, οι ίνες αποχωρίζονται από το σπόρο του βαμβακιού με τη μέθοδο της εκκοκίσεως.

Το φυτό του βαμβακιού αναπτύσσεται σε πλούσια και μαλακά εδάφη, τα οποία μπορούν να συγκρατούν την υγρασία που είναι απαραίτητη κατά την περίοδο της ανάπτυξής του. Το βαμβάκι είναι ιδιαίτερα ευαίσθητο στο κρύο, γι' αυτό φυτεύεται μετά τα κρύα της άνοιξης και συλλέγεται πριν

φθάσουν τα κρύα του φθινοπώρου. Οι κλιματικές απαιτήσεις του φυτού ικανοποιούνται κυρίως με το ωκεάνειο κλίμα και το τροπικό κλίμα των μουσσώνων. Τα εδάφη που ευνοούν την καλλιέργεια του βαμβακιού είναι το Δέλτα των ποταμών (η Αίγυπτος, η Λουϊζιάνα στις ΗΠΑ, το Τουρκεστάν της πρώην Σοβ. Ένωσης, η Κίνα) ως και τα καλά αρδευόμενα εδάφη άλλων περιοχών (Μεξικό, Κολομβία, Τανζανία, Τουρκία κ.λ.π.).

Η Κίνα, οι ΗΠΑ, οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, οι Ινδίες, το Πακιστάν, η Αίγυπτος και η Βραζιλία είναι οι μεγαλύτερες χώρες παραγωγής βαμβακιού.

Η Δυτ. Ευρώπη (Μ. Βρετανία, Γαλλία) η Ιταλία και ο Καναδάς εισάγουν μεγάλες ποσότητες βαμβακιού για τις βιομηχανίες τους. Την πρώτη θέση όμως στην εισαγωγή βαμβακιού, κατέχει η Ιαπωνία για να καλύψει τις ανάγκες της υφαντουργικής βιομηχανίας της.

Το ινδικό βαμβάκι είναι κατώτερης ποιότητας. Η καλλιέργεια γίνεται στην ενδοχώρα της περιοχής της Βομβάης, στην εύφορη πεδιάδα του Ινδού και του Γάγγη ποταμού και στη νοτιοδυτική Ινδία (περιοχή Μαντράς).

Στην Αίγυπτο το βαμβάκι καλλιεργείται κυρίως στο Δέλτα του Νείλου σε έδαφος αρδευόμενο από τον ποταμό. Θεωρείται το καλύτερο βαμβάκι με ίνες μακρές, στιλπνές και λεπτές. Στον πίνακα 6 φαίνεται η παγκόσμια παραγωγή βαμβακιού κατά χώρες.

Πίνακας 6

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή βαμβακιού σε χιλιάδες τόνους

	1983	1984	1985	1986	1987	1990
Παγκόσμια παραγωγή	14.315	18.275	17.166	15.048	16.533	18.031
Κίνα	4.637	6.258	4.147	3.540	4.245	4.200
ΗΠΑ	1.692	2.827	2.924	2.130	3.214	3.363
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσ.	2.586	2.343	2.642	2.550	2.460	2.700
Ινδία	1.086	1.447	1.464	1.360	1.094	1.482
Πακιστάν	500	1.009	1.217	1.240	1.468	1.462
Βραζιλία	540	723	926	735	529	718
Τουρκία	522	580	518	475	537	577
Αίγυπτος	400	400	435	434	364	348
Μεξικό	229	300	209	152	218	253
Αυστραλία	101	141	249	258	214	276
Ελλάδα	134	142	171	199	176	222
Συρία	194	158	166	162	123	145

1.2.4. Τα οπωρικά

Η τελειοποίηση των μέσων συγκοινωνίας και η μέθοδος αποθηκείωσης σε ψυκτικούς χώρους διαφόρων ευαίσθητων καρπών (φρούτων), συντέλεσαν να μετατραπεί το εμπόριο των οπωρικών από τοπικό σε διεθνές.

Παράλληλα, αναπτύχθηκε και μια τεράστια βιομηχανία κονσερβοποίησης ορισμένων προϊόντων οπωροφόρων δέντρων. Τα οπωροφόρα δέντρα τα διακρίνουμε σε φυλλοβόλα και σε αειθαλή. Από τα φυλλοβόλα, άλλα ευδοκιμούν κυρίως σε περιοχές μεσογειακού κλίματος (ροδακινιά, βερυκοκκιά, συκιά κ.ά.), ενώ άλλα ευδοκιμούν και σε υγρά ηπειρωτικά κλίματα (μηλιά, αχλαδιά κ.ά.). Από τα αειθαλή σπουδαιότερα είναι τα εσπερι-

δοειδή (πορτοκαλιά, μανταρινιά, λεμονιά, κίτριά, κ.ά.) και η μπανανιά. Τα εσπεριδοειδή ευδοκιμούν σε υγρό υποτροπικό και μεσογειακό κλίμα και ακόμα σε βόρειο εύκρατο κλίμα, αρκεί κατά την περίοδο που σχηματίζεται ο καρπός να υπάρχει υψηλή θερμοκρασία και ηλιοφάνεια.

Η μπανανιά καλλιεργείται σε πολλές τοποθεσίες τροπικών και υποτροπικών περιοχών. Έχει ανάγκη πλούσιου, υγρού αλλά ελαφρού ή και αμμώδους εδάφους.

Πρώτη χώρα παραγωγής καρπών εσπεριδοειδών είναι η Αμερική, που η παραγωγή της φθάνει το μισό της παγκόσμιας παραγωγής. Ακολουθούν η Βραζιλία, το Μεξικό, η Αργεντινή, το Περού. Στην Ευρώπη μεγάλη παραγωγή έχουν η Ιταλία, η Ισπανία και η Ελλάδα. Στην Ασία, η Κίνα, η Ιαπωνία και η Ινδία.

1.2.5. Ο καπνός

Ο καπνός είναι από τα λίγα γεωργικά προϊόντα μη διατροφής που αποτελεί αντικείμενο διεθνούς εμπορίου και σπουδαίο παράγοντα της οικονομικής ζωής ορισμένων χωρών.

Είναι φυτό των τροπικών και υποτροπικών περιοχών, αλλά καλλιεργείται και σε περιοχές με κλίμα εύκρατο, αρκεί ο καιρός στη διάρκεια της ανάπτυξής του να είναι ζεστός. Πρέπει να σημειωθεί ότι η περίοδος μεταξύ σποράς και συγκομιδής είναι περίπου τρεις μήνες.

Οι φυσικές και χημικές ιδιότητες του εδάφους επηρεάζουν πολύ την ποιότητα του καπνού, σε σημείο που κάθε περιοχή να παράγει καπνό ξεχωριστής ποιότητας. Το έδαφος στο οποίο καλλιεργείται καπνός εξαντλείται γρήγορα από τα χημικά του συστατικά και γι' αυτό πρέπει να λιπαίνεται ή να εφαρμόζεται το σύστημα της αμειψισποράς.

Ο τρόπος καλλιέργειας του καπνού και η κατεργασία των φύλλων του είναι διαφορετικός από περιοχή σε περιοχή, ώστε να εμφανίζεται ακόμη πιο έντονη η διαφοροποίηση του προϊόντος στο εμπόριο.

Ο καπνός είναι ιθαγενές φυτό της Αμερικής και οι ΗΠΑ εξακολουθούν να παράγουν μεγάλο μέρος της παγκόσμιας παραγωγής, αν και την τελευταία δεκαετία η παραγωγή της δεν είναι τόσο αυξητική όσο άλλων καπνοπαραγωγών χωρών. Πρώτη στην παγκόσμια παραγωγή έρχεται η Κίνα και ακολουθούν η Βραζιλία οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης και η Ινδία. Εξαιρετική θέση στην παγκόσμια αγορά έχει ο καπνός που παράγεται στην Ελλάδα, τη Βουλγαρία και την Τουρκία (Μ. Ασία) εξαιτίας της άριστης ποιότητάς του.

Ο καπνός αποτελεί για την Ελλάδα ένα από τα πιο πολύτιμα προϊόντα της γεωργικής της παραγωγής και βάση του εξωτερικού της εμπορίου. Στον πίνακα 7 φαίνεται η παγκόσμια παραγωγή καπνού κατά χώρες.

Πίνακας 7

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή καπνού σε χιλιάδες τόνους

	1983	1984	1985	1986	1987	1990
Παγκόσμια παραγωγή	5.963	6.465	7.017	6.109	6.202	6.531
Κίνα	1.403	1.815	2.453	1.728	1.967	2.353
ΗΠΑ	248	783	686	543	540	604
Βραζιλία	392	413	411	386	398	439
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσ.	385	332	376	381	303	340
Ινδία	581	492	490	439	460	320
Τουρκία	234	177	170	170	185	212
Ιταλία	156	161	166	156	162	161
Ινδονησία	109	109	164	170	154	147
Ελλάδα	116	142	148	153	155	142
Βουλγαρία	112	142	126	119	133	117
Ζιμπάμπουε	95	125	111	118	131	112
Ιαπωνία	137	135	116	124	104	103

1.2.6. Προϊόντα αμπελιού - κρασί

Το αμπέλι ευδοκίμει σε χώρες της Μεσογείου καθώς και σ' εκείνες τις χώρες που έχουν μεσογειακό κλίμα ή ακόμα σ' εκείνες που το καλοκαίρι είναι ζεστό και ξηρό. Παντού όμως θα πρέπει το έδαφος να μην είναι κατάξερο ή πολύ υγρό ή υφάλμυρο. Εξάλλου θα πρέπει να τονισθεί ότι η φυσική και χημική σύσταση του εδάφους επιδρά στην ποιότητα των καρπών του αμπελιού (σταφύλια).

Ο καρπός του αμπελιού χρησιμοποιείται περισσότερο για την Παρασκευή του κρασιού και λιγότερο για την κατανάλωσή του ως νωπού προϊόντος (επιτραπέζια σταφύλια). Σε μερικές περιοχές καλλιεργούνται αμπέλια

αποκλειστικά για την αποξήρανση των καρπών για φάγωμα ή για βιομηχανική εκμετάλλευση (σταφίδες).

Το κρασί

Το κρασί παράγεται από τη ζύμωση του χυμού των νωπών σταφυλιών, η οποία πραγματοποιείται σε ειδικούς χώρους των γεωργών (πατητήρια - ληνά) είτε σε μεγάλες ποσότητες στα οινοποιητικά εργοστάσια με μηχανήματα συνθλίψεως των καρπών. Ο σακχαρούχος χυμός (γλεύκος - μούστος), τοποθετείται σε κάδους - βαρέλια μέσα στα οποία γίνεται η ζύμωση.

Το κρασί αποθηκεύεται είτε στα κρασοβάρελα μέσα στα οποία έγινε η ζύμωση, με σκοπό να καταναλωθεί, είτε μεταγγίζεται σε άλλα αποστειρωμένα βαρέλια είτε ακόμη, εφόσον πρόκειται για οινοποιητική επιχείρηση, σε επενδυμένες με πορσελάνη δεξαμενές.

Τα τυποποιημένα (εμφιαλωμένα) κρασιά, αποτελούν κύριο αντικείμενο διεθνούς εμπορίου κρασιού, ενώ υπάρχει και εμπόριο μικρών ποσοτήτων σε χύμα, για ανάμιξη και παραγωγή ορισμένων τύπων κρασιών.

Σε ορισμένες μεσογειακές χώρες οι ποικιλίες των αμπελιών που καλλιεργούνται είναι ανάλογες με τις διάφορες συνθήκες εδάφους και κλίματος. Κάθε μια ποικιλία δίνει ένα διαφορετικό τύπο κρασιού.

Ανάλογα με τον τρόπο παρασκευής των κρασιών, διακρίνουμε τους παρακάτω τύπους:

- 1) **Ξηρά κρασιά.** Είναι κρασιά που έχουν υποστεί πλήρη ζύμωση με περιεχόμενο οινοπνεύματος 9-14%. Στα ξηρά κρασιά υπάγεται και το ρετσινάτο κρασί της Αττικής που παράγεται από τη ζύμωση γλεύκους άσπρων σταφυλιών (σαβατιανών) και προσθήκης 1-2% πευκορητίνης.

- 2) **Γλυκά κρασιά.** Είναι κρασιά που παρασκευάζονται με ζύμωση πλούσιου σε σάκχαρο γλεύκους και περιέχουν μεγάλη ποσότητα οινοπνεύματος 14-20%.
- 3) **Καμπανίτες ή αφρώδη κρασιά.** Τα κρασιά αυτά εμφιαλώνονται με σάκχαρο και έπειτα αναστρέφονται και αφήνονται κάτω από ορισμένες συνθήκες να ζυμωθούν. Στον τύπο των κρασιών αυτών, προστίθεται διοξείδιο του άνθρακα με ειδικά μηχανήματα, ώστε να διατηρείται η αφρώδης ποιότητά τους.
- 4) **Ειδικά κρασιά.** Είναι κρασιά που παρασκευάζονται με ζύμωση της ξηρής σταφίδας ή των στερεών υπολειμμάτων των σταφυλιών που μένει μετά τη σύνθλιψη του καρπού. Το κρασί βερμούτ ανήκει στην κατηγορία αυτή των κρασιών που παρασκευάζεται από γλυκό κρασί και προσθήκη αψιθιάς.

Χώρες παραγωγής

Κύρια χώρα παραγωγής κρασιού είναι η Γαλλία, για την οποία το κρασί αποτελεί εθνικό ποτό. Κοινής ποιότητας κρασί και σε μεγάλη ποσότητα παράγεται στη νότια Γαλλία. Εκλεκτής ποιότητας είναι το κρασί Βουργουνδίας, που παράγεται στις πλαγιές των λόφων Κοτ Ντ' Ορ (Cote d' or). Στην Καμπανία έχουμε την παραγωγή της γνωστής σαμπάνιας, ενώ γνωστά για την ποιότητά τους είναι και τα κρασιά του Μπορντώ στη Δυτική Γαλλία. Στην περιοχή Κονιάκ (Cognac) βόρεια του Μπορντώ παρασκευάζεται το ομώνυμο ποτό.

Η Ιταλία είναι η πρώτη χώρα παραγωγής κρασιού και στα εδάφη της παράγοντες μεγάλες ποσότητες κραστοστάφυλλα. Υστερεί όμως σε σχέση με τη Γαλλία, στην τυποποίηση και το εμπόριο των κρασιών.

Μεγάλη παραγωγή κρασιού έχει και η Ισπανία και ειδικότερα στις περιοχές της Καταλωνίας, Βαλέντιας και Μουρκίας.

Η Ελλάδα παράγει μεγάλες ποσότητες κρασιού κοινής ή εκλεκτής ποιότητας και το ελληνικό κρασί είναι από τα λίγα εξαγωγίμα είδη της χώρας.

Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι μεγάλα συναλλαγματικά οφέλη έχει η πατρίδα μας από την εξαγωγή της σταφίδας και ειδικότερα της κορινθιακής (ξανθή σταφίδα), στην οποία μάλιστα μεχρι πριν λίγα χρόνια κατείχε μονοπωλιακή θέση στην παγκόσμια οικονομία.

Στην Ελλάδα, όπου 400.000 οικογένειες ασχολούνται με την αμπελοκαλλιέργεια, η ετήσια παραγωγή κρασιού είναι περίπου 5 εκατομμύρια εκατόλιτρα. Η εσωτερική κατανάλωση απορροφά 350.000 τόνους, ενώ από μια ποσότητα 45.000 τόνων που εξάγεται, οι 26.000 τόνοι είναι χύμα και οι 19.000 εμφιαλωμένο κρασί.

Άλλες χώρες παραγωγής κρασιού στη Μεσόγειο είναι η Συρία, η Αίγυπτος, η Κύπρος, η Αλγερία, η Γιουγκοσλαβία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία. Από τις άλλες χώρες της Ευρώπης η Πορτογαλία (με σημαντική ποσότητα), η ΝΔ Γερμανία και η Ουγγαρία. Στην Ασία μικρή παραγωγή σταφίδας έχει το Ιράν και παραγωγή κρασιού οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης. Νέους αμπελώνες και ικανή ποσότητα κρασιού και σταφίδες έχει η Αυστραλία. Οι ΗΠΑ έχουν δημιουργήσει μεγάλη αμπελοοινική παραγωγή κυρίως στα νότια της λίμνης Μίτσιγκαν και στην Καλιφόρνια.

Στον πίνακα 8 φαίνονται οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή κρασιού.

Πίνακας 8

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή κρασιού σε χιλιάδες τόνους

	1981	1986	1987	1988
Παγκόσμια παραγωγή	34.727	31.852	31.628	27.336
Ιταλία	8.075	7.709	7.582	6.390
Γαλλία	7.063	7.422	7.036	6.379
Ισπανία	4.142	3.508	4.075	2.267
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσ.	3.200	1.408	1.469	1.500
Αργεντινή	2.364	1.852	2.000	1.800
ΗΠΑ	1.692	1.770	1.695	1.740
Πορτογαλία	1.127	769	1.089	368
Ρουμανία	880	1.185	806	1.000
Γερμανία	700	1.092	948	985
Ελλάδα	447	430	412	450
Γιουγκοσλαβία	727	756	642	576

1.3. Η κτηνοτροφική οικονομία

Σημαντική θέση στη διατροφή και στην κάλυψη διαφόρων άλλων αναγκών του ανθρώπου, έχουν τα προϊόντα της κτηνοτροφίας.

Η κτηνοτροφία αναπτύσσεται σε όλα τα τροπικά και εύκρατα εδάφη, όχι όμως σε πυκνές δασικές εκτάσεις ή σε περιοχές με ανώμαλο έδαφος ή πολύ ξερές για την ανάπτυξη χόρτου.

Κτηνοτροφία ονομάζεται η καθυπόταξη και εκτροφή διαφόρων ζώων από τα οποία ο άνθρωπος παίρνει προϊόντα διατροφής (κρέας, γάλα), πρώτες ύλες (μαλλί, δέρμα) ή τα χρησιμοποιεί για διάφορες εργασίες (μεταφοράς, ελκτικές εργασίες κ.λπ.).

Σήμερα η κτηνοτροφία είναι εντοπισμένη και ειδικευμένη, αφού σε ορισμένες περιοχές εκτρέφονται ζώα μόνο για παραγωγή κρέατος (Αργεντινή) ή μόνο για παραγωγή γαλακτοκομικών ή τυροκομικών προϊόντων (Ελβετία, Δανία, Ολλανδία) ή μόνο για παραγωγή μαλλιού (Ν. Αφρική, Γαλλία, Κίνα, χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης). Στην Ινδία, Κίνα και Ιαπωνία τα ζώα χρησιμοποιούνται κυρίως για την έλξη και για το όργωμα του εδάφους με άροτρα.

Απ' όλα τα ζώα κτηνοτροφίας, τη μεγαλύτερη αξία έχει η εκτροφή βοοειδών που γίνεται σε μεγάλης έκτασης λειμώνες και σε χορτώδη εδάφη. Τα πρόβατα εκτρέφονται σε υγρά κλίματα για παραγωγή κρέατος και σε ξερές και στεππώδεις περιοχές κυρίως για την παραγωγή μαλλιού.

Συμπλήρωμα της κτηνοτροφικής οικονομίας είναι η χοιροτροφία καθώς και η πτηνοτροφία που αναπτύσσεται σε χώρες που παράγουν κυρίως αραβόσιτο (καλαμπόκι).

Πριν εφευρεθεί η μέθοδος ψύξεως και καταψύξεως του κρέατος, το εμπόριο γινόταν με ζωντανά ζώα με αλατισμένα τεμάχια κρέατος. Σήμερα το διεθνές εμπόριο γίνεται αποκλειστικά με καταψυγμένα κρέατα.

Από τα άλλα προϊόντα της κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης, μεγάλη εμπορική σημασία έχει το μαλλί που προέρχεται κυρίως από τα πρόβατα. Ακόμα το γάλα σε κονσέρβες, το βούτυρο, το τυρί και τα δέρματα αποτελούν μέρος του γενικού εμπορίου.

Στον πίνακα 9 φαίνεται η κτηνοτροφική παραγωγή σε χιλιάδες κεφάλια και στο τον πίνακα 10 φαίνονται οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή μαλλιού.

Πίνακας 9

Κτηνοτροφική παραγωγή σε χιλιάδες κεφάλια

Παγκόσμια παραγωγή	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Βοοειδή	1.250.943	1.257.857	1.264.197	1.271.811	1.270.818	1.263.584
Πρόβατα	1.131.981	1.130.537	1.130.310	1.145.690	1.150.952	1.172.826
Αίγες	474.838	482.676	490.710	494.723	504.457	520.376
Γουρούνια	772.653	794.989	795.033	822.443	839.333	823.403

Πίνακας 10

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή μαλλιού (σε χιλ. τόνους)

Παγκόσμια παραγωγή	2.965
Αυστραλία	822
Χώρες πρ. Σοβ. Ενώσεως	463
Ν. Ζηλανδία	358
Κίνα	177
Αργεντινή	155
Νοτ. Αφρική	98
Ουρουγουάη	91
Τουρκία	61
Μ. Βρετανία	58
Πακιστάν	49
Ελλάδα	10

**1.3.1. Διακρίσεις και τύποι γεωργικών - κτηνοτροφικών
χρήσεων του εδάφους. Κατανομή της παραγωγής.
Εντατική και εκτατική παραγωγή.**

Από την άποψη της γεωργοκτηνοτροφικής χρήσεως της γης τα εδάφη κάθε χώρας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες:

α) **Γεωργικά εδάφη**, όσα είναι πεδινά και ημιπεδινά, πλούσια σε συστατικά και ικανά να οργωθούν σε βάθος με άρορτο ή με άλλο μηχανικό μέσο ή είναι ικανά να δεχθούν δενδροκομικές καλλιέργειες.

β) **Δασικά εδάφη**, όσα είναι ορεινά ή ημιορεινά, αβαθή με φτωχά συστατικά, με ισχυρές κλίσεις και με βραχώδες ή ημιβραχώδες υπέδαφος. Τα εδάφη αυτά δεν μπορούν να καλλιεργηθούν για γεωργικούς σκοπούς και είναι κατάλληλα για ανάπτυξη ξυλωδών δασικών φυτών.

Πέρα από την κύρια παραπάνω διάκριση μπορούμε να κατατάξουμε τη χρήση γης από γεωργοκτηνοτροφική άποψη σε **τύπους** με βάση διάφορους παράγοντες που εξετάζονται στην παραγωγική διαδικασία. Έτσι με βάση:

- 1) Το είδος του φυτού που καλλιεργείται σε μια περιοχή, χαρακτηρίζεται και ο τύπος γεωργοκτηνοτροφικής χρήσεως της γης (σιτοκαλλιέργεια, αμπελοκαλλιέργεια, ρυζοκαλλιέργεια, ανθοκαλλιέργεια κ.λπ).
- 2) Την ομάδα παραγομένων γεωργικών προϊόντων, οπότε έχουμε τους παρακάτω τύπους γεωργοκτηνοτροφικής χρήσεως της γης:
 - α. Αροτραίες καλλιέργειες (δημητριακά, όσπρια, βιομηχανικά φυτά - καπνός, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα - κτηνοτροφικά φυτά - κριθάρι, βρώμη, τριφύλη - μπιστόνια - πατάτες κ.λπ.).
 - β. Λαχανικά.

- γ. Κηπευτικές καλλιέργειες (φυτώρια καλωπιστικών φυτών, καρποφόρων δένδρων κ.λπ.).
 - δ. Αμπέλια.
 - ε. Δενδρώδεις καλλιέργειες (εσπεριδοειδή, οπωροφόρα) και δενδρώδεις καλλιέργειες για αποξήρανση καρπών (αμυγδαλιές, καρυδιές, φυστικιές κ.λπ.).
- 3) Τη χρονική διάρκεια καλλιέργειας, οπότε έχουμε το μακροχρόνιο τύπο γεωργοκτηνοτροφικής χρήσεως της γης (ποιμενική, δασική, δενδροκομική χρήση), ετήσιο ή διακοπτόμενο (σύστημα αγροανάπαυσης) ή εναλλακτικό τύπο χρήσεως της γης (σύστημα αμειψισποράς).
- 4) Την καλλιέργεια ενός μόνο φυτού (τύπος μονοκαλλιέργειας) ή περισσότερων ειδών (τύπος πολυκαλλιέργειας).
- 5) Την απόδοση κατά μονάδα εδάφους, βαθμό χρησιμοποιούμενου κεφαλαίου και εργατικών χεριών σε τύπο εντατικής και εκτατικής χρήσεως της γης. Τον τύπο αυτό θα τον προσδιορίσουμε επακριβώς λίγο παρακάτω.

Η κατανομή της παραγωγής

Η κατανομή της παραγωγής γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων καθορίζεται με βάση τα παρακάτω:

α) Η παραγωγή γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων εντοπίζεται στις περιοχές που υπάρχουν συνθήκες του φυσικού περιβάλλοντος ευνοϊκές για το είδος των καρπών και των ζώων.

β) Καθορίζεται ποια είδη γεωργοκτηνοτροφικής παραγωγής είναι περισσότερο κερδοφόρα και αντικείμενο εμπορικής συναλλαγής. Με βάση λοιπόν αυτό το κριτήριο προστατεύονται ζώα και φυτά αυτής της κατηγορίας ή για προϊόντα που μέχρι τώρα δεν παράγονται σε μια περιοχή και

ανήκουν σ' αυτήν την κατηγορία μεταφέρεται η καλλιέργειά τους από άλλες περιοχές. Έτσι ορισμένα προϊόντα, των οποίων η παραγωγή δεν θεωρείται ότι συμφέρει διακόπτεται ή μειώνεται ανάλογα με τις ανάγκες κάλυψης των αναγκών της περιοχής. Γι' αυτό, όπως γνωρίζουμε τα δένδρα των δασών της Ευρώπης αντικαταστάθηκαν με οπωροφόρα (κερασιά, δαμασκησιά, πορτοκαλιά). Η πατάτα και το καλαμπόκι ήρθαν στην Ευρώπη από την Αμερική και το ρύζι από την Ασία. Το σιτάρι μεταφέρθηκε από την Ευρώπη σε πολλές χώρες του υπόλοιπου κόσμου και σήμερα καλύπτει απέραντες εκτάσεις της Αμερικής και των χωρών της πρώην Σοβ. Ένωσης. Στο ζωικό κόσμο ο άνθρωπος προστατεύει και εγκλιματίζει όσα ζώα του είναι χρήσιμα, ενώ δεν ευνοεί την αύξηση όσων δεν τον ενδιαφέρει η παραγωγή. Παράδειγμα τα πρόβατα, που κατά εκατομμύρια μεταφέρθηκαν από την Ευρώπη και αντικατέστησαν τα καγκουρώ της Αυστραλίας.

γ) Ερευνάται η **εμπορικοποίηση** των γεωργοκτηνοτροφικών προϊόντων ώστε, αν οι συνθήκες του περιβάλλοντος ευνοούν περισσότερα προϊόντα, να προτιμάται εκείνο που θα αποφέρει το μεγαλύτερο κέρδος. Στην εμπορικοποίηση εξετάζεται και η δυνατότητα της αγοράς προς κατανάλωση του προϊόντος ή ακόμα και η κρατική προστασία που εκδηλώνεται σε ορισμένα προϊόντα (λάδι, βαμβάκι, γουνοφόρα ζώα κ.ά.).

δ) Προσδιορίζεται η δυνατότητα για εντατική ή εκτατική γεωργική καλλιέργεια ή κτηνοτροφική παραγωγή.

Εκτατική καλλιέργεια είναι το σύστημα εκείνο, κατά το οποίο τη σπουδαιότερη σημασία στην παραγωγική διαδικασία έχει η φύση (έδαφος - κλίμα). Εκτατική παραγωγή έχουμε στους μεγάλους σιτοβολώνες του Καναδά, στην Αυστραλία και στους λειμώνες της Νότιας Αμερικής, όπου

υπάρχουν απέραντες εκτάσεις και οι φυσικές δυνάμεις παίζουν το βασικό ρόλο στην παραγωγή.

Εντατική καλλιέργεια είναι το σύστημα εκείνο κατά το οποίο τη σπουδαιότερη σημασία στην παραγωγική διαδικασία έχει η εργασία και το κεφάλαιο (χημικά λιπάσματα, τεχνητή άρδευση). Πολλές φορές παραμερίζεται εντελώς ο παράγοντας φύση. Η εντατική παραγωγή είναι δείγμα αναπτυγμένης οικονομίας με βάση τα Τεχνικο-μηχανικά μέσα και τα πορίσματα της επιστήμης. Εφαρμόζεται σε περιοχές που δεν υπάρχουν μεγάλα εκμεταλλεύσιμα εδάφη για εκτατική καλλιέργεια. Με βάση αυτά τα δεδομένα στην εντατική καλλιέργεια:

α) Εφαρμόζονται σύγχρονοι μέθοδοι καλλιέργειας επί του εδάφους με πλήρη γνώση της φυσικής και χημικής συνθέσεώς του.

β) Εμπλουτίζεται το έδαφος με χημικά λιπάσματα και εισάγεται όσο το δυνατό μεγαλύτερη μηχανική καλλιέργεια σε όλα τα στάδια της γεωργικής παραγωγικής διαδικασίας.

Με τις ίδιες, όπως παραπάνω, προϋποθέσεις μπορούμε να έχουμε εκτατική ή εντατική κτηνοτροφική παραγωγή.

1.3.2. Γεωργία και κτηνοτροφία στις περιοχές του μεσογειακού κλίματος

Το κλίμα της Μεσογείου που χαρακτηρίζεται από ήπιο χειμώνα και πολλές φορές καλοκαίρι με θερμοκρασία των ημιτροπικών περιοχών, επηρεάζει τη χλωρίδα και πανίδα των χωρών που βρέχονται από τη Μεσόγειο θάλασσα.

Η γεωργία των μεσογειακών χωρών αποτελείται από:

- Εσπεριδοειδή (πορτοκάλια, κίτρα, λεμόνια κ.ά.).

- Ετήσια φρούτα που παράγονται από φυλλοβόλα δένδρα (μήλα, αχλάδια, ροδάκινα, δαμάσκηνα, κεράσια, καρύδια, αμύγδαλα).
- Σταφύλια (γενικά προϊόντα αμπέλου).
- Παραγωγή ελαιοκάρπου.
- Μικρούς φρουτοκαρπούς φυλλοβόλων θάμνων (φράουλες, βατόμουρα, φραγκοστάφυλα).

Από τις χώρες της Μεσογείου τη σπουδαιότερη παραγωγή από τα γεωργικά προϊόντα που αναφέραμε και ιδιαίτερα στα εσπεριδοειδή, έχει η Ιταλία (νοτιοδυτική περιοχή, Σικελία), η Ισπανία (περιοχές Καταλωνίας, Ανδαλουσίας), η Ελλάδα και η Τουρκία (παράλια Μ. Ασίας). Στην παραγωγή σταφυλιών εκτός από τις παραπάνω περιοχές πρέπει να προστεθεί η μεσογειακή Γαλλία και το Αλγέρι στη Βόρεια Αφρική. Οι χώρες της Μεσογείου έχουν σχεδόν την αποκλειστική παραγωγή ελαιοκάρπου, που μας δίνει το φυτικό λάδι και τις επιτραπέζιες ελιές. Τη μεγαλύτερη παραγωγή σ' αυτό το προϊόν έχει η Ισπανία, η Ιταλία, η Ελλάδα, η Τουρκία (Μ. Ασία) και η Τυνησία.

Η γεωργική παραγωγή των περιοχών της Μεσογείου συμπληρώνεται με την καλλιέργεια κυρίως του καπνού και του βαμβακιού και ακολουθεί η παραγωγή σιταριού, ζαχαροτεύτλων, πατάτας και οπωροκηπευτικών.

Το μεσογειακό κλίμα ευνοεί την καλή συντήρηση των ζώων που ζουν στις χώρες της Μεσογείου. Εκτρέφονται όλα τα οικόσιτα και τα ζώα κτηνοτροφίας αλλά όχι σε μεγάλο αριθμό, γιατί δεν υπάρχουν μεγάλες εκτάσεις για βοσκοτόπια. Υπολογίσιμη παραγωγή βοοειδών έχει μόνο η Γαλλία, ενώ στις άλλες μεσογειακές περιοχές εκτρέφονται ζώα που ζουν ομαδικά (αιγοπρόβατα) με αξιόλογη παραγωγή, εκτός από τη Γαλλία, στην Ισπανία,

στην Ιταλία, στην Ελλάδα και στην Τουρκία. Σημαντική χοιροτροφική παραγωγή έχουμε στην Ιταλία και στην Ισπανία.

1.4. Η αλιευτική οικονομία

Η αλιεία αποτελεί σπουδαίο στοιχείο για την οικονομική ζωή, αφού παρέχει στον άνθρωπο πολύτιμη τροφή. Η συντόμευση των αποστάσεων από τα σύγχρονα μέσα μεταφοράς και τα τελειοποιημένα μέσα ψύξεως και καταψύξεως είχαν ως αποτέλεσμα να μεταφέρονται τα αλιεύματα σε όλα τα μέρη του κόσμου.

Αλιεία είναι η δραστηριότητα του ανθρώπου, που αποβλέπει στη σύλληψη ψαριών και άλλων ζώων που ζουν μέσα στα νερά.

Η αλιεία της θάλασσας διακρίνεται σε αλιεία παρακτίων περιοχών και σε αλιεία ανοικτής θάλασσας.

Η παράκτια αλιεία γίνεται με αλιευτικά πλοία, κοντά στις ακτές ή τα πελάγη και δεν είναι ειδικευμένη για το είδος των αλιευμάτων της.

Η αλιεία ανοικτής θάλασσας είναι ειδικευμένη και γίνεται με μεγάλα πλοία αλιευτικών στόλων, με ηλεκτρονικά όργανα για μετρήσεις του βυθού και με θαλάσσιους προβολείς. Η αλιεία αυτή εκμεταλλεύεται τις ογκώδεις μετακινήσεις των ψαριών σε θαλάσσια ρεύματα με διαφορετικές θερμοκρασίες.

Η μεγαλύτερη αλιευτική παραγωγή γίνεται:

- Στη θάλασσα του Βόρειου Ατλαντικού Ωκεανού, όπου βρίσκεται και ο μεγαλύτερος ψαρότοπος του κόσμου (παράλια Καναδά, ΗΠΑ).
- Στη θάλασσα του Βόρειου Ειρηνικού Ωκεανού.
- Στις ακτές της βορειοδυτικής Ευρώπης (Ισλανδία, Σκανδιναβία, Μ. Βρετανία).

- Στην Ιαπωνική θάλασσα (ιδιαίτερα η νήσος Χοκάιντο).
- Στη δυτική Μεσόγειο, στη νοτιοανατολική Αυστραλία και στις ακτές του Περού και της Χιλής.

Σε όλες τις παραπάνω θαλάσσιες περιοχές εκμεταλλεύονται τις αθρόες μετακινήσεις ορισμένου είδους ψαριών, όπως ρέγγας, μπακαλιάρου, σαρδέλας και σολομού. Τεράστιες ποσότητες από την παραγωγή αυτή καταψύχονται και διατίθενται στο εμπόριο ενώ άλλες προορίζονται για βιομηχανική επεξεργασία.

Το ψάρεμα σε γλυκά νερά γίνεται σχεδόν σε όλους τους μεγάλους ποταμούς και λίμνες και ιδιαίτερα στους ποταμούς της Ινδοκινέζικης χερσονήσου, της Κίνας, των χωρών της πρώην Σοβ. Ένωσης και του Καναδά. Ο ποταμός Καμτσάτκα στη Σιβηρία για 3-4 μήνες το χρόνο εκχειλίζει από τους σολομούς που προσπαθούν να τον αναπλεύσουν. Σημαντική παραγωγή ψαριών υπάρχει και στις λίμνες των χωρών της πρώην Σοβ. Ένωσης και στο σύμπλεγμα των μεγάλων λιμνών της Βόρειας Αμερικής. Θα πρέπει ακόμη να σημειωθεί η ιχθυοκαλλιέργεια (υδατοκαλλιέργεια) που αφορά την εκτροφή υδρόβιων οργανισμών κυρίως ψαριών και οστρακοειδών σε περιφραγμένους χώρους που είναι είτε τεχνητές λίμνες είτε λιμναία κλουβιά ή άλλης μορφής ελεγχόμενοι χώροι σε υδάτινες εκτάσεις. Τη μεγαλύτερη παραγωγή ψαριών έχουν η Ιαπωνία, οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, η Κίνα, η Χιλή, το Περού και οι ΗΠΑ (πίνακας 11).

Πίνακας 11

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη αλιευτική παραγωγή σε χιλιάδες τόνους

	1983	1984	1985	1986
Παγκόσμια παραγωγή	77.338	83.483	85.686	91.456
Ιαπωνία	11.254	12.021	11.408	11.967
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	9.816	10.592	10.522	11.260
Κίνα	6.736	7.590	8.493	9.346
Χιλή	4.168	4.674	4.986	5.656
Περού	1.569	3.317	4.135	5.609
ΗΠΑ	4.256	4.813	4.765	4.943
Ν. Κορέα	2.400	2.477	2.650	3.102
Ινδία	2.506	2.862	2.824	2.925
Ινδονησία	2.204	2.251	2.339	2.521
Ταϊλάνδη	2.260	2.135	2.225	2.119
Φιλιππίνες	1.976	1.933	1.865	1.916
Νορβηγία	2.835	2.466	2.119	1.898

1.5. Η εκμετάλλευση των δασών

Περισσότερο από το ένα τέταρτο της επιφάνειας της γης καλύπτεται από δάση. Αρχικά η δασώδης περιοχή της γης ήταν πολύ μεγαλύτερη, αλλά η ανάγκη περισσότερου εδάφους για καλλιέργεια και ιδιαίτερα η χρησιμοποίηση του ξύλου στο κτίσιμο σπιτιών, στην κατασκευή πλοίων ή ως καύσιμη ύλη, οδήγησε σε μια συστηματική αποψίλωση των δασών. Η αποψίλωση μεγάλων δασικών εκτάσεων έφθασε σε πολύ ανησυχητικό βαθμό με τη δημιουργία των μεγάλων αστικών κέντρων, των οδικών και σιδηροδρομικών κατασκευών και βέβαια με τις τεράστιες πυρκαγιές δασών που σε ορισμένες περιοχές της γης έχουν πάρει τη μορφή εγκληματικής επέμβασης κατά

του φυσικού περιβάλλοντος (περίπτωση χλωρίδας Αμαζονίου). Έτσι έχουν μείνει πολύ λίγα φυσικά δάση στα περισσότερα μέρη της γης.

Δάσος στην οικονομική του έννοια, ονομάζεται η μεγάλη έκταση ακαλλιέργητου εδάφους στο οποίο αναπτύσσονται δένδρα με ψηλό συνήθως κορμό.

Από την εκμετάλλευση των δασών, ο άνθρωπος παίρνει πολλά προϊόντα, όπως διάφορες ρητίνες, το καουτσούκ και πάνω απ' όλα το ξύλο.

Το ξύλο είναι βασικό προϊόν για τη ζωή του ανθρώπου και μάλιστα σήμερα έχει γίνει πολύτιμο στοιχείο, αφού αποτελεί κι αυτό πρώτη ύλη στη βιομηχανική παραγωγή (κυτταρίνη, χαρτί, ξυλόπνευμα, δεψική ύλη κ.ά.).

Διακρίνουμε δύο δασικές ζώνες:

α) Τα δάση της βόρειας εύκρατης ζώνης

Πρόκειται για τις αραιοκατοικημένες περιοχές του Βορρά (Σκανδιναβία, χώρες της πρ. Σοβ. Ένωσης, Καναδάς). Μόνο τα δάση της Σιβηρίας στις χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης καταλαμβάνουν έκταση περίπου 10 φορές μεγαλύτερη από την έκταση της Βαλκανικής χερσονήσου (7.000.000 χλμ²). Στη ζώνη αυτή διατηρούνται δάση κυρίως από κωνοφόρα που μας δίνουν τη μαλακή ξυλεία και ελάχιστα πλατύφυλλα (οξυές, καρυδιές, κ.λπ.) που μας δίνουν τη σκληρή ξυλεία.

β) Τα δάση της τροπικής ζώνης

Πρόκειται για πλατύφυλλα δένδρα, ανομοιογενή, γρήγορης ανάπτυξης και αναπαραγωγής. Επειδή τα δάση αυτά είναι πολύ πυκνά, η εκμετάλλευσή τους παρουσιάζει πολλά προβλήματα. Τα δάση της τροπικής περιοχής προσφέρουν σκληρή ξυλεία μεγάλης αντοχής, γι' αυτό και η κατεργασία τους είναι πολύ δύσκολη (μαόνι, τηκ). Τη μεγαλύτερη παραγωγή έχουμε στα

δάση του Αμαζονίου, του Ζαΐρ, της Νέας Γουϊνέας, της Μαλαισίας, της Ταϊλάνδης και της Ινδονησίας.

Με τη συστηματική εκμετάλλευση των δασών και την υλοτόμηση των πλατύφυλλων δένδρων της εύκρατης ζώνης και των δένδρων της τροπικής ζώνης, ο άνθρωπος εξασφαλίζει τις αναγκαίες ποσότητες μαλακής ξυλείας για εύκολες ξύλινες κατασκευές (κιβώτια, στηρίγματα, οικοδομήσιμη ξυλεία και ξυλεία μεταλλείων) και σκληρής ξυλείας για κατασκευές αντοχής (ναυπηγικές επενδύσεις, αμαξώματα, έπιπλα πολυτελείας).

Επίσης, σήμερα το ένα δέκατο του χρησιμοποιούμενου χαρτιού κατασκευάζεται από τον ξυλοπολτό που παράγεται με μηχανικά μέσα από τη μαλακή ξυλεία των κωνοφόρων της εύκρατης ζώνης.

Από τα δάση παίρνει ακόμα ο άνθρωπος προϊόντα χρήσιμα στη φαρμακευτική και βαφική, ενώ από τα κωνοφόρα δένδρα εκμεταλλεύεται τις ρητίνες τους. Ρητινοφόρο δένδρο είναι και το καουτσουκόδενδρο που μας δίνει το φυσικό καουτσούκ. Η μεγάλη αύξηση του αριθμού των αυτοκινήτων, συνετέλεσε ώστε το προϊόν αυτό να είχε αναγνωρισθεί ως θεμελιώδης πρώτη ύλη στη σύγχρονη βιομηχανία, αλλά και πάλι υποχώρησε η σημασία του με την τελειοποίηση του συνθετικού καουτσούκ που σχεδόν ολοκληρωτικά εκτόπισε το προϊόν αυτό από την αγορά του αυτοκινήτου. Στον πίνακα 12 φαίνεται η παγκόσμια δασική παραγωγή κατά χώρες.

Πίνακας 12

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη δασική παραγωγή σε εκατ. κυβικά μέτρα

	1983	1984	1985	1986
Παγκόσμια παραγωγή	3.307	3.125	3.164	3.252
ΗΠΑ	437	452	448	484
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσ.	357	365	368	378
Κίνα	245	258	264	268
Ινδία	236	241	246	250
Βραζιλία	225	230	234	238
Καναδάς	157	165	176	180
Ινδονησία	151	155	154	158
Νιγηρία	89	92	95	99
Σουηδία	53	53	51	52
Φιλανδία	39	40	41	41

1.6. Η θηρευτική οικονομία (κυνήγι)

Η θηρευτική δραστηριότητα του ανθρώπου ανάγεται στην πολύ παλιά εποχή, όταν ο πρωτόγονος άνθρωπος επεδίωκε να καλύψει τις πρωταρχικές ανάγκες συντήρησής του σε τροφή και σε ντύσιμο. Σε συνδυασμό με τη συλλογή καρπών, αποτελούσε στις πρώτες ανθρώπινες κοινωνίες, σημαντική οικονομική δραστηριότητα.

Κυνήγι ονομάζεται η αναζήτηση για τη σύλληψη και εκμετάλλευση χρησίμων για τον άνθρωπο ζώων πτηνών του χερσαίου, εναέριου ή υδάτινου χώρου της γης. Σήμερα, αν και τα συστήματα για τη σύλληψη των ζώων έχουν πολύ βελτιωθεί και πιστεύεται ότι με την ανάπτυξη της θηραματικής οικονομίας, θα μπορούσε να βελτιωθεί σημαντικά το εισόδημα των κατοίκων της υπαίθρου, το κυνήγι έπαψε, στα περισσότερα μέρη της γης, να αποτελεί

σοβαρή οικονομική δραστηριότητα και αποτελεί κυρίως ψυχαγωγική απασχόληση. Αντικείμενο του κυνηγιού είναι όλα τα άγρια θηλαστικά και πτηνά. Ορισμένα θηράματα προστατεύονται από το κυνήγι και σε ορισμένα κράτη υπάρχει καθεστώς ελεγχόμενου κυνηγιού για να συντηρηθεί η πανίδα, αφού στη σύγχρονη ζωή ο υπερπληθυσμός, η δημιουργία μεγάλων αστικών κέντρων, η αποψίλωση των δασών, η καταστροφή βιοτόπων για την επέκταση οδικών δικτύων και γενικότερα η κρίση του φυσικού περιβάλλοντος (ρύπανση - μόλυνση), έχουν εξαφανίσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας πανίδας.

Σε ελάχιστες και αριθμητικά μικρές ανθρώπινες κοινωνίες, όπως οι Βουσμάνοι και οι Οπτεντότοι της Ν. Αφρικής, οι Νεγρίλλοι (πυγμαίοι) των τροπικών δασών της Αφρικής, οι Νεγρίτες του ασιατικού αρχιπελάγους και ο πρωτόγονοι λαοί των δασών του Αμαζονίου, το κυνήγι αποτελεί σημαντικό κεφάλαιο της παραγωγικής τους διαδικασίας και εξασφαλίζουν με αυτό κρέας για τροφή και δέρματα για ντύσιμο.

Στο κυνήγι με οικονομική σημασία, συμπεριλαμβάνονταν το κυνήγι του ελέφαντα για το ελεφαντόδοντο και το κυνήγι του ιπποπόταμου και του ρινόκερου για τους χαυλιόδοντές του που χρησιμοποιούνται κυρίως για κατασκευή κοσμημάτων. Στο επίγειο κυνήγι περιλαμβάνεται ακόμα και το κυνήγι της αρκούδας, του κουναβιού και της αλεπούς, για την εκμετάλλευση των γουνοφόρων δερμάτων τους.

Στο υδάτινο κυνήγι ανήκει κυρίως το κυνήγι της φώκιας, της φάλαινας και του θαλάσσιου ίππου.

Τέλος, το εναέριο κυνήγι, το οποίο αναφέρεται στα πτηνά, έχει παύσει να έχει οικονομική σημασία και σε πολύ λίγες περιοχές αποτελεί συμπλήρωμα της αγροτικής οικονομίας. Ν' αναφερθεί ακόμη ότι η πανίδα

έχει τόσο πολύ μειωθεί στον παγκόσμιο σχεδόν χώρο, ώστε αυτό που αποτελούσε βασική δικαιολογία για κυνήγι, δηλαδή ο αφανισμός επιβλαβών ζώων από τις αγροτικές περιοχές, σήμερα δεν ευσταθεί.

1.7. Η εξορυκτική οικονομία

Η γη είναι για τον άνθρωπο - τουλάχιστον μέχρι τώρα - η αστείρευτη πηγή πρώτων υλών. Το σύνολο των εκμεταλλεύσεων πρώτων υλών που περιέχονται στο υπέδαφος κάθε χώρας, αποτελούν τον ορυκτό της πλούτο και η οικονομική δράση του ανθρώπου που αναφέρεται στον κλάδο αυτό της παραγωγής ονομάζεται **εξορυκτική οικονομία**.

Ορυκτό είναι κάθε φυσική ουσία με ομοιογένεια και με καθορισμένη φυσική ιδιότητα και χημική σύσταση.

Στην πλατιά έννοια του ορυκτού πλούτου, που αποτελεί αντικείμενο της εξορυκτικής οικονομίας περιλαμβάνονται:

- α) Τα μεταλλεύματα, τα οποία μας δίνουν τα μέταλλα (αλουμίνιο, άργυρος, κασσίτερος, μόλυβδος, χαλκός, ψευδάργυρος, χρυσός κ.ά.).
- β) Τα βιομηχανικά ορυκτά, που εξορύσσονται για να χρησιμοποιηθούν στη βιομηχανία ή μετά από κάποια επεξεργασία να διατεθούν για άλλες βιομηχανικές χρήσεις (π.χ. ο άργιλος χρησιμοποιείται στην κεραμική, η σμύριδα ως λειαντικό, ο λευκόλιθος για την κατασκευή πυρότουβλων και ακόμα ο γύψος, ο αμίαντος, ο χαλαζίας, ο γραφίτης κ.ά.).
- γ) Τα δομικά υλικά (πέτρες, άμμος, μάρμαρα).
- δ) Οι ενεργειακές πρώτες ύλες (πετρέλαιο, ορυκτοί άνθρακες, ραδιενεργά ορυκτά, φυσικά αέρια κ.ά.).
- ε) Η γεωθερμία, δηλαδή η θερμική ενέργεια που προέρχεται από την υψηλή θερμοκρασία του εσωτερικού της γης και ακόμη η εκμετάλλευση

των υπόγειων νερών που αποτελούν σημαντικό μέρος της ευρύτερης έννοιας του ορυκτού πλούτου.

Η εξορυκτική παραγωγή διακρίνεται από τους άλλους κλάδους της πρωτογενούς παραγωγής, αφού η προσφορά ενός αγαθού ζωικής ή φυτικής προέλευσης ανανεώνεται και η συνέχιση της προσφοράς του εξαρτάται από την ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων, μέχρι να εξαντληθούν και αυτά. Ωστόσο τα γεωλογικά δεδομένα δημιουργούν αισιοδοξία, αφού θεωρείται ότι η ποσότητα των ορυκτών υλών είναι αρκετή για κατανάλωση εκατομμυρίων ετών.

Ο ορυκτός πλούτος της γης δεν αποτελεί παντού αντικείμενο εκμεταλλεύσεως, γιατί εξαρτάται από την περιεκτικότητα του ορυκτού σε χρήσιμη ύλη (μεταλλεύματα, γαιάνθρακες κ.ά.). Ακόμη, εξαρτάται από τη γεωγραφική θέση, το βάθος που βρίσκεται το κοίτασμα και το βαθμό της τεχνικής αναπτύξεως της χώρας στην οποία βρίσκεται το ορυκτό.

Στις σπουδαιότερες ορυκτές πρώτες ύλες αναφέρονται τα μέταλλα, που αποτελούν βασικό στοιχείο και στη σύγχρονη οικονομική ζωή και αντικείμενο μεγάλου διεθνούς εμπορίου. Είναι όλα, εκτός από τον υδράργυρο, στερεά σώματα, που πέρα από τις φυσικές ιδιότητές τους (σκληρότητα, ελαστικότητα, στιλπνότητα) έχουν και την ιδιότητα να λειώνουν σε υψηλές θερμοκρασίες και έτσι μπορεί ο άνθρωπος να κατασκευάζει την ποικιλία των μηχανών του σύγχρονου πολιτισμού του. Ενώ η παραγωγή του μεταλλεύματος είναι εντοπισμένη σε ορισμένες χώρες του κόσμου, διαφορετικές για κάθε μέταλλο, η μεταλλουργία, δηλαδή ο καθαρισμός του μεταλλεύματος από τις γαιώδεις προσμίξεις και η αναγωγή του, είναι συγκεντρωμένη σε χώρες πλούσιες σε λιθάνθρακα και σε χώρες που διαθέτουν πολλή

ηλεκτρική ενέργεια. Τα μέταλλα τα διακρίνουμε σε **χρήσιμα** (σίδηρο, χαλκός, αλουμίνιο κ.ά.) και σε **πολύτιμα** (χρυσάφι, άργυρος, λευκόχρυσος).

Τέλος, οι ενεργειακές ορυκτές ύλες (πετρέλαιο, γαιάνθρακας, φυσικό αέριο) αποτελούν τον ουσιαστικό παράγοντα λειτουργίας της σύγχρονης εργοστασιακής βιομηχανίας και της κινήσεως των μέσων μεταφοράς.

1.7.1. Γεωγραφία των βασικότερων ορυκτών υλών

Η γη δεν φαίνεται να περικλείει σε όλη την έκτασή της όλα τα είδη των κοιτασμάτων ορυκτού πλούτου και μάλιστα με προϋποθέσεις που να επιτρέπουν την εκμετάλλευσή τους. Τα συμπεράσματα της επιστήμης απέδειξαν ότι ο ορυκτός πλούτος του στερεού φλοιού της γης είναι εντοπισμένος και ειδικευμένος και έτσι οι διάφορες χώρες έχουν συστηματοποιήσει τις ενέργειές τους για την εκμετάλλευση του υπεδάφους τους. Ακόμη σήμερα εντοπίζεται και ειδικεύεται το περιεχόμενο σε κοιτάσματα κάτω από το βυθό των θαλασσών, ώστε να επεκτείνεται η εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου και στα σημεία αυτά της γης.

Τα μέταλλα υπήρξαν και παραμένουν συντελεστές της τεχνολογικής και πολιτιστικής εξέλιξης ενώ παράλληλα είναι γνωστό ότι η σημερινή οικονομική ζωή εξαρτάται τόσο πολύ από την προμήθεια των ορυκτών καυσίμων, ώστε η έλλειψή τους να ισοδυναμεί με πιθανή οικονομική καταστροφή.

Παρακάτω θα αναφερθούμε στην γεωγραφία των σπουδαιότερων προϊόντων που παίρνει ο άνθρωπος από το υπέδαφος, τα οποία αποτελούν μαζί με τις ορυκτές ενεργειακές ύλες τη βάση όπου στηρίζεται άλλοτε λιγότερο, άλλοτε περισσότερο η βιομηχανική παραγωγή.

α) Σιδηρομεταλλεύματα (Iron ore)

Ο σίδηρος δεν βρίσκεται καθαρός στη φύση, αλλά μαζί με άλλα σιδηρούχα μεταλλεύματα. Υπολογίζεται ότι ο σίδηρος είναι το τέταρτο κατά σειρά αφθονίας στοιχεία της φύσης (μετά το οξυγόνο, το πυρίτιο και το αργίλιο). Τα σιδηρομεταλλεύματα θεωρούνται εκμεταλλεύσιμα όταν η περιεκτικότητά τους σε σίδηρο είναι περισσότερο από 35%. Τα πλουσιότερα σιδηρομεταλλεύματα (περιεκτικότητα σιδήρου 70%), βρίσκονται στην Σουηδική Λαπωνία (περιοχή Kiruna - Gallivare), στη λίμνη Superior (Η.Π.Α.) και στο Krivori Rog περιοχή Tula (χώρες της πρ. Σοβ. Ένωσης).

Την πρώτη θέση της παραγωγής σε σιδηρομεταλλεύματα έχουν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, των οποίων το μισό της παραγωγής (πάνω από 60.000 τόνους το χρόνο) εξάγεται από την περιοχή της Ουκρανίας. Οι Η.Π.Α. στο πρόσφατο παρελθόν είχαν το 1/3 της παγκόσμιας παραγωγής. Μεγάλη παραγωγή έχουν η Γαλλία, ο Καναδάς, η Κίνα, η Αυστραλία, η Σουηδία και η Βραζιλία (Πίνακας 13).

Επειδή η μεταλλουργία χρησιμοποιεί το κοκ ως αναγωγικό μέσο των μετάλλων, το εμπόριο σιδηρομεταλλεύματος στις χώρες παραγωγής ρυθμίζεται από την παραγωγή λιθάνθρακα. Σπουδαίο ρόλο στο εμπόριο των σιδηρομεταλλευμάτων έχουν και τα μέταλλα μαγγάνιο, χρώμιο, νικέλιο, βολφράμιο, μολυβδαίνιο, κοβάλτιο, βανάδιο κ.ά., που χρησιμοποιούνται κυρίως για την κατασκευή κραμάτων σιδήρου.

Ο μεγαλύτερος όγκος από την παραγωγή σιδήρου, μετατρέπεται σήμερα σε χάλυβα (ατσάλι), που είναι μίγμα από σίδηρο και άνθρακα και έχει μεγάλη σπουδαιότητα στη βιομηχανία γιατί είναι σκληρό μέταλλο. Οι Η.Π.Α. έρχονται πρώτες στην παραγωγή χάλυβα και ακολουθούν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, η Ιαπωνία και η Δυτική Γερμανία.

Πίνακας 13

Παραγωγή σιδηρομεταλλεύματος σε χιλιάδες τόνους

	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Παγκόσμια παραγωγή	460.124	528.354	524.140	568.926	546.283	565.359
Χώρες πρ. Σοβιετικής Ένωσης	133.563	134.809	135.633	137.252	138.216	138.000
Βραζιλία	77.649	97.813	81.600	119.413	91.200	98.600
Κίνα	56.695	63.350	69.095	73.755	80.715	77.190
Αυστραλία	45.302	56.817	63.500	63.930	61.456	64.758
Η.Π.Α.	24.551	33.640	31.205	25.293	30.525	36.468
Ινδία	23.693	26.620	27.837	32.665	32.264	32.754
Καναδάς	20.105	24.357	24.096	22.062	23.060	24.302
Ν. Αφρική	10.395	15.334	15.206	15.326	12.492	15.668
Σουηδία	8.442	11.378	13.115	13.118	12.185	12.670
Βενεζουέλα	5.949	8.350	9.423	10.722	11.380	12.116
Ελλάδα*	572	810	800	559	440	460

* Η Ελλάδα αναφέρεται ενδεικτικά

β) Χαλκός (Copper)

Ο χαλκός είναι το βασικότερο μέταλλο για κάθε αντικείμενο που έχει σχέση με τον ηλεκτρισμό. Γίνεται μεγάλη χρήση χαλκού για σκέυη και αυτοκίνητα. Η πρώτη χώρα παραγωγής χαλκού είναι οι Η.Π.Α. Ακολουθούν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, ο Καναδάς, Η Ζάμπια, η Χιλή και το Ζαΐρ.

γ) Αλουμίνιο (Aluminium)

Το αλουμίνιο (αργίλιο) είναι ελαφρό αλλά ισχυρό μέταλλο. Το μέταλλευμα που το περιέχει (βωξίτης) είναι από τα πιο συνηθισμένα αλλά είναι δαπανηρή και δύσκολη μέθοδος τήξεως για να παραχθεί το αλουμίνιο.

Επειδή είναι ελαφρό, χρησιμοποιείται στη βιομηχανία αυτοκινήτων και αεροπλάνων. Η πρώτη χώρα παραγωγής αλουμινίου είναι οι Η.Π.Α. και ακολουθούν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, ο Καναδάς, η Ιαπωνία, η Νορβηγία και η Γαλλία.

δ) Ψευδάργυρος (Zinc)

Ο ψευδάργυρος (τσιγκος) χρησιμοποιείται για την κατασκευή οικιακών σκευών, εργαλείων κηπουρικής και οικοδομικών εργαλείων, γιατί προστατεύει τα σιδερένια αντικείμενα από τη σκουριά. Η πρόσμιξή του με χαλκό μας δίνει τον ορείχαλκο που χρησιμεύει για διακοσμητικό μέταλλο. Η πρώτη χώρα παραγωγής είναι ο Καναδάς και ακολουθούν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης και οι Η.Π.Α. (παλαιότερα ήταν η πρώτη χώρα σε παραγωγή), η Αυστραλία και το Περού.

ε) Βωξίτης (Bauxite)

Από τα μεταλλεύματα του βωξίτη προέρχεται σχεδόν ολόκληρη η παγκόσμια παραγωγή αλουμινίου. Η πρώτη χώρα παραγωγής βωξίτη είναι η Αυστραλία και ακολουθεί η Τζαμάικα, το Σούριναμ, οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης και η Γουιάνα.

στ) Μόλυβδος (Lead)

Ο μόλυβδος είναι από τα βαρύτερα μέταλλα, αλλά είναι πολύ μαλακός και λιώνει εύκολα. Χρησιμοποιείται για την κατασκευή σωλήνων, σφαιρών, για επιχρίσματα κ.λπ. Η πρώτη χώρα παραγωγής είναι οι Η.Π.Α. και ακολουθούν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης, η Αυστραλία, ο Καναδάς, το Μεξικό και το Περού.

ζ) Μαγγάνιο (Manganese)

Το μαγγάνιο είναι βασικό μέταλλο για την παραγωγή του χάλυβα. Πρώτες στην παραγωγή είναι οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης και ακολουθούν η Νότια Αφρική, η Βραζιλία, η Ινδία και η Γκαμπόν.

η) Νικέλιο (Nickel)

Το νικέλιο έχει μεγάλη σπουδαιότητα για τη βιομηχανία σκληρού χάλυβα. Το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας παραγωγής το έχει ο Καναδάς. Ακολουθούν οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης και η Νέα Καληδονία.

θ) Χρυσός (Gold)

Ο χρυσός είναι από τα σταθερότερα μέταλλα και βρίσκεται σε φυσική κατάσταση. Έχει ιδιαίτερη σημασία στην οικονομία, γιατί αποτελεί τη νομισματική βάση όλων των πολιτισμένων χωρών. Παρά τη σημαντική αύξηση της παραγωγής, ο χρυσός εξακολουθεί να σπανίζει και να διατηρεί την αξία του. Η πρώτη χώρα παραγωγής είναι η Νότια Αφρική και ακολουθούν οι Η.Π.Α., ο Καναδάς, οι χώρες της πρώην Σοβ. Ένωσης και η Αυστραλία.

ι) Άργυρος (Silver)

Ο άργυρος βρίσκεται είτε αυτοφυής, είτε σε ενώσεις. Κυρίως εξάγεται από μεταλλεύματα μολύβδου, ψευδαργύρου, χαλκού κ.ά. Χρησιμοποιείται για την επαργύρωση αντικειμένων από χαλκό, αλλά και επιστρώνεται επάνω σε καθαρό γυαλί για την κατασκευή καθρεφτών.

Μεγάλη σήμερα χρήση του αργύρου γίνεται στα φωτογραφικά, ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά και αποτελεί έτσι πρώτη ύλη για σημαντικούς κλάδους της βιομηχανίας. Αξιοσημείωτη χρήση του αργύρου γίνεται σε αργυρά νομίσματα για είδη συλλεκτών και για μετάλλια. Στην κοσμητοποιία αναλογεί μόνο 3% της όλης κατανάλωσής του.

Πίνακας 14

Χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή βιομηχανικών κ.ά. μεταλλευμάτων

(σε χιλ. τόνους)

Παραγωγή χαλκού 1988		Παραγωγή ψευδαργύρου 1988	
Παγκόσμια παραγωγή	85.680	Παγκόσμια παραγωγή	6.941
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	9.900	Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	810
Χιλή	1.472	Κίνα	527
Η.Π.Α.	1.419	Περού	485
Καναδάς	756	Μεξικό	266
Ζάμπια	518	Ισπανία	247
Ζαΐρ	465	Η.Π.Α.	244
Πολωνία	406	Κορέα	225
Κίνα	300	Σουηδία	186
Περού	298	Πολωνία	183
Φιλιππίνες	199	Ιρλανδία	173
Παραγωγή αργύρου 1988		Παραγωγή βωξίτη 1988	
Παγκόσμια παραγωγή	19.224	Παγκόσμια παραγωγή	97.660
Γαλλία	5.414	Αυστραλία	35.700
Μεξικό	2.359	Γουινέα	16.835
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	1.493	Βραζιλία	8.038
Η.Π.Α.	1.661	Τζαμάικα	7.315
Περού	1.552	Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	4.600
Καναδάς	1.371	Ινδία	3.829
Αυστραλία	1.115	Σουρινάμ	3.434
Πολωνία	1.063	Κίνα	3.200
Χιλή	507	Γιουγκοσλαβία	3.034
		Ουγγαρία	2.906
		Ελλάδα	2.400
Παραγωγή μολύβδου 1988		Παραγωγή χρυσού 1988	
Παγκόσμια παραγωγή	3.371	Παγκόσμια παραγωγή	1.778.904*
Αυστραλία	480	Ν. Αφρική	618.372
Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	240	Χώρες πρ. Σοβ. Ένωσης	279.931
Η.Π.Α.	385	Η.Π.Α.	200.914
Καναδάς	366	Αυστραλία	152.003
Κίνα	300	Καναδάς	130.487
Μεξικό	171	Κίνα	77.800
Περού	148	Βραζιλία	56.447
Κορέα	110	Παπούα - Ν. Γουινέα	38.130
Σουηδία	88	Φιλιππίνες	35.300
		Ζιμπάμπουε	14.774
		Γκάνα	11.601
		Κορέα	11.121

2. Η ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. Έννοια και σημασία της πρωτογενούς παραγωγής στην Ελλάδα

Η πρωτογενής παραγωγή, που περιλαμβάνει συνήθως τα προϊόντα της αγροτικής δραστηριότητας, εξακολουθεί να έχει μεγάλη σημασία για τη χώρα μας ως προς τη συμβολή της τόσο στη συνολική παραγωγή και στην απασχόληση όσο και στο εμπορικό μας ισοζύγιο, παρόλο που η σημασία της μειώνεται σταδιακά καθώς προχωρεί η οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Πραγματικά, όπως φαίνεται στον πίνακα 15, ο πρωτογενής τομέας στη χώρα μας συμβάλλει σήμερα κατά 15% περίπου στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, ενώ το 1950 η συμβολή του ήταν σχεδόν διπλάσια.

Πάντως, όπως φαίνεται από τον πίνακα 15, η συμβολή του πρωτογενούς τομέα στη χώρα μας είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη συμμετοχή του σε όλες τις άλλες χώρες της ΕΟΚ και πενταπλάσια περίπου από τον κοινοτικό μέσο όρο. Μεγαλύτερη είναι επίσης η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στην απασχόληση στη χώρα μας, παρά τη σημαντική μείωσή της από 51% το 1950 σε 27% σήμερα. Όπως φαίνεται από τον πίνακα, η συμβολή του πρωτογενούς τομέα στην απασχόληση είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη συμμετοχή του σε όλες τις άλλες χώρες της Κοινότητας και τετραπλάσια περίπου από τον κοινοτικό μέσο όρο. Τέλος, αξιόλογη και περισσότερο σημαντική παραμένει η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο εμπορικό ισοζύγιο της χώρας μας, αφού η συμβολή του στις συνολικές εξαγωγές είναι πολύ μεγάλη, ενώ η εγχώρια παραγωγή είναι επαρκής σε πολλά προϊόντα με συνέπεια να μην αναγκάζεται η χώρα μας να προβαίνει σε μεγάλες εισαγωγές.

Πίνακας 15

Η συμβολή του πρωτογενούς τομέα στο ΑΕΠ, στην απασχόληση, στο εμπόριο και στο σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου στις χώρες της ΕΟΚ

Χώρα	ΑΕΠ (1987)	Απασχόλ. (1988)	Εξαγωγές (1988)	Εισαγωγές (1988)	Πάγιο Κεφάλαιο (1987)
Βέλγιο	2,2	2,7	4,1	11,8	2,3
Γαλλία	3,5	6,8	12,0	13,0	2,3
Γερμανία	1,5	4,3	3,6	11,3	2,2
Δανία	4,0	6,3	25,1	17,9	4,2
Ελλάδα	15,6	27,0	21,1	17,4	6,1
Ην. Βασίλειο	1,7	2,2	6,0	10,8	1,3
Ιρλανδία	10,3	15,4	25,8	10,4	7,6
Ισπανία	5,2	14,4	16,2	21,4	4,8
Ιταλία	4,5	9,9	5,4	16,6	7,0
Λουξεμβούργο	2,4	3,4	4,7	11,8	2,2
Ολλανδία	4,1	4,8	22,1	18,4	4,7
Πορτογαλία	6,4	20,7	11,4	33,2	3,9
Σύνολο	8,2	7,7	8,3	13,8	3,4

Όπως φαίνεται στον πίνακα, οι εξαγωγές γεωργικών προϊόντων στη χώρα μας, που το 1950 αποτελούσαν το 80% των συνολικά μας εξαγωγών, μειώθηκαν σταδιακά στο 21%, ποσοστό μεγαλύτερο από αυτό των περισσοτέρων χωρών της Κοινότητας και σχεδόν τριπλάσιο από τον κοινοτικό μέσο όρο. Αντίθετα, οι εισαγωγές γεωργικών προϊόντων, που μειώθηκαν από 35% το 1950 σε 17% το 1988, είναι μικρότερες απ' ό,τι στις περισσότερες άλλες χώρες της Ε.Κ. Σημαντική είναι τέλος η συμβολή του γεωργικού τομέα στη χώρα μας στο σχηματισμό πάγιου κεφαλαίου.

2.2. Η διάρθρωση του προϊόντος του πρωτογενούς τομέα

Η πρωτογενής παραγωγή περιλαμβάνει τέσσερις κύριους κλάδους: τη φυτική παραγωγή ή τη γεωργία, τη ζωική παραγωγή ή κτηνοτροφία, τη δασοκομία και την αλιεία - ιχθυοτροφία. Πάνω από 95% του προϊόντος του πρωτογενούς τομέα προέρχεται από τους κλάδους της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, ενώ οι δύο άλλοι κλάδοι συνεισφέρουν λιγότερο από το 4% του συνολικού ΑΕΠ του τομέα.

Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα η συμβολή των δύο πρώτων κλάδων, που ήταν πολύ μεγάλη από την αρχή της δεκαετίας του '50 αυξήθηκε σταδιακά μέχρι σήμερα ενώ η συμβολή των δύο τελευταίων κλάδων, που μόλις υπερέβαινε το 7% το 1950 μειώθηκε περίπου στο μισό.

Σημαντικότερη ήταν η αύξηση του προϊόντος των κλάδων γεωργίας - κτηνοτροφίας κατά τη δεκαετία του '60 γιατί όπως θα δούμε αμέσως πιο κάτω, κατά την περίοδο αυτή είχαμε μεγάλη αύξηση της κτηνοτροφικής παραγωγής.

Πίνακας 16

Η διάρθρωση του ακαθάριστου προϊόντος του πρωτογενούς τομέα

Κλάδοι πρωτ. παραγωγής	1950	1960	1970	1980	1988
1) Γεωργία - Κτηνοτροφία	92,5	92,1	94,7	95,9	96,4
2) Δασοκομία	4,8	4,9	2,4	2,0	1,5
3) Αλιεία - Ιχθυοτροφία	2,7	3,0	2,9	2,1	2,1
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

2.3. Η φυτική παραγωγή

Η φυτική παραγωγή στη χώρα μας αποτελεί την κύρια δραστηριότητα στον πρωτογενή τομέα της οικονομίας μας και συμβάλλει κατά 70% περίπου

στη συνολική παραγωγή του κλάδου γεωργία - κτηνοτροφία. Η συμμετοχή αυτή είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη συμμετοχή σε όλες τις χώρες της Κοινότητας και κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερη από τον κοινοτικό μέσο όρο που φθάνει σήμερα το 50% περίπου.

Η συνολικά καλλιεργούμενη έκταση καταλαμβάνει σήμερα το 30% περίπου της συνολικής εκτάσεως της χώρας μας, ποσοστό ελαφρά μεγαλύτερο από αυτό του 1950. Η αύξηση των καλλιεργουμένων εκτάσεων οφείλεται στην παράδοση για καλλιέργεια ορισμένων νέων εδαφών που προήλθαν από αποξήρανση λιμνών, ελών κ.ά. και αντιστάθμισαν τη μείωση των καλλιεργουμένων εκτάσεων που προήλθε από την εγκατάλειψη πολλών ορεινών εδαφών.

Η συνολική φυτική παραγωγή στη χώρα μας αυξήθηκε σημαντικά κατά την μεταπολεμική περίοδο και από 6,6 εκατ. τόνους περίπου το 1950 έφθασε σήμερα τα 28,5 εκατ. τόνους. Ο παρακάτω πίνακας δίνει την εξέλιξη της συνολικής φυτικής παραγωγής σε ορισμένα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου.

Πίνακας 17

Η εξέλιξη της φυτικής παραγωγής στη χώρα μας μετά το 1950

Έτος	Παραγωγή σε χιλ. τόνους
1950	6.595
1960	8.029
1970	13.316
1980	29.390
1990	28.500

Η εντυπωσιακή ανάπτυξη της γεωργικής μας παραγωγής οφείλεται εν μέρει στην αύξηση και την ποιοτική βελτίωση των εδαφών, αφού εγκαταλείφθηκαν πολλά ορεινά εδάφη και δημιουργήθηκαν πεδινά με τις αποξηράνσεις, κυρίως όμως οφείλεται στις θεαματικές αυξήσεις των στρεμματικών αποδόσεων, δηλ. της παραγωγής ανά στρέμμα, που εμφανίζονται στον παρακάτω πίνακα για ορισμένα βασικά προϊόντα.

Πίνακας 18

Ετήσια παραγωγή σε κιλά ανά στρέμμα ορισμένων γεωργικών προϊόντων

Προϊόντα	1950	1960	1970	1980	1990
Σιτάρι	98	166	214	294	279
Καλαμπόκι	79	127	328	756	919
Καπνός	57	72	98	131	167
Βαμβάκι	103	112	234	253	278
Πατάτες	1.012	1.099	1.483	1.320	1.846
Ντομάτες	1.711	1.657	3.326	4.848	4.107
Πεπονοειδή	1.383	1.274	1.988	2.850	2.533

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 18, η παραγωγή ανά στρέμμα του σιταριού τριπλασιάστηκε, του καλαμποκιού υπερδεκαπλασιάστηκε, του καπνού τριπλασιάστηκε, του βαμβακιού και της ντομάτας σχεδόν τριπλασιάστηκε, ενώ των πεπονοειδών και της πατάτας σχεδόν διπλασιάστηκε. Η θεαματική αυτή αύξηση των στρεμματικών αποδόσεων οφείλεται στους εξής παράγοντες:

α) Στη σημαντική αύξηση και ποιοτική βελτίωση των εισροών, π.χ. των λιπασμάτων, των σπόρων, των καυσίμων, των φαρμάκων κ.ά. Υπολογίζεται ότι στη δεκαπενταετία 1960-1975, η δαπάνη για λιπάσματα αυξήθηκε περισσότερο από τρεις φορές, η κατανάλωση υγρών καυσίμων τετραπλασιάστηκε

και η δαπάνη για γεωργικά φάρμακα διπλασιάστηκε. Σημαντικές αυξήσεις των εισροών αυτών, αλλά με μικρότερους ρυθμούς, είχαμε επίσης και τα τελευταία είκοσι χρόνια.

β) Στη συνεχή εκμηχάνιση των αγροτικών εργασιών, π.χ. της σποράς, της συλλογής των καρπών κ.ά., η οποία άλλωστε αποδεικνύεται και από τη σημαντική αύξηση της καταναλώσεως καυσίμων. Υπολογίζεται ότι στη δεκαπενταετία 1965-1980 οι γεωργικοί ελκυστήρες σχεδόν πενταπλασιάστηκαν, οι σπαρτικές μηχανές υπερπενταπλασιάστηκαν, οι θεριζοαλωνιστικές μηχανές σχεδόν διπλασιάστηκαν, ενώ τα συγκροτήματα τεχνικής βροχής σχεδόν διπλασιάστηκαν. Η εκμηχάνιση της γεωργίας συνεχίστηκε με βραδύτερους ρυθμούς στις επόμενες δεκαετίες.

γ) Στην αύξηση των εδαφών που αρδεύονται, τα οποία έχουν μεγαλύτερη παραγωγικότητα από τα εδάφη που δεν αρδεύονται. Οι αρδευόμενες εκτάσεις αυξήθηκαν σημαντικά στην μεταπολεμική περίοδο και καλύπτουν σήμερα το 30% περίπου της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης.

δ) Στην αναδιάρθρωση των καλλιεργειών, δηλ. στη στροφή σε περισσότερο αποδοτικές καλλιέργειες. Η αναδιάρθρωση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της συμμετοχής σ' αυτές των γεωργικών προϊόντων που έχουν μεγάλη εισοδηματική ελαστικότητα, των οποίων η ζήτηση αυξάνει πολύ γρήγορα, όταν αυξάνεται το εθνικό εισόδημα. Τέτοια προϊόντα είναι τα νωπά φρούτα, τα λαχανικά κ.ά., σε βάρος των παραδοσιακών, όπως τα λένε προϊόντα, π.χ. του σιταριού, της σταφίδας και του καπνού που έχουν σχετικά χαμηλή εισοδηματική ελαστικότητα.

Τα κυριότερα προϊόντα φυτικής παραγωγής είναι τα εξής:

- Τα σπηρά (στάρι, κριθάρι, καλαμπόκι, ρύζι, κ.ά.)

- Λαχανικά (ντομάτες, αγγούρια, λάχανα - κουνουπίδια, κολοκυθάκια, κρεμμύδια, φασόλια, μελιτζάνες, μπάμιες κ.ά.)
- Φρούτα (ροδάκινα, μήλα, αχλάδια, βερούκοκκα, κεράσια, καρπούζια, πεπόνια κ.ά.)
- Εσπεριδοειδή (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, κ.ά.)
- Ελαιοκομικά προϊόντα (λάδι, ελιές)
- Αμπελουργικά προϊόντα (κρασί, σταφύλια)
- Πατάτες
- Βιομηχανικά φυτά (καπνός, βαμβάκι, ζαχαρότευτλα κ.ά.)
- Κτηνοτροφικά φυτά (μηδική, σανός, βίκος κ.ά.)

Τα σιτηρά αποτελούσαν την κύρια δραστηριότητα φυτικής παραγωγής στα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου και απέφεραν το 40% περίπου της ακαθάριστης αξίας παραγωγής φυτικών προϊόντων, η σημασία τους όμως μειώνεται σταδιακά και σήμερα αποφέρουν μόνο το 13% περίπου. Ομοίως, μειώνεται η συμβολή των αμπελουργικών προϊόντων, του καπνού και των βιομηχανικών φυτών, ενώ αυξάνεται η συμβολή των λαχανικών, των φρούτων, των ελαιοκομικών προϊόντων του βαμβακιού κ.ά. Η χώρα μας είναι σήμερα αυτάρκης, δηλ. παράγει όσα χρειάζεται να καταναλώσει, ενώ σε πολλά προϊόντα φυτικής παραγωγής είναι υπεραυτάρκης, δηλ. παράγει περισσότερα απ' όσα χρειάζεται να καταναλώσει και έχει έτσι τη δυνατότητα να εξαγεί. Τα κυριότερα εξαγωγίμα γεωργικά προϊόντα είναι το ελαιόλαδο, ο καπνός, ο τοματοπολτός, τα εσπεριδοειδή, τα ροδάκινα, η σταφίδα, τα νωπά λαχανικά, το κρασί, τα βερούκοκκα κ.ά.

Παρά τα παραπάνω επιτεύγματα όμως, η γεωργία μας εξακολουθεί να αντιμετωπίζει σειρά προβλημάτων και να υστερεί πολύ έναντι των άλλων

χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Τα κυριότερα προβλήματα είναι τα εξής:

2.3.1. Βασικά προβλήματα του κλάδου της γεωργίας

α) *Το μικρό μέγεθος και ο μεγάλος τεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.* Το μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στη χώρα μας είναι πολύ μικρό. Έτσι το 80% των εκμεταλλεύσεων αυτών έχει μέση έκταση μικρότερο από 50 στρέμματα, που είναι ένα πολύ μικρό μέγεθος εκμεταλλεύσεως, αν μάλιστα το συγκρίνει κανείς με το μέσο μέγεθος των αγροτικών εκμεταλλεύσεων στις χώρες της ΕΟΚ, όπου είναι διπλάσιο. Επίσης στη χώρα μας παρατηρείται μεγάλος τεμαχισμός της συνολικής έκτασης των γεωργικών μας εκμεταλλεύσεων, γεγονός που σε συνδυασμό με το μικρό τους μέγεθος, δυσχεραίνει την οργάνωση της γεωργικής παραγωγής με βάση τα σύγχρονα επιχειρηματικά πρότυπα.

β) *Η σχετική ανεπάρκεια του επενδυμένου παγίου κεφαλαίου.* Παρά το γεγονός ότι οι επενδύσεις στον γεωργικό τομέα, κατά την περίοδο 1950-1978 ήταν αξιόλογες, όμως το συνολικό κεφάλαιο που απασχολείται από κάθε γεωργική εκμετάλλευση είναι ακόμα σχετικά περιορισμένο, γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα τη χαμηλή παραγωγικότητα στον συγκεκριμένο τομέα.

γ) *Η σχετικά περιορισμένη άρδευση.* Οι αρδευόμενες γεωργικές εκτάσεις είναι σήμερα 8,5 εκ. στρέμ., που αποτελούν περίπου το 25% της συνολικής καλλιεργούμενης εκτάσεως. Αν αξιοποιηθεί ολόκληρο το υδάτινο δυναμικό, θα μπορούσαν να αρδεύονται διπλάσιες περίπου εκτάσεις, γεγονός που θα διευκόλυνε την παραπέρα αναδιάρθρωση των καλλιεργειών,

ώστε να ενισχυθεί η παραγωγή δυναμικών προϊόντων, π.χ. του βαμβακιού, των κηπευτικών, των φρούτων κ.ά.

δ) *Το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γεωργών.* Το μορφωτικό επίπεδο των γεωργών στη χώρα μας είναι πολύ χαμηλό, με συνέπεια να παρεμποδίζεται η εφαρμογή βελτιωμένων μεθόδων τεχνολογίας και η ορθολογική οργάνωση και ο προγραμματισμός της παραγωγής.

ε) *Η ανεπαρκής οργάνωση της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων.* Ανεπάρκεια παρατηρείται στην οργάνωση της εμπορίας των γεωργικών προϊόντων τόσο στην εσωτερική αγορά, όσο και στο εξωτερικό. Βασικό πρόβλημα εδώ αποτελεί η έλλειψη υποχρεωτικής τυποποίησης των γεωργικών προϊόντων, η οποία με τη σειρά της δημιουργεί επίσης σημαντικά προβλήματα για την εμπορία τους.

ζ) *Η κακή οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η έλλειψη πληροφόρησης των παραγωγών.* Οι περισσότεροι παραγωγοί δεν γνωρίζουν σε τι κόστος παράγουν τα προϊόντα τους, αν είναι αποδοτική ή όχι η χρήση μηχανημάτων, δεν γνωρίζουν ποιες είναι οι συνθήκες της αγοράς (ζήτηση, προσφορά, τιμές προϊόντων κ.λπ.), προβλήματα τα οποία μπορούν να αντιμετωπισθούν με την οργάνωση των αγροτικών συνεταιρισμών.

η) *Οι εδαφοκλιματικές συνθήκες, κυρίως το ανάγλυφο και το υψόμετρο των εδαφών.* Ένας μεγάλος αριθμός εκμεταλλεύσεων λειτουργεί στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές, στις οποίες οι προοπτικές ανάπτυξης της γεωργίας και βελτίωσης του εισοδήματος των παραγωγών είναι περιορισμένες γι' αυτό στις περιοχές αυτές λαμβάνονται πρόσθετα μέτρα επιδότησης, εξισωτικές αποζημιώσεις κ.λπ., για την στήριξη του γεωργικού εισοδήματος.

2.4. Η κτηνοτροφία

Η κτηνοτροφία αποτελεί το δεύτερο κλάδο της αγροτικής μας παραγωγής από άποψη συμβολής στην παραγωγή. Η συμβολή όμως της κτηνοτροφικής μας παραγωγής είναι περιορισμένη σε σύγκριση με την αντίστοιχη συμβολή της σε όλες τις άλλες χώρες της Κοινότητας. Έτσι, ενώ στην Ελλάδα η ζωική παραγωγή αποτελεί μόνο το 30% του κλάδου γεωργία - κτηνοτροφία, στην κοινότητα αποτελεί το 50%. Η ανεπάρκεια αυτή της κτηνοτροφικής μας παραγωγής που είναι έντονη σε ορισμένα ιδιαίτερα προϊόντα, οφείλεται κυρίως στην ανεπάρκεια της χλωρίδας και των κτηνοτροφών γενικότερα.

Στα πρώτα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου, η κτηνοτροφία στη χώρα μας δεν ήταν εντατική. Στα τελευταία 40 χρόνια όμως έχει γίνει σημαντική πρόοδος και σε ορισμένα προϊόντα καλύπτονται σήμερα πλήρως οι ανάγκες της χώρας. Αντίθετα, σε άλλα προϊόντα του ζωικού βασιλείου η χώρα μας αντιμετωπίζει σημαντικές ελλείψεις και αναγκάζεται να εισάγει μεγάλες ποσότητες. Γενικά, η κτηνοτροφική παραγωγή αυξήθηκε με σχετικά ταχύτερους ρυθμούς από τη φυτική παραγωγή στη μεταπολεμική περίοδο. Ιδιαίτερα ταχεία ήταν η αύξηση της κτηνοτροφικής παραγωγής στη δεκαετία του 1960, κατά την οποία υπολογίζεται ότι αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 9%.

Σημαντική αύξηση σημείωσε η παραγωγή του βοδινού, του χοιρινού και του κρέατος από κοτόπουλα, ενώ η παραγωγή κρέατος και γάλατος από αιγοπρόβατα αυξήθηκε με σχετικά βραδύτερο ρυθμό. Τα τελευταία χρόνια όμως η κτηνοτροφική μας παραγωγή αντιμετωπίζει προβλήματα λόγω και του συναγωνισμού της από τα κοινοτικά προϊόντα. Ο πίνακας 19 εμφανίζει

την εξέλιξη της ζωικής μας παραγωγής σε ορισμένα χρόνια της μεταπολεμικής περιόδου.

Πίνακας 19

Η εξέλιξη της ζωικής παραγωγής στην Ελλάδα μεταπολεμικά

(σε χιλιάδες τόνους)

Κτηνοτροφικά προϊόντα	1950	1960	1970	1980	1990
α) Κρέας	74	159	306	511	524
- Πρόβειο	-	53	60	80	84
- Βοδινό	-	29	90	100	82
- Χοιρινό	-	28	55	144	147
- Γίδιο	-	29	30	39	46
- Πουλερικά	-	18	67	144	160
- Λοιπά	-	9	3	4	5
β) Γαλακτοκομικά προϊόν.	276	1.021	1.475	1.870	1.798
- Γάλα προβάτων	-	313	439	571	641
- Γάλα αγελάδων	-	354	570	712	694
- Γάλα γίδων	-	251	330	414	463
- Λοιπά	-	103	136	173	200
γ) Αυγά	22	53	101	120	128
δ) Λοιπά	40	34	41	55	60
Σύνολο παραγωγής	432	1.267	1.923	2.556	2.710

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 19, η παραγωγή των κτηνοτροφικών προϊόντων αυξήθηκε σταδιακά και από 423 χιλιάδες τόνους το 1950 έφθασε τους 2,7 εκατ. τόνους το 1990. Η παραγωγή κρέατος επταπλασιάστηκε, η παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων υπερεξαπλασιάστηκε, ενώ η παραγωγή αυγών εξαπλασιάστηκε.

Μεγαλύτερη ήταν η αύξηση της παραγωγής πουλερικών η οποία εννεαπλασιάσθηκε μεταξύ 1960 και 1990, με συνέπεια να καλύπτονται σήμερα πλήρως οι ανάγκες της χώρας μας και να μην εισάγουμε.

Σημαντική ήταν επίσης και η αύξηση της παραγωγής χοιρινού κρέατος, η οποία υπερπενταπλασιάσθηκε τα τελευταία 30 χρόνια με συνέπεια να καλύπτουμε σχεδόν πλήρως τις ανάγκες μας για εγχώρια κατανάλωση και να κάνουμε περιορισμένες μόνο εισαγωγές. Η παραγωγή κρέατος από αιγοπρόβατα αυξήθηκε κατά 50% τα τελευταία χρόνια και σχεδόν καλύπτει τις εσωτερικές μας ανάγκες.

Αντίθετα η παραγωγή μοσχαρίσιου κρέατος, η οποία στην εικοσαετία 1960-1980 υπερτριπλασιάσθηκε, μειώνεται τα τελευταία χρόνια και δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών της χώρας μας με συνέπεια να εισάγουμε μεγάλες ποσότητες από το εξωτερικό. Η χώρα μας εισάγει σήμερα πάνω από το 50% της κατανάλωσης βοδινού κρέατος από το εξωτερικό και δαπανά πολύτιμο συνάλλαγμα. Η παραγωγή όλων των γαλακτοκομικών προϊόντων επίσης αυξήθηκε σημαντικά, αλλά δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών μας με συνέπεια να εισάγουμε περίπου το 20% της κατανάλωσης από το εξωτερικό. Αντίθετα, η παραγωγή αυγών καλύπτει πλήρως τις ανάγκες μας.

Παρά τις ευνοϊκές αυτές εξελίξεις στη ζωική παραγωγή, η χώρα μας αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα τα τελευταία χρόνια, με συνέπεια να μειώνεται σταδιακά το ζωικό κεφάλαιο.

Όπως φαίνεται στον πίνακα 20, το ζωικό κεφάλαιο της χώρας μας μειώθηκε από 47,8 εκατ. κεφάλια το 1983 σε 46,6 εκατ. κεφάλια το 1986. Η μείωση αυτή προήλθε κυρίως από τη μείωση στα κοτόπουλα, τα βοοειδή και

τους χοίρους, που οφείλεται κυρίως στην ένταση του ανταγωνισμού από άλλες κοινοτικές χώρες. Το κεφάλαιο σε αιγοπρόβατα αυξήθηκε.

Πίνακας 20

Η εξέλιξη του ζωικού κεφαλαίου της χώρας μας τα τελευταία χρόνια

(σε χιλιάδες κεφαλές)

Ζώα	1983	1984	1985	1986
- Βοοειδή	755	726	723	703
- Χοίροι	1.065	1.061	1.009	1.000
- Πρόβατα	8.258	8.258	8.342	8.617
- Γίδια	4.743	4.816	4.939	5.218
- Κοτόπουλα	29.082	29.133	28.029	27.305
- Λοιπά	3.856	3.863	3.773	3.724
Σύνολο	47.753	47.849	48.811	46.567
Κυψέλες μελισσών (χιλ)	1.197	1.237	1.239	1.272

2.5. Η δασοκομία

Η συμβολή των δασών στη συνολική πρωτογενή παραγωγή είναι σχετικά περιορισμένη σε ολόκληρη τη μεταπολεμική περίοδο και μειώνεται διαχρονικά. Τα δάση καταλαμβάνουν σήμερα το 20% του εδάφους της χώρας μας, ενώ σε άλλες χώρες της ΕΟΚ τα δάση καταλαμβάνουν σχετικά μεγαλύτερη έκταση (στη Γαλλία 25%, στη Γερμανία 30%, στην Ιταλία 27% κ.ά.). Εξάλλου, μόνο το 35% των ελληνικών δασών παράγει χρήσιμο ξύλο, ενώ το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο στις άλλες χώρες.

Τα βασικά μας δασικά προϊόντα είναι η οικοδομική ξυλεία, τα καυσό-ξυλα, το κάρβουνο και η ρητίνη. Η συνολική ετήσια παραγωγή κυμαίνεται στα 2,5-3 εκατο. κυβικά μέτρα περίπου, ενώ η ετήσια κατανάλωσή μας είναι

διπλάσια. Η σχετικά περιορισμένη παραγωγή δασικών προϊόντων οφείλεται στη σχετικά μικρή έκταση των δασών μας, που δεν είναι κατάλληλη για όλες τις χρήσεις.

Το κυριότερο πρόβλημα των δασών μας κατά τη μεταπολεμική περίοδο είναι οι τεράστιες καταστροφές που προκαλούνται κάθε χρόνο από τις πυρκαγιές, πολλές από τις οποίες είναι σκόπιμες και πυροδοτούνται προκειμένου να οικοπεδοποιηθούν οι σχετικές εκτάσεις. Για την αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού θα πρέπει να ενισχυθούν τα μέτρα προστασίας των δασών μας και να προωθηθεί ταχύτερα η αναδάσωση. Ο μέσος όρος αναδάσωσης μόλις ξεπερνά τα 50 χιλιάδες στρέμματα το χρόνο, ενώ οι πυρκαγιές καταστρέφουν πολύ μεγαλύτερες εκτάσεις. Χρειάζεται επομένως εντατικοποίηση της αναδάσωσης και μείωση της καταστροφής από τις πυρκαγιές.

Βασικό στοιχείο του ελληνικού δάσους είναι η σημαντική κρατική ιδιοκτησία που εκτιμάται κατ' αρχήν γύρω στο 60% της χερσαίας επιφάνειας της χώρας.

Πολλά προβλήματα πηγάζουν απ' αυτή τη σχεδόν «μονοπωλιακή» κυριαρχία του κράτους επί του δάσους. Τα προβλήματα αυτά συνοψίζονται στα εξής:

- 1) Ανυπαρξία αξιόπιστης και ολοκληρωμένης κτηματολογικής καταγραφής.
- 2) Πολυαρχία, αφού περισσότεροι από 7000 φορείς καταγράφουν, προστατεύουν, διαχειρίζονται και αξιοποιούν εθνική γη.
- 3) Πολυνομία, αφού την όλη διαχείριση διέπουν περισσότεροι από 450 νόμοι και διατάγματα και νομολογία μιας χιλιάδες δικαστικών αποφάσεων.
- 4) Ασυντόνιστη και περιστασιακή ασκούμενη πολιτική.

Από την απλοϊκή και συχνά ερασιτεχνικά επαναλαμβανόμενη άποψη ότι «το δάσος μπορεί να ζήσει χωρίς ανθρώπους, οι άνθρωποι δεν μπορούν να ζήσουν χωρίς δάσος» και παρά την αδιαμφισβήτητη αλήθεια του συλλογισμού, από τη σκοπιά του οικονομούντος ανθρώπου στα πλαίσια της ευνοούμενης κοινωνίας και της ορθολογικής αξιοποίησης των πλουτοπαραγωγικών πηγών, ίσως μπορούμε να ισχυριστούμε ότι «το δάσος υπηρετεί τους ανθρώπους, οι άνθρωποι φροντίζουν το δάσος».

2.6. Η αλιεία

Παρόλο που η αλιεία αποτελεί πατροπαράδοτη δραστηριότητα των Ελλήνων, αφού η χώρα μας περιβρέχεται από θάλασσα, η σημασία της από την άποψη παραγωγής είναι σχετικά περιορισμένη. Η συνολική παραγωγή δεν επαρκεί για να καλύψει την εσωτερική μας κατανάλωση, με αποτέλεσμα να καλύπτουμε περίπου το 30% της ζήτησης με εισαγωγές από το εξωτερικό.

Η αλιεία είναι ο κλάδος της γεωργίας που διατήρησε την παραδοσιακή συλλεκτική μορφή του άθικτη μέχρι τα μέσα του 20ου αιώνα. Ως τότε, η τεχνολογία είχε επηρεάσει σημαντικά μόνο τον εξοπλισμό του κλάδου. Προοδευτικά άρχισε η επέμβαση και στην πρώτη ύλη, οπότε η αλιεία, από απλός συλλεκτικός κλάδος απέκτησε και τον υποκλάδο των καλλιεργειών, ως επικουρικό δημιούργημα του ανθρώπου στο έργο της φύσης.

Η θαλάσσια αλιεία διακρίνεται στην παράκτια αλιεία, που πραγματοποιείται κοντά στις ακτές, στη μέση αλιεία, που γίνεται στην ανοικτή θάλασσα αλλά μέσα στα ελληνικά χωρικά ύδατα και στην υπερπόντια αλιεία που διεξάγεται στους ωκεανούς. Η παράκτια και μέση αλιεία στη χώρα μας είναι σχετικά περιορισμένη, επειδή και τα αποθέματα ψαριών είναι

σχετικά περιορισμένα. Αυτό οφείλεται μεταξύ των άλλων και στην καταστροφή του γόνου από τη χρησιμοποίηση, ιδιαίτερα σε παλαιότερες εποχές, δυναμίτη. Αλλά και η υπερπόντια αλιεία έχει μειωθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια γιατί πολλά πλοία - ψυγεία που χρησιμοποιούνταν παλαιότερα δεν εργάζονται πλέον.

Στη θαλάσσια αλιεία η εκμετάλλευση γίνεται σε ιδιωτική βάση ή με συνεργασία μικρής κλίμακας. Σημαντικότερος είναι ο συνεργατισμός στα εσωτερικά ή κλειστά νερά και καλύπτει κατά μέρος τη φάση της παραγωγής και κατά σημαντικότερο μέρος τη φάση της εμπορίας. Ελάχιστη είναι η παρουσία των συνεταιρισμών στις νέες δραστηριότητες των καλλιεργειών, διότι απαιτούν σοβαρές επενδύσεις και προπαντός γνώση της σύγχρονης τεχνολογίας.

Το Ακαθάριστο Προϊόν της Αλιείας συμμετείχε το 1960 με ποσοστό 3,32% στο Ακαθάριστο Γεωργικό Προϊόν της χώρας. Το 1986 αυτή η συμμετοχή μειώθηκε στο 2%.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η χώρα μας όχι μόνο δεν είναι εξαγωγική σε προϊόντα αλιείας, όπως θα περίμενε κανείς, αλλά δεν είναι και αυτάρκης. Μπορούν να γίνουν θετικές επεμβάσεις τόσο στη θαλάσσια, συλλεκτική αλιεία με τον εκσυγχρονισμό μέσων και μεθόδων, όσο και στην ανάπτυξη της ιχθυοκαλλιέργειας στα γλυκά και αλμυρά νερά.

Η ιχθυοκαλλιέργεια στα εσωτερικά νερά άρχισε από τη 10ετία του '60 με την εκτροφή πέστροφας και έλαβε σημαντικές διαστάσεις μετά το 1980, π.χ. η μέση ετήσια παραγωγή πέστροφας των 100 περίπου μονάδων κατά την περίοδο 1986-1990 έφθασε στους 1970 τόννους. Η ιχθυοκαλλιέργεια επεκτάθηκε και σε άλλα είδη, όπως κυπρίνοι, χέλια, σολομός κ.ά., αποδίδοντας μικρές ποσότητες στα πρώτα βήματα. Τέλος, σημαντική ανάπτυξη

έλαβε κατά τη 10ετία του 1980 η νέα δραστηριότητα εκτροφής ψαριών υπό πλήρη έλεγχο σε θαλάσσια νερά.

2.6.1. Οι κύριες αιτίες υποβάθμισης της αλιείας

- Η έλλειψη εφαρμογής ολοκληρωμένων αναπτυξιακών προγραμμάτων.
- Η παραμέληση της ανάπτυξης του τομέα εκτροφής ψαριών του γλυκού νερού. Η μοναδική πρόοδος σημειώθηκε στην πεστροφοτροφία.
- Η καθυστέρηση εξυγίανσης του δικτύου εμπορίας, αφού μόνο το 32% της ιχθυοπαραγωγής περνάει σήμερα από τα 7 κέντρα υποδοχής και διακίνησης αλιευμάτων, ενώ εκκρεμεί η ανέγερση 18 ακόμη προγραμματισμένων ιχθυοσκαλών.
- Η μη ενεργοποίηση στο βαθμό που χρειάζεται του μεταποιητικού τομέα, ώστε να περιορισθούν οι απώλειες και φθορές, που φθάνουν μέχρι 10% της αλιευτικής παραγωγής και ν' αξιοποιηθούν τα πλεονασματικά αλιεύματα (μικρές σαρδέλλες, σαβρίδια κ.ά.).
- Η ελάττωση των υπερπόντιων αλιευμάτων από 36,5 χιλ. τόννους κατά τη δεκαετία του 1960 στις 17 χιλ. τόννους το 1987, λόγω απόσυρσης πολλών σκαφών.
- Η συνέχιση του αναχρονιστικού και αντιπαραγωγικού μισθωτικού κάθεστώς στα δημόσια ιχθυότροφα νερά (υψηλά ενοίκια, βραχύς χρόνος εκμίσθωσης), που υποβοηθεί τη ληστρική εκμετάλλευσή τους και τροχοπεδεί κάθε συνεταιριστική ή ιδιωτική πρωτοβουλία για καλύτερα εκμετάλλευση και βελτίωση των αποδόσεων.
- Η υπερβολική διάθεση του κράτους για προώθηση των υδατοκαλλιεργειών, παραμελώντας σχετικά την παραδοσιακή συλλεκτική παραγωγή.
- Η έλλειψη ειδικευμένων επιστημόνων για τις ανάγκες της αλιείας σε επαρκή αριθμό.

- Η έλλειψη αξιόλογων ιχθυογεννητικών σταθμών για παραγωγή και διάθεση γόνου ψαριών και χελιών.
- Η αδύνατη κοινωνική μέριμνα για τους ψαράδες, των οποίων ο αριθμός μειώνεται κατά 3% το χρόνο κ.ά.

2.7. Ο ορυκτός και ενεργειακός πλούτος

Η Ελλάδα φαίνεται ότι διαθέτει ισχυρό μεταλλευτικό πλούτο και κυρίως σίδηρο, ψευδάργυρο, χρώμιο, βωξίτη, θειάφι, νικέλιο κ.ά. (πίνακας 21). Η μεγαλύτερη ποσότητα ορυκτού πλούτου είναι εκείνη του λιγνίτη, ο οποίος χρησιμοποιείται για τη λειτουργία των θερμοηλεκτρικών εργοστασίων (πίνακας 22). Η άντληση υποθαλάσσιων κοιτασμάτων πετρελαίου δεν φαίνεται ν' αποτελεί υπολογίσιμη ποσότητα και η εξάρτηση της χώρας από το εισαγόμενο πετρέλαιο είναι ακόμη απόλυτη. Από το κοίτασμα στην περιοχή Θάσου (η πλατφόρμα Πρίνου), ενώ το έτος 1984 μας έδινε 1.304.000 τόνους πετρέλαιο, η παραγωγή για το έτος 1990 περιορίσθηκε στους 800.000 τόνους. Παράλληλα, συντονίζονται οι έρευνες για την ανεύρεση πετρελαίου σε θαλάσσιες περιοχές της δυτικής Πελοποννήσου και των νησιών του Ιονίου. Σημαντική είναι και η παραγωγή λατομικών προϊόντων, δηλ. μαρμάρων (298.707 μ³ το χρόνο), θηραϊκής γης (749.950 τόνους), γυψόλιθου (556.098 τόνους), κισήρεως (1.299.188 τόνους) κ.ά.

Για την παραγωγή ηλεκτρισμού η χώρα μας βασίζεται κυρίως στην χρησιμοποίηση του λιγνίτη και των υδατοπτώσεων. Στην Ελλάδα αξιόλογο είναι το γεωθερμικό δυναμικό του μεταλλευτικού χώρου που καλύπτει το νησιωτικό σύμπλεγμα Μήλου - Κίμωλου για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας. Σημαντική θέση στη συμμετοχή του ενεργειακού πλούτου της χώρας

έχουν τα γεωθερμικά δυναμικά της Νισύρου στα Δωδεκάνησα, της Λέσβου και της Αν. Μακεδονίας.

Ένα ενδεικτικό παράδειγμα που δείχνει τον πλούτο του ελληνικού υπεδάφους είναι η παραγωγή ελληνικού λιγνίτη.

Πίνακας 21

Παραγωγή μεταλλευμάτων σε φυσική κατάσταση

Σε τόννους	1938	1978	1980	1986	1987	1988
Μεταλ. Μαγγανίου	7.075	81.068	95.324	30.070	32.585	19.010
Βωξίτες	179.886	2.663.837	3.011.989	2.453.798	8.231.360	2.466.480
Μεταλ. Νικελίου	50.306	1.765.561	1.462.297	2.244.888	1.196.843	1.082.278
Χρωμίτης	42.464	71.793	76.611	214.031	217.979	211.599
Σμύριδα	8.000	8.000	9.582	7.729	7.500	7.500
Αμιάντος	85	-	44.355	3.704.820	3.928.030	5.384.570
Βαρυτίνη	34.600	110.838	98.529	3.283	2.227	4.799
Μαγνησίτης/ Λευκόλιθος	168.243	975.274	1.247.031	927.834	943.759	841.604
Λιγνίτης	108.010	21.887.063	23.150.250	38.096.000	44.612.000	48.323.000
Στεατίτης	1.293	1.832	2.529	1.725	17.310	9.507

Πίνακας 22

Οι χώρες με τη μεγαλύτερη παραγωγή λιγνίτη

	1975	1985	1987	1988
Παγκόσμια παραγωγή	902	1.269	1.217	1.222
Γερμανία	375	433	417	419
Χώρες πρην Σοβ. Ένωσης	164	153	161	168
Τσεχοσλοβακία	93	100	100	98
Η.Π.Α.	27	65	71	78
Πολωνία	41	58	73	73
Γιουγκοσλαβία	37	68	71	70
Αυστραλία	29	38	42	78
Ελλάδα	24	35	45	48
Ρουμανία	31	35	45	48
Βουλγαρία	25	30	37	34

2.7.1. Η παραγωγή ελληνικού λιγνίτη

Ο λιγνίτης έχει μεγάλη σημασία για την ελληνική οικονομία, γιατί αποτελεί την πλουσιότερη μορφή γαιάνθρακα στην Ελλάδα. Συναντάται σε όλη την έκταση της ηπειρωτικής Ελλάδας, στην Κρήτη και σε μερικά άλλα νησιά, πάντοτε με μορφή λιγνιτοφόρων στρωμάτων. Οι παλαιότερης ηλικίας λιγνίτες διαπιστώθηκαν στις λεκάνες Αλεξανδρουπόλεως και Κοτύλης Ξάνθης και οι νεότερης ηλικίας στη Μεγαλόπολη και τους Φιλίππους. Τα βέβαια αποθέματα λιγνίτη στην Ελλάδα πλησιάζουν τα 4 δις τόνους, από τα οποία τα μισά είναι εκμεταλλεύσιμα κάτω από τις σημερινές συνθήκες. Τα πιθανά και δυνατά αποθέματα υπολογίζονται σε άλλα 1.200.000.000 τόνους και υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι η παραπέρα έρευνα θα οδηγήσει στην επισήμανση και άλλων σημαντικών κοιτασμάτων.

Οι κυριότερες λιγνιτοφόρες περιοχές της Ελλάδας είναι:

- Εύβοια: περιοχές Κύμης, Αλιβερίου.
- Στερεά Ελλάδα: περιοχές Αθηνών, Ωρωπού, Ραφήνας.
- Πελοπόννησος: περιοχές Μεγαλοπόλεως, Πύργου - Ολυμπίας.
- Μακεδονία: περιοχές Πτολεμαΐδας, Φλώρινας, Σερρών.
- Θράκη: περιοχή Αλεξανδρούπολης.

Ο ελληνικός λιγνίτης, επειδή βρίσκεται σε μικρά βάθη και είναι δυνατή η επιφανειακή του εξόρυξη στις περιοσσότερες περιοχές, αποτελεί σοβαρό ενεργειακό υπόβαθρο για τον εξηλεκτρισμό της χώρας. Αρκεί να σημειωθεί ότι το 43% του συνόλου της ηλεκτρικής ενέργειας της χώρας μας παράγεται από το λιγνίτη και το υπόλοιπο από το πετρέλαιο και τις υδατοπτώσεις.

Υπολογίζεται ότι με πιο εντατική εκμετάλλευση των λιγνιτικών αποθεμάτων, η συμμετοχή του λιγνίτη στις πρωτογενείς μορφές ενέργειας θα αυξηθεί σημαντικά και θα καλύψει μεγαλύτερες ακόμη ανάγκες ενέργειας στη χώρα.

Αξιοσημείωτη είναι και η πορεία της λιγνιτοπαραγωγής στην Ελλάδα, η οποία το 1950 ήταν 163.000 τόνοι, το 1960 2.562.000, το 1970 10.975.000 και το 1980 23.150.250 τόνοι, ενώ για την επόμενη δεκαετία προβλέπεται αξιοποίηση λιγνίτη 60.000.000 τόνων.

2.8. Γενικά συμπεράσματα για την εξέλιξη της πρωτογενούς παραγωγής

Με την ανάπτυξη του δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα βλέπουμε μια μετακίνηση αγροτικού πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα και ένα σταδιακό μαράζωμα της υπαίθρου. Ενδεικτικά είναι τα νούμερα που φαίνονται στον πίνακα 23:

Πίνακας 23

1940-1961. Πληθυσμιακή εξέλιξη των κυριότερων πόλεων

	1940	1951	Αύξηση %	1961	Αύξηση %
Αθήνα	1.124.100	1.378.000	22,6	1.852.700	34,4
Πάτρα	83.200	93.000	11,7	102.200	9,9
Βόλος	54.900	65.000	18,5	67.400	3,9
Καβάλα	49.600	42.100	-15,2	44.500	5,7
Ιωάννινα	21.800	32.300	47,7	35.000	8,3

Μεταπολεμικά έχουμε μια αύξηση του ακαθάριστου αγροτικού προϊόντος. Η εξέλιξη της αύξησης αυτής φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 24

Το ακαθάριστο αγροτικό προϊόν (φυτικό και ζωικό) σε εκατομμύρια δραχμές
(σταθερές τιμές 1958)

Έτη	Απόλυτοι αριθμοί (μ.ο. 2 ετών)	Αυξήσεις σε απόλ. αριθμούς	Αυξήσεις σε %	Ετήσιο ποσοστό (μ.ο. 5 ετών)
1948-49	14.800	-	-	-
1950-51	15.200	900	6,3	1950-55: 8,4
1952-53	17.400	2.200	14,5	1955-60: 0,5
1954-55	19.400	2.000	11,5	1960-65: 7,1
1956-57	21.900	2.500	12,9	1965-69: 0,8
1958-59	21.900	0	0,0	
1960-61	23.000	1.100	5,0	
1962-63	24.470	1.470	6,4	
1964-65	27.500	3.030	12,2	
1966-67	29.000	1.500	5,4	
1968-69	28.100	900	3,1	

Μελετώντας τον παραπάνω πίνακα διαπιστώνουμε ότι η αγροτική παραγωγή βρισκόταν σε ένα υπερβολικά χαμηλό επίπεδο, ενώ στην εικοσαετία 1948-1968 διπλασιάστηκε. Το ποσοστό αύξησης όμως δεν ακολούθησε μια ανοδική εξέλιξη, αντίθετα, παρουσίασε μεγάλες διακυμάνσεις. Στην αρχή της δεκαετίας του '50 έφτασε σ' ένα πολύ υψηλό επίπεδο για να γνωρίσει μια αισθητή πτώση στο δεύτερο μισό της 10ετίας. Στη συνέχεια, ανέρχεται πάλι, χωρίς όμως να φθάσει στο πρώτο του επίπεδο, για να κατέβει ξανά σ' ένα αρκετά χαμηλό επίπεδο στο τέλος της 10ετίας του '60. Η εξέλιξη αυτή δείχνει πως η γρήγορη αύξηση των πρώτων χρόνων δεν ήταν αποτέλεσμα μιας συνειδητής προσπάθειας για την ανάπτυξη της γεωργίας, αλλά ότι ήταν θεαματική λόγω του χαμηλού αρχικού επιπέδου.

Το μεγαλύτερο μέρος 66%-70% του συνολικού αγροτικού προϊόντος προέρχεται από το φυτικό προϊόν, ακολουθεί η κτηνοτροφία με 24%-27% του συνολικού προϊόντος και ακολουθούν η αλιεία και τα δασικά προϊόντα με 6% περίπου. Τα παραπάνω στοιχεία φαίνονται καλύτερα στον πίνακα 25.

Πίνακας 25

Σύνθεση ακαθάριστου αγροτικού προϊόντος (σταθερές τιμές 1958)

Κλάδοι	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	65-66	67-68
Φυτική παραγ.	69,7	70,1	66,9	70,1	66,7	67,6	68,4	68,3	66,5
Κτηνοτροφία	24,1	24,1	26,5	23,9	27,1	26,3	25,8	26,2	28,5
Αλιεία-δάση	6,2	5,8	6,6	6,0	6,2	6,1	5,8	5,5	5,3
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Η ελληνική φυτική παραγωγή από τη μια αποτελεί το μεγαλύτερο μέρος του αγροτικού προϊόντος, από την άλλη όμως βασίζεται κυρίως στην καλλιέργεια των παραδοσιακών προϊόντων. Την προπολεμική σύνθεση του φυτικού αγροτικού προϊόντος και την εξέλιξή της από το 1958 μέχρι το 1964, δεν διαπιστώνουμε σημαντικές αλλαγές. Μειώθηκε μόνο ελαφρά το ποσοστό των δημητριακών και των προϊόντων της αμπελοργίας ενώ αυξήθηκε ελαφρά το ποσοστό των λαχανικών και των ζωοτροφών. Από το 1958 και μετά διαπιστώνουμε επίσης μια αύξηση της συμμετοχής των βιομηχανικών φυτών. Βλέπουμε μια κυριαρχία των παραδοσιακών και συχνά εκτατικών - καλλιεργειών π.χ. το σιτάρι καλύπτει το 1/3 σχεδόν της συνολικής καλλιεργούμενης επιφάνειας. Παρακάτω δίνεται ο πίνακας 26 με τα σχετικά στοιχεία:

Πίνακας 26

Συμμετοχή των διαφόρων κατηγοριών προϊόντων στο σύνολο της ακαθάριστης αξίας της αγροτικής φυτικής παραγωγής

Κατηγορία προϊόντων	35-38	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964
Δημητριακά	35,1	31,4	28,6	28,8	24,1	26,9	20,9	29,7
Ζωοτροφές	7,9	9,0	9,0	10,4	9,7	11,6	9,7	9,5
Προϊόντα αμπελοργ. (σταφίδ., σταφύλ., μούστ.)	13,6	11,1	9,5	8,7	8,4	9,1	7,4	8,9
Ελαιοκομικά	13,5	7,7	13,1	7,9	16,5	4,8	16,3	9,3
Φρούτα-λαχανικά	10,3	22,7	20,7	23,2	18,8	22,9	20,2	19,3
Φρούτα	(4,4)	(8,1)	(7,0)	(8,3)	(6,0)	(7,3)	(6,6)	(6,9)
Λαχανικά	(5,9)	(14,6)	(13,7)	(14,9)	(12,8)	(15,6)	(13,6)	(12,4)
Βιομηχ. φυτά	18,0	13,6	13,2	15,5	18,3	21,1	21,3	18,9
Διάφορα (Όσπ.-Ξηρ. καρ.)	1,7	4,5	5,9	5,5	4,2	3,7	4,2	4,4
Σύνολο	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Τα κυριότερα κτηνοτροφικά προϊόντα είναι το κρέας, το γάλα και τα αυγά. Το κρέας αποτελεί το μισό σχεδόν της αξίας του κτηνοτροφικού προϊόντος, ενώ το γάλα το 36%. Ο πίνακας 27 μας παρέχει την σύνθεση της αξίας της κτηνοτροφικής παραγωγής για την περίοδο 1963-64.

Πίνακας 27

Σύνθεση της αξίας της κτηνοτροφικής παραγωγής. Μέσος όρος 1963-64.

Τρέχουσες τιμές

Προϊόντα	Αξία σε εκατομ. δρχ.	Ποσότητα
Κρέας	5.198,3	47,6
Γάλα	3.980,7	36,5
Αυγά	1.419,5	13,0
Μαλλί	268,8	2,5
Τρίχες	47,3	0,4
Σύνολο	10.914,6	100,0

Σε όλες τις περιφέρειες, το αναπτυξιακό επίπεδο της κτηνοτροφίας είναι χαμηλό. Παντού κυριαρχούν τα παραδοσιακά ζώα με τις χαμηλές αποδόσεις, ενώ η προσφορά σε όλα τα κτηνοτροφικά προϊόντα είναι κατώτερη από τις ανάγκες του πληθυσμού.

Στη διάρκεια της 20ετίας 1948-1968 η συμμετοχή του ακαθάριστου αγροτικού προϊόντος στο ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν) μειώθηκε κατά 33% (28,5% το 1948, 19% το 1968). Η μείωση αυτή είναι σημαντική ιδιαίτερα μετά το 1960 και όλα αυτά σε μια εποχή ταχείας οικονομικής μεγέθυνσης.

Ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό της ελληνικής γεωργίας είναι το υψηλό ποσοστό απασχολουμένων. Στην Ελλάδα ο αγροτικός τομέας απασχολεί σχεδόν το 1/3 του ενεργού πληθυσμού, ποσοστό 4 φορές υψηλότερο

από το μέσο όρο των χωρών της ΕΟΚ, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 28

Απασχόληση του πληθυσμού (1982) σε % στις χώρες μέλη της ΕΟΚ

ΓΕΩΡΓΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	Ελλάδα	Ιταλία	Γαλλία	Γερμανία
	30,7	12,4	8,4	5,5
M. Βρετανία		Ολλανδία	Βέλγιο	Δανία
	2,7	5,0	2,9	9,5
Ιρλανδία		Λουξεμβούργο		
	17,3	4,7		

Συγκρίνοντας αυτά τα ποσοστά βλέπουμε ότι σε σχέση με τη Μ. Βρετανία το ελληνικό ποσοστό συμμετοχής είναι περισσότερο από 12πλάσιο και είναι σχεδόν διπλάσιο από το ποσοστό της Ιρλανδίας η οποία είναι η επόμενη μετά την Ελλάδα χώρα στην οποία η γεωργία καταλαμβάνει υψηλή θέση απασχόλησης. Αν και το ποσοστό των απασχολουμένων στη γεωργία είναι πολύ υψηλό συγκριτικά με αυτό των χωρών της ΕΟΚ, η παραγωγικότητα της ελληνικής γεωργίας είναι ιδιαίτερα χαμηλή και οι στρεμματικές αποδόσεις επίσης χαμηλές.

Η χαμηλή παραγωγικότητα της ελληνικής γεωργίας είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων, οι σπουδαιότεροι από τους οποίους είναι ο χαμηλός βαθμός επενδύσεων στη γεωργία, το μικρό μέγεθος και ο κατακερματισμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων καθώς και η ανυπαρξία ουσιαστικά εκμηχάνισης στο σύνολο της ελληνικής γεωργίας.

Η παραγωγικότητα του αγροτικού τομέα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις επενδύσεις που πραγματοποιούνται τόσο δημόσιες όσο και

ιδιωτικές. Στην γεωργία οι επενδύσεις ακολούθησαν φθίνοντα ρυθμό. Έτσι, ενώ το 1970 κατευθύνονταν στον πρωτογενή τομέα του 10,6% του συνόλου των επενδύσεων (8% των ιδιωτικών και 17,4% των δημοσίων επενδύσεων), το 1981 το ποσοστό αυτό έπεσε στο 7,4% (6,6% των ιδιωτικών και 9,2% των δημοσίων). Έτσι οι δημόσιες επενδύσεις στη γεωργία ήταν το 1981 σε πραγματικές τιμές μικρότερες του επιπέδου του 1960.

Το ποσοστό των επενδύσεων ήταν δυσανάλογα μικρότερο από την συμβολή του τομέα στον σχηματισμό του ΑΕΠ, π.χ. το 1976 το Αγροτικό εισόδημα συνέβαλε σε ποσοστό 155% στον σχηματισμό του ΑΕΠ, ενώ το ποσοστό των επενδύσεων ήταν μόνο 8,8%.

3. ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΓΕΝΟΥΣ ΤΟΜΕΑ

3.1. Τεχνικά προβλήματα

Τα τεχνικά προβλήματα στον αγροτικό τομέα συνδέονται με την προσπάθεια του ανθρώπου να βελτιώσει την αποδοτικότητα της γεωργικής δραστηριότητας από απόψεως ποσότητας του τελικού αποτελέσματος σε σχέση με τα υπάρχοντα μέσα παραγωγής.

Λόγω της φύσεως της γεωργικής παραγωγής, η οποία βασίζεται στις βιολογικές λειτουργίες των φυτών και των ζώων και εξαρτάται από πολλούς φυσικούς παράγοντες όπως είναι το κλίμα και το έδαφος. Τα παραπάνω προβλήματα είναι ιδιόμορφα, πολυσύνθετα και ποικίλα, έτσι, για την αντιμετώπισή τους απαιτείται να χρησιμοποιηθούν και να εφαρμοστούν οι μέθοδοι και τα συμπεράσματα διαφόρων κλάδων της επιστήμης και της τεχνολογίας, όπως είναι η Βιολογία, η Χημεία, η Μηχανολογία κ.ά.

Στα τεχνικά προβλήματα της γεωργίας συγκαταλέγονται:

- Η δημιουργία νέων ποικιλιών φυτών ή ζώων με υψηλότερες αποδόσεις ή ανθεκτικότητα στις ασθένειες και τα έντομα.
- Χημική καταπολέμηση των βιολογικών εχθρών.
- Η μηχανοποίηση των καλλιεργητικών εργασιών και φροντίδων, δηλ. η χρησιμοποίηση κατάλληλων μηχανημάτων, όπως είναι τα τρακτέρ και τα αντλητικά συγκροτήματα, τα οποία αντικαθιστούν τα ανθρώπινα χέρια.
- Η επέκταση και η χρησιμοποίηση βελτιωμένων μεθόδων αρδεύσεως και λιπάνσεως.
- Η χρησιμοποίηση της ηλεκτρικής, ηλιακής και πυρηνικής ενέργειας στη γεωργία.
- Η επέκταση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων, η συντήρηση των πλουτοπαραγωγικών πηγών και η βελτίωση των έργων υποδομής.

Για τα περισσότερα από τα προβλήματα αυτά έχουν ήδη βρεθεί λύσεις από την πλευρά της επιστήμης. Ωστόσο, οι λύσεις αυτές δεν είναι πάντοτε εφαρμόσιμες σε ευρεία κλίμακα, γιατί η εφαρμογή τους συνδέεται με άλλους παράγοντες, όπως είναι η ενημέρωση των παραγωγών, η νοοτροπία τους, το μέγεθος, η χρηματοδότηση και η οργάνωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων κ.ά.

Γενικά, με την πάροδο του χρόνου, την τεχνική πρόοδο και την οικονομική ανάπτυξη, τα τεχνικά προβλήματα λιγοστεύουν και αποκτούν δευτερεύουσα σημασία ενώ παράλληλα δημιουργούνται άλλα προβλήματα, ανάμεσα στα οποία δεσπόζουν τα προβλήματα ευπορίας και παραπέρα οργάνωσης. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τη σύγκριση της σημερινής καταστάσεως της γεωργίας των αναπτυγμένων χωρών του κόσμου, με εκείνη των χωρών που δεν έχουν ακόμη αναπτυχθεί.

Στις χώρες της δεύτερης κατηγορίας εξακολουθεί να κυριαρχεί το πρόβλημα της αυξήσεως των παραγομένων γεωργικών προϊόντων και ιδιαίτερα των τροφίμων για την ικανοποίηση των αυξανόμενων αναγκών της καταναλώσεως, κυρίως από την άποψη της ποσότητας. Το φαινόμενο των χωρών αυτών δικαιώνει την άποψη ότι η λύση στο παραπάνω πρόβλημα, δηλ. στο «πως θα παραχθούν περισσότερα γεωργικά αγαθά από τα διαθέσιμα μέσα παραγωγής» δεν εξαρτάται αποκλειστικά από την πρόοδο της τεχνολογίας, αλλά συνδέεται και με την οργάνωση, το κοινωνικό περιβάλλον και την οικονομική κατάσταση μίας χώρας.

Αντίθετα στις αναπτυγμένες χώρες, όπου η τεχνολογική πρόοδος αξιοποιείται αποτελεσματικά από τη γεωργία, το κυρίαρχο πρόβλημα είναι τώρα αφ' ενός η συγκράτηση ή ακόμη και η μείωση της γεωργικής παραγωγής και αφ' ετέρου η βελτίωση της ποιότητας και της διαρθρώσεώς της, με στόχο την ικανοποίηση των αναγκών και προτιμήσεων των καταναλωτών από ποσοτικής αλλά και ποιοτικής απόψεως.

3.2. Οικονομικά προβλήματα

Τα οικονομικά προβλήματα ανακύπτουν κατά τις διαδικασίες παραγωγής και ανταλλαγής αγαθών, όταν γίνεται η επιλογή του τρόπου με τον οποίο θα συνδυαστούν τα μέσα παραγωγής και όταν θα γίνει η διανομή των αγαθών. Τα προβλήματα αυτά οφείλονται βασικά στο γεγονός ότι τα διαθέσιμα μέσα ή συντελεστές παραγωγής και τα παραγόμενα αγαθά έχουν κάποια οικονομική αξία. Αυτό, επειδή σε κάθε χώρα είναι περιορισμένα σε ποσότητα, ενώ οι ανάγκες του ανθρώπου είναι απεριόριστες.

Τα πρώτα οικονομικά προβλήματα συνδέονται με την εμφάνιση της γεωργίας που θεωρείται μητέρα και τροφός όλων των άλλων κλάδων της

οικονομίας και τα γεωργοοικονομικά προβλήματα συνέβαλαν σημαντικά στην εμφάνιση και εξέλιξη της οικονομικής επιστήμης, που ασχολείται με τη μελέτη παρόμοιων προβλημάτων.

Σήμερα παρά την πρόοδο της τεχνολογίας και τη χρησιμοποίηση βελτιωμένων μεθόδων παραγωγής, τα οικονομικά προβλήματα στο χώρο της γεωργίας, εξακολουθούν να δεσπόζουν στην οικονομική και πολιτική ζωή πολλών χωρών, οι οποίες εφαρμόζουν ειδικά προγράμματα και μέτρα αγροτικής πολιτικής για την αντιμετώπισή τους. Ωστόσο, η φύση όσο και το μέγεθος των γεωργοοικονομικών προβλημάτων ποικίλουν από χώρα σε χώρα, ενώ με την πάροδο του χρόνου φαίνεται να καθίστανται οξύτερα, καθώς συνεχίζεται η γενική αύξηση του πληθυσμού, η μεταβολή της συνθέσεώς του και η ταχύτερη ανάπτυξη των άλλων τομέων της οικονομίας.

Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι τα οικονομικά προβλήματα συνδέονται και επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες όπως είναι το επίπεδο της αναπτύξεως μιας χώρας, οι φυσικοί της πόροι, η γεωγραφική της θέση, ο πληθυσμός και το κοινωνικό της σύστημα.

Τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική γεωργία δεν διαφέρουν ως προς τη μορφή με εκείνα των περισσότερων χωρών του κόσμου. Αυτά είναι:

- 1) Η σχετικά μικρή παραγωγικότητα των συντελεστών της παραγωγής που χρησιμοποιούνται στη γεωργία, αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους, οι σπουδαιότεροι από τους οποίους είναι:
 - α) Το μικρό σχετικά μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων που δεν επιτρέπει την αποτελεσματική αξιοποίηση των συγχρόνων μεθόδων τεχνολογίας.

- β) Ο βιολογικός και εποχιακός χαρακτήρας της γεωργικής παραγωγής.
 - γ) Οι σχετικά χαμηλές τιμές των γεωργικών προϊόντων.
 - δ) Η γεωγραφική διασπορά των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
 - ε) Η μόρφωση και η επαγγελματική κατάρτιση των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.
- 2) Το χαμηλό ατομικό εισόδημα των γεωργών (το κατά κεφαλήν εισόδημα όπως λέγεται συνήθως).
- 3) Η κακή οργάνωση και λειτουργία των αγορών των γεωργικών προϊόντων που χαρακτηρίζονται από την αστάθεια των τιμών, τη δημιουργία αδιαθέτων αποθεμάτων ορισμένων γεωργικών αγαθών ή την έλλειψη άλλων, την αδυναμία των παραγωγών να ανταποκριθούν προς τις ανάγκες της κατανάλωσης από άποψη ποιότητας, ποικιλίας και ρυθμού εφοδιασμού των αγορών. Το πρόβλημα αυτό αποδίδεται στην ελαττωματική οργάνωση της παραγωγής, στη χαρακτηριστική βραδύτητά της να προσαρμοσθεί στις συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς και την ευπάθεια και το εποχιακό χαρακτήρα των γεωργικών αγαθών. Επίσης στο γεγονός ότι η ζήτηση των προϊόντων αυτών είναι στις περισσότερες περιπτώσεις ανελαστική και ως προς τις τιμές των προϊόντων και ως προς τα εισοδήματα των καταναλωτών. Αυτό σημαίνει ότι: όταν αυξομειώνονται οι αγοραίες τιμές των γεωργικών προϊόντων ή τα εισοδήματα των καταναλωτών κατά ένα ορισμένο ποσοστό, η κατανάλωση των προϊόντων αυτών αυξομειώνεται κατά ένα μικρότερο ποσοστό.

3.3. Εγγειοδιαρθρωτικά προβλήματα

Τα εγγειοδιαρθρωτικά προβλήματα έχουν σχέση κυρίως με το μέγεθος της γεωργικής εκμεταλλεύσεως και τον πολυτεμαχισμό της γης καθώς και με τη μορφή ιδιοκτησίας της γεωργικής γης.

Στην προκειμένη περίπτωση, ως μέγεθος της γεωργικής εκμετάλλευσης εννοείται το μέγεθος της καλλιεργούμενης γης, ενώ από ευρύτερη σκοπιά, το μέγεθος μιας γεωργικής εκμεταλλεύσεως προσδιορίζεται από το μέγεθος όλων των συντελεστών της παραγωγής (γη, κεφάλαιο, εργασία).

Όταν το μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι μικρό, τότε και το εισόδημα που αποφέρουν είναι χαμηλό. Πέρα απ' αυτό όμως, το μικρό μέγεθος δεν διευκολύνεται την εκμηχάνιση της γεωργίας και γενικά την εφαρμογή συγχρόνων μεθόδων καλλιέργειας, αλλά συντελεί στη χαμηλή παραγωγικότητα του επενδεδυμένου κεφαλαίου και ιδιαίτερα του μηχανικού εξοπλισμού, γιατί δεν είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί πλήρως ο εξοπλισμός αυτός.

Το πρόβλημα του μικρού μεγέθους των γεωργικών εκμεταλλεύσεων επιδεινώνεται από τον πολυτεμαχισμό της καλλιεργούμενης γης. Λόγω του πολυτεμαχισμού, παρατηρείται μεγάλη απώλεια χρόνου, ανθρώπινης εργασίας και μηχανών κατά τη μετάβαση μεταξύ των αγροτεμαχίων. Επίσης πολύς χρόνος χάνεται για τις μετακινήσεις των μηχανημάτων μέσα στο ίδιο το αγροτεμάχιο όταν αυτό είναι μικρό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2°

2. ΟΙ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΡΩΤΟΓΕΝΗ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

2.1. Οι τελευταίες εξελίξεις στον αγροτικό τομέα

Τα διαρθρωτικά προβλήματα του αγροτικού τομέα παρά την ανάπτυξη που επέτυχε στην μεταπολεμική περίοδο παραμένουν ακόμα έντονα.

1. Ο αριθμός των απασχολούμενων παραμένει υψηλός αν και εμφανίζει συνεχώς τάσεις συρρίκνωσης. Το 1988 αποτελούσε το 87% του αντίστοιχου του έτους 1981. Ωστόσο οι 946.000 που εργάζονταν το 1988 αποτελούσαν το 26% των εργαζομένων στην οικονομία. Με εξαίρεση την Τουρκία το ποσοστό αυτό είναι το μεγαλύτερο σε όλη την Ευρώπη.
2. Το ακαθάριστο αγροτικό προϊόν συμμετέχει - σε σταθερές τιμές 1970 - κατά 13,1% το 1988 στο ΑΕΠ όσο ακριβώς και προ δεκαετίας (1979) ενώ σε τρέχουσες τιμές κατά 15,7% έναντι 15,9% το 1979. Αυτό δείχνει ότι:
 - i) η σημασία του αγροτικού τομέα στη διαμόρφωση του προϊόντος της χώρας παραμένει αξιόλογη,
 - ii) σε συνδυασμό με την ελάττωση του αγροτικού πληθυσμού το κατά κεφαλή εισόδημα των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα στη δεκαετία 1979-88 αυξήθηκε. Παρόλα αυτά η ψαλίδα μεταξύ κατά κεφαλήν αγροτικού και μη αγροτικού εισοδήματος παραμένει μεγάλη. Ωστόσο αυτό - και το σημαντικότερο - δεν επιφέρει σημαντική πίεση για απομάκρυνση του πληθυσμού από την ύπαιθρο.
3. Ο πίνακας 1 διευκρινίζει περαιτέρω την εξέλιξη:
 - α) Με βάση το 1977=100 ο δείκτης της καθαρής αξίας παραγωγής σε τιμές συντελεστών παραγωγής το 1988 ήταν 768. Όπως δείχνουν οι στήλες

(3) και (4) οι ταχύτερες μεταβολές συνέβησαν στην πρώτη εξαετία (1977-1982).

Πίνακας 1

Έτος	Σύνολο απασχολουμένων	Απασχ. στη γεωργία	% σύνολο
1981	3.714,0	1.083,0	29,1
1982	3.679,0	1.089,0	29,1
1983	3.540,1	1.060,4	30,1
1984	3.551,0	1.043,6	29,4
1985	3.588,5	1.037,0	28,9
1986	3.600,7	1.026,0	28,5
1987	3.597,5	970,7	27,0
1988	3.657,4	946,0	25,9

Πηγή: ΕΣΥΕ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Γεωργικό εισόδημα κατ' απασχολούμενο σε τρέχουσες τιμές και σταθερές τιμές 1970

ΕΤΗ	Κ.Π.Α σε τιμές συντ/στών παραγωγής		Ετήσια μεταβολή	Απασχολούμενοι στη γεωργία		Γεωργικό εισόδημα κατ' απασχολούμενο		Ετήσια μεταβολή	Γεωργικό εισόδημα κατ' απασχολούμενο σε τιμές 1970	
	εκατ. δρχ	δείκτης	%	σε χιλ. άτομα	δείκτης	σε δραχμές	δείκτης	%	σε δραχμές	δείκτης
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1977	130.165	100	-	1.270,0	100	102.492	100	-	37.171	100
1978	162.639	125	25,0	1.210,0	95	134.412	131	31,1	43.153	121
1979	180.163	138	10,8	1.160,0	91	155.313	152	15,6	41.724	112
1980	234.958	181	30,4	1.120,0	88	209.784	205	35,1	46.731	126
1981	299.910	230	27,6	1.083,0	85	276.925	270	32,0	49.896	134
1982	381.891	293	27,3	1.069,0	84	357.241	349	29,0	51.424	138
1983	410.022	315	7,4	1.060,4	83	386.667	377	8,2	45.501	125
1984	536.513	412	30,8	1.043,6	82	514.098	502	32,9	51.720	139
1985	656.578	504	22,4	1.037,0	82	633.151	618	23,1	53.843	145
1986	729.661	561	11,1	1.026,0	81	711.171	694	12,3	56.572	152
1987	833.131	640	14,2	970,7	77	858.279	837	20,7	59.685	161
1988	999.048	768	19,9	946,0	74	1.056.076	1.030	23,7	61.817	166

ΠΗΓΗ: Επεξεργασμένα στοιχεία ΕΣΥΕ και Υπουργείου Γεωργίας.

β) Η απασχόληση, σύμφωνα με τον σχετικό δείκτη (1977=100), το 1988 έφθασε στο 74. Αν οι εκτιμήσεις είναι σωστές τότε η μεγαλύτερη αγροτική έξοδος στην εξεταζόμενη περίοδο παρατηρήθηκε στην περίοδο 1977-1982.

γ) Ως αποτέλεσμα των παραπάνω το γεωργικό εισόδημα ανά απασχολούμενο ανήλθε. Το 1988 ο δείκτης σε τρέχουσες τιμές ήταν 1.030 (1977 =100) και 166 σε σταθερές τιμές το 1970.

4. Η διάρθρωση του ακαθάριστου γεωργικού προϊόντος επιδεινώθηκε ελαφρά.

i) Το δασικό ακαθάριστο προϊόν σε σταθερές τιμές 1970 εμφανίζει μια ελαφρά κάμψη στην περίοδο 1977-1987. Έτσι από 2,6% του ακαθάριστου αγροτικού προϊόντος το 1977 έφθασε στο 1,4% το 1987.

ii) Σχετικά όμοιες εξελίξεις σημείωσε και το προϊόν της αλιείας. Σε σταθερές τιμές 1970 από 2,6% το 1977 συρρικνώθηκε ελαφρά και πλησίασε το 2,2% το 1988 - ενώ σε όλη την περίοδο ήταν γύρω στο 2%. Ωστόσο οι εξελίξεις στην ατλαντική αλιεία και ιδιαίτερα στις υδατοκαλλιέργειες δημιουργούν προϋποθέσεις για άνοδό του έστω και περιορισμένη.

iii) Μείωση εμφανίζει και το προϊόν της κτηνοτροφίας. Από την εξέλιξη της ακαθάριστης αξίας της ζωικής παραγωγής προκύπτει ότι ενώ αυτή συμμετείχε το 1977 κατά 33,4% - σε τρέχουσες τιμές - στη συνολική ακαθάριστη αξία ζωικής και φυτικής παραγωγής το 1988 έπεσε στο 28%.

iv) Αντίθετες τάσεις παρουσίασε το προϊόν της γεωργίας. Ενώ το 1977 η ακαθάριστη αξία φυτικής παραγωγής αποτελούσε - σε τρέχουσες

τιμές - το 66,6% της συνολικής ακαθάριστης φυτικής και ζωικής παραγωγής, το 1988 έφθασε στο 72% περίπου.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι η μακροχρόνια παρέμβαση του κράτους έχει αποτύχει να άρει τις δυσμενείς τάσεις αφού η εξάρτηση της χώρας από τη φυτική παραγωγή δημιουργεί σοβαρές ανισορροπίες.

5. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η συνεχής επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου των αγροτικών προϊόντων. Ενώ το 1977 οι εισαγωγές αγρο-

Πίνακας 3

Εισαγωγές, εξαγωγές αγροτικών προϊόντων

σε τρέχουσες τιμές

Έτος	Εξαγωγές		Εισαγωγές		Αγροτικό ισοζύγιο
	Ποσά	% συνόλου εξαγωγών	Ποσά	% συνόλου εξαγωγών	
1977	36.422	35,9	32.416	12,9	+4.006
1978	44.447	35,9	40.387	14,4	+4.060
1979	47.353	32,8	48.536	13,1	-1.183
1980	61.329	27,7	58.048	12,8	+3.281
1981	67.451	28,4	72.090	14,6	-4.639
1982	89.599	31,3	103.653	15,6	-14.054
1983	138.079	35,2	138.813	16,3	-737
1984	179.477	33,0	170.580	15,7	+8.897
1985	194.791	31,0	226.302	16,0	-31.511
1986	261.797	33,1	310.976	19,6	-49.179
1987	287.986	32,7	379.154	21,6	-91.168

τικών προϊόντων ήταν το 12,9% των συνολικών - σε τρέχουσες τιμές - το 1987 αυτές αποτελούσαν το 21,6%. Χώρα έντονα γεωργική όπως η Ελλάδα αναγκάζεται - κύρια λόγω αποσάθρωσης της κτηνοτροφίας - να προχωρεί σε εκτεταμένες εισαγωγές ειδών διατροφής. Αντίθετα οι εξαγωγές παραμένουν σχετικά στάσιμες με τάσεις όμως συρρίκνωσης. Έτσι ο αγροτικός τομέας επιβαρύνει το εμπορικό ισοζύγιο και η μη άρση των διαρθρωτικών αδυναμιών δημιουργεί περαιτέρω προβλήματα στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

6. Οι επενδύσεις στον τομέα ελαττώνονται από έτος σε έτος μετά το 1973. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια τόσο οι δημόσιες όσο και οι ιδιωτικές συρρικνώθηκαν επικίνδυνα.

Αναλυτικότερα, όπως δείχνει ο πίνακας 4 στην περίοδο 1975-88 οι ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου σε όλο το αγροτικό τομέα (δηλαδή, Γεωργία - Κτηνοτροφία, Δάση, Αλιεία, Εγγειοβελτιωτικά) σε σταθερές τιμές 1970 εμφάνισαν δυσοίωνες προοπτικές.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στον Αγροτικό Τομέα
(Γεωργία - Κτηνοτροφία - Δάση - Αλιεία - Εγγειοβελτιωτικά)

Έτος	Σύνολο χώρας	Αγροτικός τομέας						Ετήσια % μετ. του συνόλου	% συμμετοχή των Αγροτικών στο σύνολο της χώρας	% ποσοστό των Ακαθ. Επενδ. Παγ. Κεφ. στο Ακαθ. Γεωργικό προϊόν
		Δημόσιες		Ιδιωτικές		Σύνολο				
		000.000	δείκτης 1975=100	000.000	δείκτης 1975=100	000.000	δείκτης 1975=100			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
1975	74.600	2.801	100	5.024	100	7.825	100	+11,5	10,4	13,8
1976	69.750	2.802	100	4.938	98	7.740	99	-1,1	9,7	13,8
1977	85.950	2.645	94	5.657	113	8.302	106	+7,2	9,6	16,0
1978	91.100	2.424	87	4.785	95	7.209	92	-13,2	7,9	12,6
1979	99.121	2.386	85	5.237	104	7.623	97	+5,7	7,7	14,2
1980	97.705	2.057	73	4.112	82	6.169	79	-19,1	6,8	10,4
1981	85.750	1.930	69	3.728	74	5.658	72	-8,3	6,6	9,5
1982	84.100	1.986	71	3.562	71	5.548	71	-1,9	6,6	9,1
1983	83.000	2.312	83	3.590	71	5.902	75	+6,4	7,1	10,6
1984	78.300	2.395	86	5.021	100	7.416	95	+25,6	9,5	12,5
1985	82.360	2.495	89	5.076	101	7.571	97	+2,1	9,2	13,0
1986	77.219	2.055	73	2.826	56	4.881	62	-36,5	6,3	8,2
1987*	71.164	1.667	60	2.264	45	3.931	50	-18,3	5,5	6,7
1988**	77.577	1.407	50	2.766	55	4.173	53	+7,4	5,4	6,8

* Προσωρινά στοιχεία

** Εκτιμήσεις

ΠΗΓΗ : ΕΣΥΕ

- i) Στην επταετία 1975-1981 το ύψος των δημοσίων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στον αγροτικό τομέα ανήλθε στο ποσό των 17.045 εκ. δρχ. ενώ αντίθετα στην επόμενη επταετία 1982-88 ήταν το 84% των επενδύσεων 1975-81.
 - ii) Ανάλογες εξελίξεις παρουσίασαν και οι ιδιωτικές επενδύσεις: 1975-1981= 33.481 εκ. δρχ., 1982-1988= 25.105 εκ. δρχ. Συνεπώς οι ιδιωτικές επενδύσεις της περιόδου 1982-88 ήταν το 75% των αντίστοιχων του 1975-81.
 - iii) Με βάση το 1975=100 ο δείκτης για μεν τις δημόσιες επενδύσεις το 1988 ήταν 50 (δηλαδή οι επενδύσεις του έτους αυτού ήταν οι μισές του 1975) για δε τις ιδιωτικές ήταν 55.
 - iv) Ενώ οι συνολικές επενδύσεις (δημόσιες και ιδιωτικές) στον αγροτικό τομέα το 1975 ήταν το 10,4% των συνολικών επενδύσεων στη χώρα το 1988 αποτελούσαν μόλις το 5,4% αυτών.
 - v) Η πτώση των συνολικών επενδύσεων (το 1988 ήταν το 53% των αντίστοιχων του 1975) είχε ως αποτέλεσμα να αποτελούν το 1988 μόλις το 6,8% στο ακαθάριστο γεωργικό προϊόν έναντι 13,8% το 1975.
 - vi) Γενικό συμπέρασμα είναι ότι στα τέλη της 14ετίας 1975-88 οι επενδύσεις συρρικνώθηκαν στα επίπεδα του τέλους της δεκαετίας του 1950.
7. Οι συνολικές πιστώσεις - οικονομικές ενισχύσεις που διατέθηκαν στον τομέα στην περίοδο 1981-1988 περιγράφονται από τον πίνακα 5.
- Οι χορηγηθέντες πόροι από τον τακτικό προϋπολογισμό (οικονομικές ενισχύσεις προσανατολισμού - διαρθρώσεων), από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και κυρίως την ΕΟΚ (Feoga - Τμήμα Εγγυήσεων) αποτελούν ένα 30% περίπου του ακαθάριστου γεωργικού προϊόντος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Πιστώσεις - οικονομικές ενισχύσεις Αγροτικού Τομέα
(1981 - 1988)

Πηγή χρηματοδότησης	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988*
Τακτικός προϋπολογισμός	10.689,0	11.864,0	12.991,5	13.008,1	17.676,3	19.541,1	29.146,7	41.158,0
Πρόγραμμα Δημ. Επενδύσεων	8.584,7	11.974,1	15.680,0	18.364,0	24.778,2	34.486,3	23.023,5	25.636,8
Ειδικός Λογαριασμός Εγγύησης Αγροτικών προϊόντων (ΕΛΕΓΕΠ)	8.985,0	47.436,0	79.362,0	84.999,0	121.910,0	191.326,0	247.221,0	258.275
Εισπράξεις από Κοινότητα	(8.985,0)	(44.625,0)	(76.236)	(83.330)	(120.833,0)	(190.931,0)	(247.221)	(258.275)
Κ.Τ.Γ.Κ. και Δασών	5.831	7.171	7.372,1	9.185,0	12.043,0	10.697,0	11.419	12.100
Δασοκτονία	818,0	995,9	1.200,0	1.400,0	1.278,0	1.009,0	935,0	1.500
Ο.Γ.Α.	31.848	52.719	57.695,0	73.900,0	98.500,0	111.303,0	122.100	142.000
Σύνολο	66.755	122.160	174.300,6	200.856,1	276.185,5	358.362,5	433.845,2	480.669,8

* 1988: Προσωρινά στοιχεία
ΠΗΓΗ: Υπουργείο Γεωργίας

Συνοψίζοντας τα παραπάνω φαίνεται ότι δεν υπάρχει στη χώρα αξιόλογη προσπάθεια επίλυσης των εμποδίων για απρόσκοπτη άνοδο. Μολονότι αυτά έχουν περιγραφεί από τις αρχές της μεταπολεμικής περιόδου τόσο το ελληνικό δημόσιο όσο και οι αγρότες δεν κατόρθωσαν να ξεπεράσουν τις βασικότερες δυσχέρειες.

i) **Στη γεωργία:** α) χαμηλή παραγωγικότητα που προέρχεται από το μικρό κλήρο, τον πολυτεμαχισμό, το μικρό ποσοστό αρδευόμενης γης, της παραδοσιακές καλλιέργειες, τη χαμηλή τεχνική υποστήριξη των αγροτών και το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης αυτών β) έλλειψη σαφούς προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης εκ μέρους του δημοσίου.

Ο δεύτερος λόγος επηρεάζει αισθητά τον πρώτο.

ii) **Στην κτηνοτροφία:** α) Ανυπαρξία σαφούς αγροτικής πολιτικής για τον κλάδο με αποτέλεσμα μετά την είσοδο στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες η βοοτροφία (κυρίως) τείνει να εξαφανισθεί β) μικρό μέγεθος των μονάδων - σε πλείστες περιπτώσεις η κτηνοτροφία είναι συμπληρωματική της γεωργίας - και το συγκριτικό μειονέκτημα - κλίμα, μορφολογία εδάφους, ανταγωνισμός φυτικής παραγωγής - σε σχέση με τις χώρες του Βορρά.

iii) **Στην αλιεία:** Φτωχά αλιευτικά πεδία, ακαταλληλότητα του αλιευτικού στόλου.

iv) **Στα δάση:** Έλλειψη κατάλληλου νομικού πλαισίου - με αποτέλεσμα τη συνεχή συρρίκνωση των δασών - χαμηλές πιστώσεις (έλλειψη έργων υποδομής).

επιτρέπουν στους εγχώριους παραγωγούς να εισπράτουν μεγαλύτερες τιμές. Άλλα προϊόντα προστατεύονται με δασμούς. Για ορισμένα προϊόντα καθορίζεται μια ελάχιστη τιμή ασφαλείας, στην οποία ο παραγωγός μπορεί να παραδώσει το προϊόν του σε ειδικούς οργανισμούς συγκεντρώσεως, αν η τιμή στην αγορά πέσει κάτω από την εγγυημένη αυτή τιμή. Για άλλα προϊόντα που δεν μπορούν να συντηρηθούν, όπως λ.χ. τα φρούτα ή τα λαχανικά, προβλέπεται απόσυρση και καταστροφή τους σε χωματερές, ώστε να μειωθεί η προσφορά και να κρατηθούν οι τιμές σε ικανοποιητικά επίπεδα. Οι παραγωγοί των προϊόντων αυτών αποζημιώνονται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό. Για άλλα προϊόντα επιδοτούνται οι μεταποιητές ή οι εξαγωγείς, με την προϋπόθεση ότι θα πληρώσουν στο γεωργό μια ορισμένη ελάχιστη τιμή. Έτσι στηρίζονται οι τιμές που απολαμβάνουν οι γεωργοί και ενισχύονται τα εισοδήματά τους. Όλα αυτά τα μέτρα ίσχυαν μέχρι τη μονογραφή στις 15 Δεκεμβρίου 1993 της πολύκροτης διεθνούς συμφωνίας της GATT.

2.3. Η συμφωνία της GATT για τα αγροτικά προϊόντα

Μετά από 7 χρόνια (1986-1993) σκληρών διαπραγματεύσεων μεταξύ 117 χωρών του πλανήτη, μονογραφήθηκε στις 15 Δεκεμβρίου 1993, η πολύκροτη συμφωνία της GATT.

Η συμφωνία αυτή περιλαμβάνει 15 τομείς ή μεγάλους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, όπως: βιομηχανικά προϊόντα (χημικά, φαρμακευτικά, ποτά, αρώματα, καλλυντικά, ξυλεία, παιχνίδια, χαρτοποιεία και άλλα), υφαντουργικά και είδη ρουχισμού, αεροναυτική, οπτικοακουστικά, κινηματογράφος και ηλεκτρονικά, αυτοκίνητα και μέσα μεταφοράς, θαλάσσιες μεταφορές, τουρισμό, τηλεπικοινωνίες, υπηρεσίες του τραπεζικού και ασφαλι-

2.2. Η πολιτική στήριξης του πρωτογενούς τομέα

Για να διατηρήσουν τα εισοδήματα των αγροτών σε ικανοποιητικά επίπεδα, αλλά και για να εξασφαλίσουν επάρκεια τροφίμων σε προσιτές τιμές για τους καταναλωτές, ώστε να μην εξαρτώνται από άλλες χώρες, οι περισσότερες χώρες του κόσμου στηρίζουν με διάφορα μέσα τον αγροτικό τομέα. Πριν την ένταξή μας στην Κοινότητα το 1981, η χώρα μας έπαιρνε διάφορα μέτρα για να ενισχύσει τη γεωργική παραγωγή και τα εισοδήματα.

Σε μερικές περιπτώσεις, όπως λ.χ. για ορισμένα σιτηρά, για το ελαιόλαδο κ.ά. οι αρμόδιοι φορείς συγκέντρωναν τα προϊόντα αυτά και πλήρωναν στο γεωργό μια ορισμένη τιμή της αγοράς, που ήταν γνωστή ως τιμή ασφαλείας, όταν η τιμή της αγοράς έπεφτε κάτω από την τιμή αυτή. Άλλα προϊόντα επιδοτούνταν με βάση την ποσότητα παραγωγής, την καλλιεργούμενη έκταση ή τον αριθμό των ζώων, ενώ συνήθως επιδοτούνταν και οι εισροές του γεωργού, δηλ. τα λιπάσματα, οι ζωοτροφές, τα φυτοφάρμακα κ.ά., ώστε να μειώνεται το κόστος παραγωγής των γεωργικών προϊόντων. Τέλος, τα περισσότερα προϊόντα προστατεύονταν από το διεθνή συναγωνισμό με την επιβολή στα εισαγόμενα δασμών, δηλ. ειδικών φορολογικών επιβαρύνσεων, που δεν επιβάλλονταν στα εγχώρια προϊόντα.

Μετά την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η χώρα μας υιοθέτησε την Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), δηλ. την κοινή πολιτική της Κοινότητας, που χρηματοδοτείται από τον κοινοτικό προϋπολογισμό και εφαρμόζεται ενιαία σε όλες τις χώρες μέλη. Στα πλαίσια της πολιτικής αυτής εφαρμόζεται επίσης σειρά μέτρων στήριξης του αγροτικού τομέα. Ορισμένα προϊόντα, όπως είναι λ.χ. τα σιτηρά, τα κρέατα, το γάλα και το λάδι, προστατεύονται από το εξωτερικό με ειδικές αντισταθμιστικές εισφορές που προσαυξάνουν την τιμή των εισαγομένων προϊόντων και

στικού τομέα ή εταιρειών παροχής συμβουλών, λογιστικών εταιρειών και άλλης φύσης του τομέα υπηρεσιών, καθώς επίσης μέτρα αντιντάμπινγκ, πνευματική ιδιοκτησία (ευρεσιτεχνίες, πνευματικά δικαιώματα, εμπορικά σήματα και εμπόριο προϊόντων με απομιμήσεις - μαϊμούδες), κρατικές προμήθειες, αντισταθμιστικοί δασμοί, τεχνικοί φραγμοί, κ.ά. μέτρα προστατευτισμού. Τέλος, περιλαμβάνει για πρώτη φορά στην ιστορία της GATT (1947-1979) και το φάκελο για τα αγροτικά προϊόντα (διεθνές εμπόριο, δασμοί, προστατευτισμοί, εξαγωγικές επιδοτήσεις, τελωνειακοί περιορισμοί για λόγους τεχνικών, υγειονομικών προδιαγραφών, οικονομικές ενισχύσεις στο εσωτερικό των χωρών κ.λπ.).

Ο φάκελος «Γεωργία» αποτέλεσε μια έκπληξη ως αντικείμενο της διεθνούς πολυμερούς διαπραγμάτευσης στα πλαίσια της GATT, γιατί ο τομέας αυτός, λόγω των ιδιαιτεροτήτων και των ειδικών συνθηκών οι οποίες επικρατούν στο συνολικό οικονομικό κύκλωμα παραγωγής, μεταφοράς, εμπορίας, διατήρησης, κλπ., δεν είχε μέχρι χθες αποτολμηθεί να προστεθεί στο τραπέζι μιας διεθνούς συμφωνίας, όπως τα άλλα βιομηχανικά προϊόντα ή ακόμη και υπηρεσίες. Προστέθηκε όμως με την επίμονη πίεση των ΗΠΑ και τη συγκατάθεση ορισμένων άλλων εξαγωγικών χωρών σε αγροτικά προϊόντα και παρά τη θέληση της ΕΟΚ, η οποία αντιλαμβανόταν ότι οποιαδήποτε συζήτηση και διαπραγμάτευση στα πλαίσια της GATT, θα την υποχρέωνε να προβεί σε σημαντικές παραχωρήσεις προς τη διεθνή εμπορική κοινότητα. Κι όπως έγινε τελικά!

Η ΕΟΚ υποχρεώθηκε σε σημαντικές παραχωρήσεις

Η ΕΟΚ διαπραγματεύτηκε επί 7 χρόνια αμυνόμενη σκληρά. Παρόλα αυτά, τελικά συμφώνησε για παραχώρηση «δικαιωμάτων», κατακτήσεων και θέσεων που απέκτησε μεταπολεμικά με μεγάλες οικονομικές θυσίες, στη

διεθνή αγορά, αυτοδεσμεύτηκε για μείωση των εξαγωγικών της επιδοτήσεων, για μείωση του όγκου και της αξίας των εξαγωγών της και επιπλέον αποδέχτηκε σημαντικές αυξήσεις εισαγωγών στην επικράτειά της, από όλες τις τρίτες χώρες, έστω και αν φυσιολογικά δεν μπορεί να τις απορροφήσει η εσωτερική της κατανάλωση, παρά μόνο με αντίστοιχη μείωση της παραγωγής της.

Δεχτηκε να μισοκαταργηθεί η μια από τις τρεις θεμελιώδεις αρχές της ΚΑΠ και συγκεκριμένα η Κοινοτική προτίμηση! Υποχρεώθηκε τελικά, κάτω από τις αναπότρεπτες μεταβολές στο συσχετισμό των δυνάμεων στην παγκόσμια γεωργική αγορά, να απελευθερώσει τις αγορές της, να κάνει στροφή προς την αρχή και τη λογική της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων, δίχως όμως το στήριγμα των επιδοτήσεων που σταδιακά θα υποχρεωθεί τώρα να τις μειώσει.

Όλα αυτά θα σημάνουν μείωση των συναλλαγματικών εισροών, μείωση της γεωργικής παραγωγής, μείωση της γεωργικής απασχόλησης, αλλά και του εισοδήματος. Έτσι θα πρέπει τώρα από αλλού να αντισταθμίσει το (χαμένο) παραχωρημένο έδαφος στη διεθνή αγορά ή να συμπληρώσει από άλλους πόρους και πηγές τη μειωμένη παραγωγή και το μειωμένο αγροτικό εισόδημα.

Τα κοινοτικά γεωργικά προϊόντα (μεταποιημένα ή όχι) οφείλουν τώρα να ανταγωνιστούν στη διεθνή κονίστρα τα ομοειδή τους των Τρίτων Χωρών, που είναι όμως φτιαγμένα από τα κοινοτικά, είτε λόγω υψηλότερης τεχνολογίας, μεγαλύτερων σε μέγεθος εκμεταλλεύσεων και άλλων παραγόντων (ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία κ.ά.), είτε λόγω του εξαιρετικά χαμηλού κόστους παραγωγής, εξαιτίας πολύ φτηνής αγροτικής εργασίας, βιοτικού επιπέδου, συναλλαγματικών ισοτιμιών και άλλων στοιχείων που ενδημούν σε όλες τις

υπό ανάπτυξη τριτοκοσμικές χώρες (Αργεντινή, Βραζιλία, Μεξικό, χώρες Λατ. Αμερικής, Ασίας, Αφρικής).

Επιπλέον, τα κοινοτικά προϊόντα λόγω εφαρμογής της ΚΑΠ επί 30 συνεχή χρόνια μέσω επιδοτήσεων, διαφόρων ενισχύσεων, προστατευτισμών ή ευνοϊκότερων όρων παραγωγής και αποθήκευσης, αλλά και σωτήριων παρεμβατικών μέτρων, κατέστησαν (τεχνητά) ακριβότερα από τα ομοειδή τους των Τρίτων Χωρών. Γι' αυτό και είχαν την απόλυτη ανάγκη της εξαγωγικής επιδότησης για να τοποθετηθούν στις διεθνείς αγορές. Τώρα όμως, με την υποχρεωτική, σταδιακά κατεδάφιση του υψηλού προστατευτικού τείχους (είτε προς εξαγωγές, είτε προς εισαγωγές), που προφύλασσε τα κοινοτικά αγροτικά προϊόντα αυτά θα αντιμετωπίζουν όλο και πιο δύσκολα το διεθνή ανταγωνισμό, θ' αναγκάζονται να προστρέχουν σε κρυφές ή φανερές ενισχύσεις στα πρώτα μεταβατικά στάδια, μεχρι τελικά ν' αποκτήσουν δική τους αυτονομία στην ανταγωνιστικότητα (όχι πριν το έτος 2000).

Νέα ιστορική φάση στην κοινοτική πορεία

Διαπιστώνουμε λοιπόν πως με τη συμφωνία της GATT στα αγροτικά, άλλαξαν και θ' αλλάξουν απότομα και σημαντικά πολλά πράγματα και καταστάσεις. Για την Κοινοτική Αγροτική Πολιτική και διαχείριση, όλα αυτά ισοδυναμούν με μια νέα ιστορική φάση στην στρατηγική της, αλλά και στα μελούμενα να συμβούν. Γιατί, θέλουμε δεν θέλουμε, η μεχρι σήμερα ΕΟΚ με την οικονομική φιλοσοφία που λειτουργούσε (ΚΑΠ, προστατευτισμός, επιδοτήσεις κ.λπ), έπαψε να υπάρχει, έστω και μερικώς, ενώ οι νέες συμφωνίες (αναθεώρηση ΚΑΠ, συμφωνίες GATT, διεύρυνση με άλλες χώρες, άνοιγμα προς ελεύθερη αγορά, περιορισμούς στην παραγωγή, στις τιμές, στις επιδοτήσεις και άλλες πάλαι ποτέ ενισχύσεις, βοήθειες κ.λπ.) τη μεταμορφώνουν και την οδηγούν σε εντελώς άλλα οικονομικά δόγματα από

εκείνα που επικρατούσαν σε κλειστά κοινοτικά πλαίσια... Θα λέγαμε πως η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μαζί με το όνομα ΕΟΚ εγκατέλειψε μια φάση και περνάει σε μίαν άλλη, με τον νέο όνομα Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω ενοποίησης αγορών, συγκλίσεων, Μάαστριχτα προς ανοιχτούς διεθνείς οικονομικούς ορίζοντες, διατηρώντας στο μεταξύ το πολιτικό-γεωγραφικό της (ευρωπαϊκό) σχήμα και σύστημα ομόσπονδων κρατών που οραματίζεται να ανοικοδομήσει στα επόμενα χρόνια. Ένα όμως πολιτικό - πολυεθνικό σχήμα αλλά με παραπλήσια οικονομικά δόγματα, όπως και οι άλλες αναπτυσσόμενες χώρες του πλανήτη, σε μια αντιπαράθεση και διαμόρφωση νέων ισορροπιών με τις άλλες μεγάλες οικονομικές κρατικές δυνάμεις (ΗΠΑ, Ιαπωνία).

Δεν έχουμε σ' αυτό το άρθρο το χώρο να αναπτύξουμε σε μια απαιτούμενη έκταση το βάθος του προβλήματος και του φαινομένου, τους νέους συσχετισμούς που παγιώθηκαν σήμερα, σε συνάρτηση φυσικά με την κατάρρευση του μεχρι προχθές πανίσχυρου σοβιετικού μπλοκ (οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος), καθώς και τις αιτίες που οδήγησαν στις αλλαγές των συσχετισμών, δηλαδή στο ξαναμοίρασμα των διεθνών αγορών αγροτικών προϊόντων, προς όφελος ορισμένων χωρών και σε βάρος άλλων. Ούτε θα έχουμε φυσικά το χώρο για να επισημάνουμε τις αμεσότερες συνέπειες αυτών των συμφωνιών, δηλαδή της αναδιανομής επιρροών και συμφερόντων σε παγκόσμιο επίπεδο. Απλώς θα αναφερθούμε πολύ γενικά, ώστε να πάρουν μια πρώτη γεύση οι αναγνώστες για τα τεκταινόμενα.

Ιδιαίτερα θ' αναφερθούμε στη συμφωνία που κλείστηκε στις 15 Δεκεμβρίου, σε πολύ γενικές γραμμές, γιατί τα κείμενα της συμφωνίας GATT - Ουρουγουάη - Γεωργία είναι πολύ λεπτομερή και θα μονογραφηθούν τελικά τον Απρίλιο 1994, στο Μαρόκο, αφού στο μεταξύ θα έχουν

ξεκαθαριστεί κενά, απορίες, ασάφειες, και ίσως πονηρές διατυπώσεις με αμφιλεγόμενο περιεχόμενο.

Λίγα περί GATT και Γύρου Ουρουγουάης

Η GATT είναι ένας από τους τέσσερις πυλώνες που δημιουργήθηκαν μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο (ΟΗΕ, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Διεθνής Τράπεζα) για να οικοδομηθεί πάνω σ' αυτούς το παγκόσμιο σύστημα του μεταπολεμικού κόσμου. Δημιουργήθηκε το 1947, από 23 ιδρυτικά κράτη, με πρωτοβουλία των ΗΠΑ. Αρχικά συμμετείχαν οι μεγάλες βιομηχανικές χώρες Ευρώπης και Β. Αμερικής. Η GATT (General Agreement on Tariffs and Trade= Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου) περιλαμβάνει σήμερα 117 χώρες από τις οποίες οι 70 είναι υπό ανάπτυξη. Οι χώρες-μέλη καλύπτουν σήμερα το 96-97% του διεθνούς εμπορίου όλων των κυκλοφορούντων εμπορευμάτων και υπηρεσιών.

Η GATTκ είναι η μοναδική διεθνής συμφωνία που ρυθμίζει και καθορίζει τους κανόνες του διεθνούς εμπορίου. Οι αρχές και οι στόχοι της είναι ελευθερία των διεθνών εμπορικών συναλλαγών και αποφυγή διακρίσεων και απαγορεύσεων στις ανταλλαγές. Μέσο γι' αυτούς τους στόχους, είναι η σταδιακή μείωση των τελωνειακών δασμών και των άλλων εμποδίων που τα διάφορα κράτη έχουν θέσει, προκειμένου να προστατεύσουν την παραγωγή και τα εθνικά τους οικονομικά συμφέροντα από τις εισαγωγές. Για να πραγματοποιηθούν οι στόχοι της GATT έγιναν μέχρι σήμερα 7 μεγάλες διεθνείς πολυμερείς διαπραγματεύσεις (ή Γύροι = Rounds), που μείωσαν τους τελωνειακούς δασμούς και τα άλλα εμπόδια από τις εθνικές πολιτικές προστατευτισμού, από 40% το 1947 σε 4,7-5% σήμερα. Οι επτά Γύροι ήταν: το 1947 στη Γενεύη (Ελβετία) με τις 23 ιδρυτικές χώρες, το 1949 στη Γαλλία (Annecy), το 1951 στην Αγγλία (Torquay) με 38 χώρες, το

1956 στη Γενεύη, το 1960-61 στη Γενεύη (Γύρος Ντίλον), το 1964-67 στη Γενεύη (Γύρος Κέννεντυ, με 62 χώρες) και το 1973-79 επίσης στη Γενεύη, έδρα της GATT (Γύρος Τόκυο, με 99 χώρες).

Ο σημερινός Γύρος της Ουρουγουάης (Punta del Este) άρχισε το Σεπτέμβριο 1986 και μετά από πολλές και σκληρές φάσεις και διαπραγματεύσεις τελείωσε στις 15 Δεκεμβρίου 1993! Η ιδιαιτερότητα του όγδοου Γύρου έγκειται στο γεγονός ότι στις πολυμερείς διαπραγματεύσεις συμπεριελήφθησαν 15 φάκελοι - τομείς (ενώ στους προηγούμενους Γύρους ο αριθμός τους ήταν περιορισμένος), μεταξύ των οποίων και εντελώς νέοι τομείς, που αντιπροσώπευαν έναν τεράστιο τζίρο, νέες τεχνολογίες και ισχυρότατα πολυεθνικά οικονομικά συμφέροντα. Επιπλέον, προστέθηκε για πρώτη φορά ο φάκελος Γεωργία, με όλες τις σύνθετες και ιδιόμορφες πλευρές και δυσκολίες που περιέκλειε. Υπολογίζεται ότι στο τραπέζι του Γύρου αυτού «παίχτηκαν» πάνω από 4 τρις δολάρια!

Απ' αυτά 3 τρις δολ. Αντιπροσώπευαν εμπορεύματα και το υπόλοιπο υπηρεσίες, αν και σύμφωνα με άλλους υπολογισμούς οι υπηρεσίες που εντάχθηκαν και διαπραγματεύτηκαν στο Γύρο της Ουρουγουάης έφταναν και ξεπερνούσαν το ύψος των εμπορευμάτων (π.χ. τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, πνευματικά δικαιώματα, τουρισμό, οπτικοακουστικά, κινηματογράφος, TV κ.ά.). Σε ό,τι αφορά το φάκελο «Γεωργία» ο τζίρος σήμερα των γεωργικών εξαγωγών παγκοσμίως υπολογίζεται στα 350 δισ. δολ. (έτος 1991) ή στα 10-12% του συνολικού διεθνούς εξαγωγικού εμπορίου.

Οι 106 χώρες που συμμετείχαν στην αρχική εναρκτήρια συνδιάσκεψη το 1986, καθόρισαν τους εξής στοχους για τις διαπραγματεύσεις του φακέλου «Γεωργικά προϊόντα»: ενίσχυση της πειθαρχίας και βελτίωση της πρόβλεψης στις διεθνείς ανταλλαγές γεωργικών προϊόντων, περιορισμό των

απαγορεύσεων και προστατευτισμών, καθώς και το μέγα πρόβλημα των διαρθρωτικών πλεονασμάτων μεγάλων ποσοτήτων αγροτικών προϊόντων που πιέζουν αρνητικά και στρεβλώνουν το υγιές εμπόριο, προσπάθειες για μια αποκατάσταση ισορροπίας στις σημερινές ασταθείς και ανισόρροπες αγορές γεωργικών. Για την επίτευξη αυτών των στοχών, πρότειναν τη σταδιακή απελευθέρωση των εμπορικών ανταλλαγών, τη βελτίωση της πρόσβασης στις εισαγωγές, τη βελτίωση του ανταγωνισμού στις εξαγωγές, σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της GATT και την όσο το δυνατό μεγαλύτερη μείωση και περιορισμό όλων των εμποδίων (επιδοτήσεις, δασμοί, προστατευτισμοί κ.λπ.) που υπάρχουν στις σημερινές ανταλλαγές. Βέβαια, μέσα απ' αυτές τις γενικές αρχές και επιδιώξεις κρύβονταν ισχυρά οικονομικά συμφέροντα μεγάλων εξαγωγικών χωρών (ΗΠΑ, Καναδάς, Αργεντινή, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Βραζιλία κ.λπ.), που προσπαθούσαν να διευκολύνουν τις προσβάσεις τους στις αγορές και εισαγωγές αγροτικών προϊόντων.

Οι κυριότεροι πρωταγωνιστές στο στίβο των διαπραγματεύσεων ήταν τέσσερις ομάδες χωρών και συγκεκριμένα: οι ΗΠΑ, η τότε ΕΟΚ, η ομάδα CAIRNS (13 χώρες, εξαγωγείς αγροτικών από την Αμερική, Αυστραλία, Ν. Ζηλανδία, Καναδά και την Ασία) και η ομάδα των υπόλοιπων υπό ανάπτυξη χωρών (μερικές έπαιρναν μέρος στην ομάδα CAIRNS) που διακρίνονταν για αντιφατικά συμφέροντα και για σύγχυση απόψεων. Τόσο η ομάδα CAIRNS, όσο και η τελευταία υποστήριζαν σε μεγάλο βαθμό τις αμερικανικές (ΗΠΑ) θέσεις, γιατί διέβλεπαν κάποια δυνατότητα διεξόδου των αγροτικών τους προϊόντων, κυρίως από την Ευρώπη και την Ιαπωνία. Γι' αυτό και η σύγκρουση, η σκληρή αντιπαράθεση σε όλη τη διάρκεια αποκλειστικά μεταξύ ΗΠΑ και ΕΟΚ. Άλλωστε, τα δύο αυτά μέρη συγκέντρωναν το μεγαλύτερο ποσο-

στό του διεθνούς εμπορίου αγροτικών, αφού οι ΗΠΑ είναι η πρώτη εξαγωγική δύναμη αγροτικών στον κόσμο με δεύτερη τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία είναι και η πρώτη εισαγωγική αγορά αγροτικών προϊόντων.

Ειδικά στις παγκόσμιες εξαγωγές μεταποιημένων τροφίμων, η Ευρωπαϊκή Ένωση ελέγχει το 46% οι ΗΠΑ το 13% και το υπόλοιπο όλες οι άλλες χώρες του κόσμου. Η Γαλλία κατέχει τη δεύτερη παγκόσμια θέση μετά τις ΗΠΑ και ακολουθούν Ολλανδία, Γερμανία, Αγγλία κ.λπ. Ένα άλλο παράδειγμα είναι το μερίδιο που ελέγχουν στις παγκόσμιες εξαγωγές δημητριακών (και αντίστοιχα σε παρένθεση σιτηρών) τρεις μεγάλες δυνάμεις (στοιχεία 1991): ΗΠΑ 45% (30%), ΕΟΚ 14% (20%) και Καναδάς 15% (25%), δηλαδή και οι τρεις συνολικά ελέγχουν το 74% (και 65%)!

Ο «γεωργικός φακέλος» λοιπόν κατ' απαίτηση ΗΠΑ και ορισμένων άλλων Τρίτων Χωρών, τέθηκε στο επίκεντρο του Γύρου και τις περισσότερες φορές επισκίαζε τη σημαντικότητα των άλλων φακέλων (τηλεπικοινωνίες, οπτικοακουστικά, κλωστοϋφαντουργικά κ.ά.).

Από την Punta del Este στις Βρυξέλλες...

Πριν αναφερθούμε στα κυριότερα σημεία της συμφωνίας, θα χρειαστεί να κάνουμε μνεία των σημαντικότερων φάσεων μέσα από τις οποίες πέρασε η διαπραγμάτευση του Γύρου της Ουρουγουάης. Τις αναφέρουμε εντελώς επιγραμματικά:

- Ξεκίνησε το Σεπτέμβριο 1986, στην Punta del Este της Ουρουγουάης, από την Υπουργική Διάσκεψη των 106 (τότε) κρατών-μελών, που αποφάσισαν να συμπεριλάβουν για πρώτη φορά στις συζητήσεις τους και τη γεωργία, προκειμένου να «ενισχυθεί η πειθαρχία και να βελτιωθεί η προγνωστικότητα στις διεθνείς ανταλλαγές αγροτικών προϊόντων, για να διορθωθούν

και να αντιμετωπιστούν οι διάφοροι περιορισμοί και στρεβλώσεις» που υπήρχαν σ' αυτές τις διεθνείς εμπορικές σχέσεις.

- Για μια περίοδο δύο ετών (1986-1988) οι διαπραγματεύσεις βαδίζουν με βήμα χελώνας, γιατί η μεν ΕΟΚ έβλεπε δυσμενώς μια τέτοια συμφωνία, όπου από την αρχή είχαν θέσει οι Αμερικανοί τους στοχους και τα μέσα (κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων, της εσωτερικής στήριξης που πρόσφερε η ΚΑΠ σε όλα σχεδόν τα αγροτικά προϊόντα, μείωση του όγκου των εξαγωγών και σταδιακή απελευθέρωση της κοινοτικής εσωτερικής αγοράς στα προϊόντα προέλευσης Τρίτων Χωρών κ.λπ.). Οι δε αναπτυσσόμενες χώρες του Νότιου Ημισφαιρίου δεν ενδιαφέρονταν παρά για την προώθηση των δικών τους εξωτικών προϊόντων στις αγορές των αναπτυσσόμενων χωρών. Γι' αυτό και αναπτύχθηκαν αντίθετα οικονομικά συμφέροντα, που εμπόδιζαν την ταχύτερη εξέλιξη των διαπραγματεύσεων. Μια τέτοια σε βάθος συμφωνία θα υπονόμει τα θεμέλια της κοινοτικής και ευρωπαϊκής γεωργικής οικονομίας που από πολλούς αιώνες στηριζόταν στο μικρό οικογενειακό κλήρο, στην έντονη παρουσία επιχειρηματικής δραστηριότητας στα γεωργικά νοικοκυριά, στις χαμηλές επενδύσεις με νέα τεχνολογία, στα αντιτιθέμενα οικονομικά συμφέροντα στον ίδιο τον αγροτικό τομέα μεταξύ των πολυάριθμων ευρωπαϊκών χωρών κ.λπ. Η αντιπαράθεσή της με την ισχυρή αμερικανική αλλά και την καναδική, αυστραλιανή κ.λπ. γεωργία, με τα μεγάλα ιδιωτικά αγροκτήματα (φάρμες) οργανωμένα σε προχωρημένη επιχειρηματική βάση με σαφή εξαγωγικό προσανατολισμό και με μια κρυφή ή φανερή επιδότηση εκ μέρους του κρατικού τομέα θα ήταν εξαιρετικά δύσκολη.
- Στη συνδιάσκεψη του Μόντρεαλ (Καναδά) το Δεκέμβριο του 1988 δεν έγινε δυνατό να επιτευχθεί κάποια πρόοδος και συνεννόηση, γιατί Κοινο-

τικοί και Αμερικανοί παρουσίαζαν πλέον αντιτιθέμενα συμφέροντα, ενώ τα άλλα κράτη δεν είχαν ακόμη προβάλλει μια κοινή πλατφόρμα στοχών και πολιτικής.

- Μόνο στη νέα συνδιάσκεψη της Γενεύης (Απρίλιος 1989) μπόρεσαν όλα σχεδόν τα μέλη να πλησιάσουν σ' ένα ορισμένο σημείο προσέγγισης, σε μια κοινή συμφωνία για τις αρχές πάνω στη γεωργία, τις μακροπρόθεσμες κατευθυντήριες γραμμές μιας ευρύτερης μεταρρύθμισης. Συγκεκριμένα, στην πρόσβαση των χωρών στις εισαγωγές των άλλων, στις επιδοτήσεις και τον ανταγωνισμό στις εξαγωγές, στο ζήτημα των περιορισμών και απαγορεύσεων, στους ελέγχους, σε άλλα βραχυπρόθεσμα μέτρα, σε διαδικασίες φυτοϋγειονομικής προστασίας, κ.λπ.
- Οι ΗΠΑ, στο πνεύμα των παραπάνω προσωρινών συμφωνιών και προσεγγίσεων, παρουσίασαν τον Οκτώβριο του 1989, ένα πακέτο προτάσεων που αναφερόταν σε 4 επίπεδα: α) Πρόσβαση στην αγορά (μέσα σε 10 χρόνια, οποιαδήποτε προστασία εναντίον των εισαγωγών, θα πρέπει να καταργηθεί...), β) Ανταγωνισμός τις εξαγωγές (σταδιακή κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων σε 5 χρόνια!), γ) Εσωτερικά μέτρα στήριξης των γεωργικών προϊόντων (μειώσεις των οικονομικών μέτρων βοήθειας, επιδότησης κ.λπ.), δ) Μέτρα φυτοπροστασίας και κτηνιατρικής συμπαράστασης.
- Οι χώρες της ομάδας CAIRNS παρουσίασαν το Νοέμβριο 1989 το δικό τους πακέτο προτάσεων, που αναφερόταν στην πρόσβαση στην αγορά (σταδιακή απελευθέρωση των εισαγωγών), στα μη δασμολογικά μέτρα που εμποδίζουν τις συναλλαγές, στα μέτρα εσωτερικής στήριξης και στις εξαγωγικές επιδοτήσεις (κατάργηση).

- Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα παρουσίασε κι αυτή το Δεκέμβριο 1989, τις δικές της προτάσεις που αναφέρονταν σε όλες τις πτυχές του θέματος, αλλά σ' ένα πνεύμα παθητικής και περιορισμένης απελευθέρωσης των διεθνών εμπορικών σχέσεων, με λιγότερες μειώσεις δασμών, επιδοτήσεων κ.λπ., σε μια κλιμάκωση χωρίς να προσδιορίζεται η χρονική διάρκεια, ούτε όμως και οι ποσοστιαίες μειώσεις.
- Τον ίδιο μήνα παρουσίασε και η Ιαπωνία τις προτάσεις της, όπου δεν πρότεινε μια ολοκληρωτική κατάργηση των μέτρων προστασίας, των επιδοτήσεων και των άλλων βοηθειών, αλλά τη λήψη αυστηρότερων μέτρων για τη συντήρηση των εδαφών, την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και πολιτική για την εξασφάλιση της διατροφικής ασφάλειας όλων των χωρών καθαρής εισαγωγής γεωργικών προϊόντων. Πρότεινε ακόμη σειρά εξαιρέσεων στην πολιτική ελεύθερης πρόσβασης, υπέρ μιας σειράς χωρών που έπρεπε να διατηρήσουν μια ισχυρή προστασία της γεωργίας τους από τον εξωτερικό ανταγωνισμό.
- Οι ΗΠΑ επανήλθαν με προτάσεις για μια ολοκληρωτική απελευθέρωση των αγορών, ζητώντας την κατάργηση των εξαγωγικών επιδοτήσεων σε 5 χρόνια, την κατάργηση των εσωτερικών μέτρων στήριξης σε 10 χρόνια και τη σταδιακή κατάργηση των τελωνειακών δασμών και περιορισμών! Στις αντιπροτάσεις της η ΕΟΚ απέρριψε την ολική κατάργηση επιδοτήσεων και μέτρων στήριξης, υποστηρίζοντας το σύστημα της «διπλής τιμής» (εσωτερική και διεθνής), υποσχόμενη να συζητήσει ορισμένους κανόνες πάνω σε βάσεις εξισορρόπησης των διεθνών αγορών κ.λπ. Οι Αμερικανοί, συνεχίζοντας την επιθετική τους εξαγωγική πολιτική, δημοσίευσαν το νέο εμπορικό γεωργικό νόμο σε θέματα αγροτικής πολιτικής (τον Farm Bill 1990) και θέσπισαν ισχυρότερες επιδοτήσεις και οικονομικές βοήθειες σε

τομείς/προϊόντα, που αυτοί θεωρούν προσφορότερους για τα συμφέροντα της χώρας τους!

- Το έτος 1990 σημειώθηκαν πολλές νέες προτάσεις - συναντήσεις: Στην Υπουργική διάσκεψη του ΟΟΣΑ (Παρίσι, Μάιος 1990) εκδηλώνονται πλέον οι διαφορές ΗΠΑ-ΕΟΚ σε όλα σχεδόν τα σημεία, η ΕΟΚ μιλάει για κίνδυνο εγκατάλειψης της γεωργικής απασχόλησης τουλάχιστον 2-3 εκατομ. Αγροτών μέσα στην Κοινότητα κ.λπ. Στη Γενεύη (Ιούλιος) γίνεται μια προσπάθεια στα πλαίσια της GATT, για μια προσέγγιση των διαφορετικών απόψεων ΗΠΑ-ΕΟΚ. Στην ετήσια συνάντηση των 7 μεγάλων δυνάμεων, στο Χιούστον των ΗΠΑ, τον Ιούλιο 1990, επιτυγχάνεται κάποιος συμβιβασμός απόψεων. Το φθινόπωρο οι ΗΠΑ παρουσιάζουν μια νέα πρόταση, που αναφερόταν σε τρία σημεία: εσωτερική στήριξη (μείωση 75% σε 10 χρόνια), στην προστασία των συνόρων (μείωση δασμών κατά 75% σε 10 χρόνια κ.ά.) και στις εξαγωγικές επιδοτήσεις (μείωση 90% σε 10 χρόνια αρχίζοντας από το 1991, με βάση επίπεδα 1986-1988). Νέα αντιπρόταση ΕΟΚ, το Νοέμβριο 1990 αφορούσε: α) Εσωτερική στήριξη (μείωση 30% μόνο, γιατί είχε προηγηθεί μια μείωση από την ΕΟΚ, από το 1986) β) Εξαγωγικές επιδοτήσεις (να μην υπερβαίνουν οι μειώσεις τη διαφορά μεταξύ εσωτερικών και διεθνών τιμών) γ) Προστασία συνόρων (μείωση δασμών κατά 30% μέχρι το 1996) και δ) Σύνδεση των μειώσεων στους δασμούς με εισαγωγή δασμών στα υποκατάστατα ζωοτροφών και τους ελαιούχους σπόρους, που μέχρι τότε είχαν απαλλαγή δασμών. Συνδιάσκεψη σε υπουργικό επίπεδο, στις Βρυξέλλες το Δεκέμβριο 1990, όπου μια νέα προσπάθεια προσέγγισης θέσεων ΗΠΑ-ΕΟΚ απέτυχε, ενώ ασιατικές χώρες (Ιαπωνία, Ν. Κορέα) εξέφρασαν ανησυχίες για τους κινδύνους απελευθέρωσης στο ρύζι. Οι 12, στη Διάσκεψη Κορυφής στη Ρώμη

(Δεκέμβριος 1990), διαπίστωσαν το αδιέξοδο και το μπλοκάρισμα των διαπραγματεύσεων του Γύρου Ουρουγουάης στα αγροτικά.

- Η πρόταση - συμβιβασμός (Δεκέμβριος 1991) από το γενικό γραμματέα της GATT κ. Dunkel, ανοίγει ξανά τον κύκλο των διαπραγματεύσεων. Είναι η ιστορικότερη και σημαντικότερη πρόταση που έθιγε όλα τα επίπεδα και αποτέλεσε τη βάση-πλατφόρμα, πάνω στην οποία κινήθηκε ο μετέπειτα κύκλος των διαφόρων διασκέψεων, συναντήσεων για να καταλήξει στην ονομαστή προσυμφωνία της Ουάσιγκτον (Blair House) το Νοέμβριο 1992. Μια τροποποιημένη εκδοχή της τελευταίας οδήγησε στην τελική συμφωνία των Βρυξελλών στις 15 Δεκεμβρίου 1993. Η πρόταση Dunkel αφορούσε: α) Εσωτερική στήριξη: μείωση 20% με βάση επίπεδα 1986-89, για μια περίοδο 1993-1999. Η μείωση θα γινόταν κατά προϊόντα ή ομάδες προϊόντων. Θα δίνονταν αντισταθμιστικές βοήθειες στο «πορτοκαλί κουτί» και όχι στο «πράσινο κουτί» β) Δασμοποίηση όλων των τελωνειακών απαγορεύσεων και περιορισμών. Μείωση των υφιστάμενων δασμών κατά 36%, με ένα ελάχιστο όριο το 15, ανάλογα με το προϊόν. Βάση η περίοδος 1986-88 και περίοδος εφαρμογής 1993-99 γ) Πρόσβαση στην αγορά (= ελευθερία στις εισαγωγές): Μεταξύ 1993-99 εφαρμογή μιας υποχρεωτικής εισαγωγής προϊόντων σε κάθε χώρα, που να ισοδυναμεί στην αρχή (1993) στο 3% της συνολικής εσωτερικής κατανάλωσης του καθενός προϊόντος για να φτάσει το 1999 στο 5%, ενώ τα δικαιώματα επί των δασμών θα πρέπει να φτάσουν μέχρι και την κατάργησή τους, δ) Εξαγωγικές επιδοτήσεις: Μείωση κατά 36% αλλά και σταδιακή μείωση του όγκου των εξαγωγών κατά 24% από 1993-1999, με βάση επίπεδα του 1986-90. Όμως, η πρόταση Dunkel, δεν ελάμβανε υπόψη την εν εξελίξει κοινοτική διαπραγμάτευση για μια αναθεώρηση της ΚΑΠ, η οποία ως γνωστόν

ολοκληρώθηκε (έστω για τις πέντε ομάδες προϊόντων που αντιπροσώπευαν το 75% των κοινοτικών προϊόντων) το Μάιο του 1992. Γι' αυτό και η Κομισιόν αντέταξε σειρά επιφυλάξεων, αντιπροτάσεων και αντιρρήσεων δίχως όμως ν' αρνηθεί η συνέχιση των διαπραγματεύσεων πάνω στην πλατφόρμα Dunkel. Οι ΗΠΑ παράλληλα παρέτειναν την ισχύ του αμερικανικού νόμου για την αγροτική πολιτική (του Fast Track Authority) και επίσης σύναψαν σύμφωνο εμπορικών ανταλλαγών μεταξύ ΗΠΑ και Λατινικής Αμερικής (ALENA). Και τα δύο θεωρήθηκαν δικαιολογημένα εκ μέρους της ΕΟΚ, σαν πράξεις επιθετικής στάσης και εμμονής των ΗΠΑ σε μη συμβατές με το πνεύμα της GATT πολιτικές και συμπεριφορές. Με την αναθεώρηση της ΚΑΠ, οι κοινοτικές θέσεις ενισχύονται και ο κύκλος της διαπραγμάτευσης περιορίζεται τελικά μεταξύ ΗΠΑ και ΕΟΚ, δηλαδή στους δύο εμπορικούς εξαγωγικούς γίγαντες του πλανήτη μας.

- Η προσυμφωνία της Ουάσιγκτον (Blair House) το Νοέμβριο 1992 μεταξύ ΗΠΑ-ΕΟΚ, θέτει καταρχήν ένα καθοριστικό και περιοριστικό πλαίσιο συμφωνίας, το οποίο όλες οι άλλες χώρες θέλουν δεν θέλουν, είναι «καταναγκασμένες» να υιοθετήσουν! Η προσυμφωνία αυτή θεωρήθηκε ευθύς εξαρχής μη συμβατή με την αναθεώρηση της ΚΑΠ, εκ μέρους της Γαλλίας. Καθόλη τη διάρκεια του 1993, με έντονες διαμαρτυρίες, με συγκεκριμένες αντιπροτάσεις και τροποποιήσεις, τόσο μέσα στα κοινοτικά όργανα όσο και στο γαλλικό κοινοβούλιο, με τις μαζικές και βίαιες διαδηλώσεις και διαμαρτυρίες των Γάλλων αγροτών (αλλά και των άλλων αγροτών της Κονότητας) η Γαλλία πίεζε και τις άλλες χώρες να αντιπροτάξουν στις ΗΠΑ μια νέα κοινοτική θέση, που θα βελτίωνε κατά πολύ τα κοινοτικά αγροτικά συμφέροντα, τα οποία με την προσυμφωνία της Ουάσιγκτον εκτίθονταν σε μεγάλους κινδύνους. Οι ΗΠΑ όμως έχοντας τώρα στα χέρια

τους μια, υπογραμμένη από την ίδια την ΕΟΚ, προσυμφωνία, επιμένουν στις «κατακτημένες» τους θέσεις και ζητούσαν να προχωρήσουν όλα τα κράτη και πρώτα απ' όλα τα κράτη-μέλη της ΕΟΚ - σε μια τελική συμφωνία. Η τόσο λοιπόν γνωστή προσυμφωνία Ουάσιγκτον (Blair House, από το ξενοδοχείο στο οποίο έγιναν οι διαπραγματεύσεις και όπου υπογράφηκε το προσύμφωνο) περιλάμβανε τα παρακάτω σημεία: α) Εσωτερική στήριξη: Μείωση κατά 20% (όσο δηλαδή και η πρόταση Dunkel), με περίοδο αναφοράς το 1986-88 και εφαρμογής από το 1994 μέχρι το 2000 αλλά (κάτι που δεν περιείχαν οι προτάσεις Dunkel) με υποχρέωση να εφαρμοστεί η μείωση για το σύνολο των προϊόντων κι όχι με εξαίρεση ορισμένων και επίσης να δοθούν αντισταθμιστικές βοήθειες και άμεσες ενισχύσεις για τα προϊόντα-υπηρεσίες που ανήκαν στο «πράσινο κουτί». Δηλαδή, δεχόταν να ενταχθούν στο «πράσινο κουτί» αντισταθμίσεις τις οποίες δε δεχόταν η πρόταση Dunkel β) Εξωτερική προστασία: Δασμοποίηση όλων των μη τελωνειακών δασμών, όπως π.χ. περιορισμούς, απαγορεύσεις κ.ά., με ένα μέσο συντελεστή δασμού. Μείωση δασμών κατά 36% με ελάχιστη μείωση το 15% για την περίοδο (κλιμακωτά) 1994-2000 και με περίοδο αναφοράς από 1986-88 γ) Πρόσβαση στην εσωτερική αγορά: Υποχρεωτική εισαγωγή όλων των προϊόντων στην κοινοτική αγορά σε ένα ποσοστό 3% στην αρχή, μέχρι 5% στο τέλος της περιόδου 1994-2000, με περίοδο αναφοράς 1986-88, αλλά με μια δασμολογική μείωση κατά 32% στο δασμό βάσης (1986-88) του κάθε προϊόντος. Κι εδώ όμως οι δύο πλευρές ερμήνευσαν κατά διαφορετικό τρόπο την εφαρμογή αυτών των αριθμητικών και ποσοστιαίων μειώσεων ή ακόμη στο αν είναι υποχρεωτική η μέχρι 5% μείωση την πρόσβαση της αγοράς ή αν θα είναι δυναμική - προαιρετική δ) Εξαγωγικές επιδοτήσεις: Μείωση των κονδυ-

λίων γι' αυτές τις επιδοτήσεις μεχρι 36% (όσο και η πρόταση Dunkel), ενώ για τον όγκο των εξαγωγών προβλεπόταν μείωση 21% (αντί 24% στην πρόταση Dunkel) για μια περίοδο 1994-2000 και αναφορά 1986-90. Η μείωση (δαπανών και όγκου) θα επιβαλλόταν σε καθένα προϊόν ξεχωριστά. Τέλος, ένας συμβιβασμός (μάλλον υποχώρηση ΕΟΚ) πραγματοποιήθηκε στην «κόντρα» που υπήρχε για τους ελαιούχους σπόρους, κυρίως για τη σόγια, όπου η επιδοτούμενη έκταση στην ΕΟΚ ορίστηκε μεχρι τα 5,128 εκατ. εκτάρια (51,28 εκατ. στρ.) και με ένα ποσοστό υποχρεωτικής απόσυρσης γης (αγρανάπαυσης) μεχρι 15% που θα μπορούσε κάτω από συνθήκες υπέρβασης πλαφόν παραγωγής να φτάσει το 25% (ένας μεγάλος φόβος που διακατέχει τους κοινοτικούς κύκλους). Επίσης, το προσύμφωνο Ουάσιγκτον, δε διασαφηνίζονται θέματα που αφορούν την επανισορρόπηση προσφοράς - ζήτησης σε ορισμένα προϊόντα, τον ακριβή ορισμό των υποπροϊόντων καλαμποκιού που εισάγονται δίχως δασμό (όπως γλουτένη από καλαμπόκι) και σε άλλα που η ΕΟΚ τα θεωρεί πολύ σημαντικά.

- Η τελική συμφωνία των Βρυξελλών, Δεκέμβριος 1993: Με αυτή κλείνει ο επταετής Γύρος της Ουρουγουάης τόσο στον αγροτικό όσο και στους άλλους τομείς. Η συμφωνία Βρυξελλών (ή η τελική) επαναλαμβάνει κατά 95% τα ήδη συμφωνηθέντα σημεία και ρήτρες στην Ουάσιγκτον (Blair House) μεταξύ ΗΠΑ-ΕΟΚ, ενώ το υπόλοιπο 5% αποτελεί ένα συμβιβασμό - αλληλοϋποχώρηση μεταξύ ΗΠΑ και ΕΟΚ σε ορισμένα σημεία. Η πίεση που ασκούσε η Αμερική (ΗΠΑ) σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς, προχωρώντας ακόμη και σε εκβιασμούς, απειλές για μποϊκοτάζ των κοινοτικών εξαγωγών στις ΗΠΑ, για αποκλεισμό και πόλεμο των κοινοτικών προϊόντων και στις άλλες διεθνείς αγορές, για μέτρα

«εχθρικά» και σε τομείς εκτός εμπορίου και για πολλά άλλα αντίμετρα (που θα κατέληγαν σε μια απώλεια οικονομικών, εμπορικών, πολιτικών θέσεων και εξωτερικών προσβάσεων της Κοινότητας ανά τον κόσμο), ήταν τόσο ισχυρή και συντονισμένη, ώστε τελικά η γαλλική άρνηση άρχισε να περιορίζεται. Το τηλεσίγραφο των ΗΠΑ: «αν δεν υπογράψετε μέχρι 15/12/93 συμφωνία GATT/Γεωργία, τότε τινάζεται στον αέρα όλος ο Γύρος GATT» (με άμεσες καταστρεπτικές συνέπειες, πριν απ' όλα επί της ΕΟΚ), εξανάγκασε την ΕΟΚ, να υπογράψει και να συμφωνήσει κατά 95% πάνω στις αμερικανικές σκληρές προτάσεις με τους Αμερικανούς να δεχονται κάποιες ανώδυνες υποχωρήσεις! Έτσι «συμφωνήθηκε» στις Βρυξέλλες η τελική συμφωνία GATT, όχι μόνο στα γεωργικά, αλλά και στις άλλες 15 περίπου πτυχές/φακέλους!

Νικητές και ηττημένοι του Γύρου

Ο Γύρος GATT/Ουρουγουάη έκλεισε τελικά με αναμφισβήτητους νικητές τις ΗΠΑ (και κάποια άλλα εξαγωγικά κράτη σε αγροτικά προϊόντα) και με την Ευρωπαϊκή Ένωση σε μειονεκτικότερη θέση απ' ό,τι πριν, εφόσον δεχτηκε να ανοίξει τα σύνορά της στα ξένα προϊόντα, να μειώσει την οικονομική στήριξη στα αγροτικά της προϊόντα, είτε μέσα, είτε έξω από την επικράτειά της και να διακινδυνεύει έναν αδυσώπητο και σκληρότατο ανταγωνισμό με εξαγωγικές δυνάμεις συστήματα και φορείς. Η κοινοτική γεωργία, δίχως τώρα τις επιδοτήσεις, ενισχύσεις, βοήθειες κ.λπ., θα αποδειχτεί πιθανότατα ότι δεν είναι τόσο δυνατή να τους αντιμετωπίσει, είτε στη διεθνή αγορά, είτε επίσης και μέσα στην εσωτερική της αγορά...

Πολύ περισσότερο ισχύει αυτό για χώρες με αδύναμη και καθυστερημένη γεωργική οικονομία, μια γεωργία καθόλου ανταγωνιστική και με μια ισχυρή εξάρτηση από τις κοινοτικές επιδοτήσεις. Τέτοια χώρα είναι η Ελλά-

δα, όπου οι μεν γεωργικές εξαγωγές αντιπροσωπεύουν το 1/3 των συνολικών εξαγωγών, ο δε γεωγραφικός προσανατολισμός είναι στραμμένος κατά 80% περίπου προς την κοινοτική αγορά. Όλα αυτά σημαίνουν πως εφόσον θα υπάρξουν επιπτώσεις (και είναι βέβαιο πως θα υπάρξουν) πάνω στην κοινοτική γεωργία, το εμπόριο και γενικά την ευρύτερη αγορά προϊόντων γεωργικής προέλευσης, εξαιτίας της πρόσφατης συμφωνίας GATT στα γεωργικά προϊόντα, θα υπάρξουν ανάλογες και ίσως μεγαλύτερες επιπτώσεις και στην ελληνική αγορά γεωργικών προϊόντων (μεταποιημένων ή μη) με τις αναλογούσες προεκτάσεις και στους άλλους μη γεωργικούς τομείς παραγωγής και υπηρεσιών.

2.3.1. Σημαντικές οι επιπτώσεις της GATT στην ελληνική γεωργία

Είναι γεγονός ότι μεταξύ της συμφωνίας της Ουάσιγκτον που υπογράφηκε το Νοέμβριο του 1992 από ΕΟΚ-ΗΠΑ και της τελικής συμφωνίας της GATT, που μονογράφηκε στη Γενεύη στις 15 Δεκεμβρίου 1993 και από τα 117 μέλη της, υπάρχουν κάποιες διαφορές και βελτιώσεις.

Είναι ακριβώς ο συμβιβασμός που επιτεύχθηκε, όπου οι ΗΠΑ υποχώρησαν σε κάποια σημεία προς όφελος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η Ε.Ε. υποχώρησε σε άλλα σημεία προς όφελος των ΗΠΑ και σε βάρος των νότιων κρατών - μελών της (με μεσογειακά προϊόντα), είτε άλλων τρίτων χωρών.

Τόσο κατά τη διάρκεια της επταετούς διαπραγμάτευσης, όσο και με τη συμφωνία της Ουάσιγκτον οι ΗΠΑ τέντωσαν το σχοινί των απαιτήσεών τους μέχρι το μέγιστο σημείο, έτσι που αν προβαλλόταν την τελευταία στιγμή κάποια ισχυρή άρνηση να υπήρχε περιθώριο κάποιας υποχώρησης δίχως να θίγονται τα ουσιαστικά αμερικανικά συμφέροντα (π.χ. η πεισματική

γαλλική άρνηση να δεχτεί την συμφωνία Ουάσικτον, απειλώντας με βέτο), όπως και τελικά έγινε.

Ωστόσο, από την πλευρά τους οι διαπραγματεύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης μίλησαν για «επιτυχία» ή έστω, «σημαντική βελτίωση» στο τελικό κείμενο της συμφωνίας, επικαλούμενοι κάποιες συμβιβαστικές ρυθμίσεις που αφορούν:

- Την αλλαγή της περιόδου αναφοράς με βάση την οποία θα αρχίσουν να μειώνονται οι κοινοτικές εξαγωγές σε όγκο. Πιο συγκεκριμένα, λαμβάνονται δύο περίοδοι αναφοράς εναλλακτικά, δηλαδή, η περίοδος 1991-92 εφόσον είχε ανώτερο μέσο όρο και η περίοδος 1986-90 εφόσον ο μέσος όρος (πράγμα σπάνιο ή ανάλογο με το προϊόν) ήταν ανώτερος της περιόδου 1991-92.

Με αυτή τη ρύθμιση, η Ε.Ε. κέρδισε το «δικαίωμα» ν' αυξήσει (συμπληρωματικά) τις εξαγωγές της καθόλη την εξαετία 1995-2000 στα εξής προϊόντα: 8,1 εκατ. τόνοι σιτηρά, 326 χιλ. τόνοι βοδινό κρέας, 253 χιλ. τόνοι πουλερικά, 102 χιλ. τόνοι τυριά, 44 χιλ. τόνοι λοιπά γαλακτοκομικά, 16 χιλ. τόνοι αυγά και 150 χιλ. τόνοι καπνό. Τέτοιες ρυθμίσεις δεν ισχύουν για προϊόντα που δεν υπάγονται στο σύστημα των εξαγωγικών επιδοτήσεων.

Με εξαίρεση τον καπνό, παρατηρούμε ότι η βελτίωση που πέτυχε η Ε.Ε. (ονομάζεται και *lissage*, δηλαδή λείανση/εξομάλυνση) αφορά «βόρεια» προϊόντα, ενώ τα μεσογειακά όχι μόνο δεχτηκαν μια κακή μεταχείριση στη συμφωνία αυτή, αλλά η περίοδος αναφοράς παρέμεινε η αρχική, 1986-90.

- Η πρόσβαση τρίτων χωρών στην κοινοτική αγορά (3% το 1995, που θα φτάσει 5% της εσωτερικής κατανάλωσης) θα υπολογίζεται κατά ομάδες

προϊόντων (π.χ. δημητριακά και όχι σιτάρι, καλαμπόκι, σίκαλη κ.λπ.). Σε αντάλλαγμα η Ε.Ε. δεχτηκε να μειώσει περισσότερο τους δασμούς σε ορισμένα προϊόντα του τομέα οπωροκηπευτικών.

- Την παράταση της «ρήτρας ειρήνης» από 6 χρόνια, που είχε συμφωνηθεί στην Ουάσιγκτον, σε 9 χρόνια. Έτσι, η Ε.Ε. απαλλάσσεται προσωρινά από τις βασικές της υποχρεώσεις προς την GATT (καταστατικό) σε ό,τι αφορά τις εσωτερικές της επιδοτήσεις και της επιτρέπεται να συνεχίσει μόνο για 9 χρόνια τις επιδοτήσεις για άνω του 5% της αξίας της παραγωγής ενός προϊόντος.
- Βελτιώσεις επήλθαν και στους μηχανισμούς της δασμοποίησης (όπου τα μη δασμολογικά μέτρα μετατρέπονται σε ισοδύναμους δασμούς) ή στη ρήτρα διασφάλισης (sauvegarde), καθώς και σε άλλα σημεία. Τέλος, η Ε.Ε. χάρισε το «δώρο» στις ΗΠΑ να εξάγουν επιπλέον, εκτός δηλαδή της συμφωνίας, για τα δημητριακά, δύο εκατ. τόνους καλαμπόκι, 300.000 τον. σόργο στην Ισπανία και 500.000 τόνους στην Πορτογαλία.

Σε ό,τι αφορά τα οφέλη (κέρδη) που θα επωφεληθούν (όσοι επωφεληθούν και όχι φυσικά όλες οι χώρες) υπολογίζεται ότι η κερδοφόρα γεωργική τούρτα που θα προσφερθεί στους οφελούμενους, ανέρχεται σε 100-120 δισ. δολ. Οι ΗΠΑ θα πάρουν το 30%, η Ε.Ε. το 25%, η Ιαπωνία το 25% και οι υπόλοιπες 103 χώρες μόνο το 20%.

Τα βασικά σημεία της τελικής συμφωνίας

Οικυριότερες και πλέον χαρακτηριστικές υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν και τα 117 κράτη - μέλη στις μεταξύ τους ανταλλαγές και συναλλαγές γεωργικών προϊόντων, είναι οι ακόλουθες:

1. Εξαγωγές που επιδοτούνται: Πρέπει μέχρι το έτος 2000 να μειωθεί σταδιακά ο όγκος τους κατά 21% με βάση την περίοδο αναφοράς (μέσο όρο) 1991-92.
2. Εξαγωγικές επιδοτήσεις: Μέχρι το 2000 πρέπει να μειωθούν σταδιακά κατά 36% με περίοδο αναφοράς το 1986-90. Η μείωση αυτή αφορά ομάδες προϊόντων ή προϊόν ξεχωριστά. Εξαιρούνται η επισιτιστική βοήθεια και τα μεταποιημένα γεωργικά προϊόντα.
3. Πρόσβαση στην αγορά: Είναι το δικαίωμα που έχουν οι χώρες να εξαγάγουν τα προϊόντα τους με τις εξής όμως προϋποθέσεις και ρυθμίσεις: τη δασμοποίηση, τη διατήρηση της τρέχουσας πρόσβασης, την εξασφάλιση ελάχιστης πρόσβασης και την επανεξισορρόπηση.

α) Όλα τα μέχρι σήμερα μη δασμολογικά μέτρα που ισχύουν στο δασμολόγιο κάθε χώρας, δασμοποιούνται, δηλαδή μετατρέπονται σε ισοδύναμους δασμούς. Ο υπολογισμός του ισοδύναμου δασμού γίνεται με βάση ορισμένα στοιχεία (διεθνής τιμή, τιμή παρέμβασης στην Ε.Ε., μέση μεταβλητή εισφορά, μέγιστη τιμή αναγωγής, ελάχιστη τιμή εισόδου κ.λπ.) σε συνάρτηση με τα προϊόντα με σύστημα στήριξης τιμών ή με τα προϊόντα που προστατεύονται μέσω τιμής αναγωγής κ.λπ. Τόσο οι δασμοί όσο και οι ισοδύναμοι δασμοί θα μειωθούν κατά 36% (απλός μέσος αριθμητικός) σε περίοδο έξι ετών, με ελάχιστη μείωση 15% ανά δασμολογική γραμμή.

β) Καθορίζεται ελάχιστη πρόσβαση ίση με το 3% της κοινοτικής κατανάλωσης ενός προϊόντος ή ομάδας συγγενών προϊόντων, στην αρχή της περιόδου 1995-2000, αυξανόμενη σταδιακά μέχρι το 5% στο τέλος της εξαετίας. Η υποχρέωση αυτή θα υλοποιηθεί με το άνοιγμα δασμολογικών ποσοστώσεων με μειωμένο δασμό κατά 32%. Η ρύθμιση αυτή αφορά συγκεκριμένα, τα κρέατα (78.000 τον. σφάγιο), τα αυγά (208.000 τον. με κέλυφος),

το γάλα σε σκόνη (69.000 τον.), το βούτυρο (10.000 τον.), τα τυριά (104.000 τον.) και το μαλακό σιτάρι (281.000 τον.).

γ) Διατήρηση της τρέχουσας πρόσβασης. Η ρύθμιση αφορά την παγιοποίηση των δασμολογικών ποσοστώσεων που έχουν καθοριστεί στο πλαίσιο διμερών συμφωνιών μεταξύ ΕΟΚ-ΗΠΑ ή ΕΟΚ-N. Ζηλανδίας.

Αν δεν υπάρχει διμερής συμφωνία τότε η τρέχουσα πρόσβαση εξασφαλίζεται μέσω της δασμοποίησης και της μείωσης των δασμών και των ισοδύναμων δασμών.

Για την επανεξισορρόπηση συμφωνήθηκε διαδικασία διαβουλεύσεων με σκοπό να βρεθεί αμοιβαία αποδεκτή λύση.

Το πλέον σημαντικό σημείο αφορά την πρόσβαση 3-5% της κοινοτικής κατανάλωσης ενός προϊόντος ή ομάδας προϊόντων. Δηλαδή, κι αν ακόμα οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο σύνολό τους δεν έχουν ανάγκη να εισάγουν ένα προϊόν, τώρα είναι υποχρεωμένες να δεχτούν ένα 3-5% της ποσότητας που καταναλώνουν από μια τρίτη χώρα. Είναι μια υποχρέωση που κάνει η Ε.Ε. απέναντι στη διεθνή εξαγωγική αγορά, πράγμα που θα οξύνει αφενός τον ανταγωνισμό σε κοινοτικό έδαφος, αφετέρου θα συμπιέζει (σε όγκο και σε τιμές) την (εσωτερική) κοινοτική προτίμηση. Φυσικά αυτό θα εξαρτηθεί ανάλογα με το προϊόν ή ομάδα προϊόντων ή από καθεμία χώρα-μέλος ξεχωριστά.

Εδώ όμως πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι:

- α) Η κοινοτική αγορά στον κόσμο σε προϊόντα της βιομηχανίας τροφίμων ή προϊόντα διατροφής γενικά και μια από τις πλέον ανοιχτές αγορές σε αντίθεση με τις ΗΠΑ.
- β) Η πρόσβαση στην αγορά θα ισχύει φυσικά και για τις κοινοτικές εξαγωγές, όπως π.χ. για τις εξαγωγές κρασιών και ποτών, οι οποίες δεν μπο-

ρούν σήμερα να διεισδύσουν στις αγορές τρίτων χωρών εξαιτίας των αυστηρών απαγορεύσεων, δασμών και άλλων προδιαγραφών που εμποδίζουν ουσιαστικά την τοποθέτησή τους στις ξένες αγορές τρίτων χωρών. Και οι εξαγωγές της Ε.Ε. με κρασιά-ποτά στις τρίτες χώρες αντιπροσωπεύουν το 1/3 του συνόλου των εξαγωγών.

- γ) Η Ε.Ε. εισάγει ήδη πάνω από το 3% ή 5% της συνολικής της κατανάλωσης σε μια σειρά βασικά προϊόντα, όπως είναι το βόειο και το αιγοπρόβειο κρέας, τα φρούτα και λαχανικά, το καλαμπόκι, τα υποκατάστατα ζωοτροφών κ.ά.

Έτσι, ένα τέτοιο ποσοστό (3-5%) πρόσβασης στην αγορά της, δεν πρόκειται να επιφέρει ζημιά σε μια σειρά προϊόντα. Θα επηρεάσει όμως αρνητικά τις εξαγωγικές χώρες της σε οπωροκηπευτικά, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, εφόσον ένα μέρος των αναγκών της Ε.Ε. θα καλύπτεται και με εισαγωγές από τρίτες χώρες, ενώ μέχρι σήμερα καλύπτονταν κυρίως από χώρες - μέλη.

4. Εσωτερική στήριξη: Οι ρυθμίσεις αφορούν τα ποσοστά μείωσης της εσωτερικής στήριξης, τον προσδιορισμό των μη μειουμένων μέτρων και πολιτικών (ουδέτερα μέτρα ή «πράσινο κουτί») και τις άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις (στρεμματικές και ανά κεφαλή ζώου) που καθορίστηκαν στην αναθεωρημένη ΚΑΠ το 1992.

Η εσωτερική στήριξη που παρέχεται από τους μηχανισμούς της ΚΑΠ, και με βάση την περίοδο αναφοράς το 1986-90, θα μειωθεί κατά 20% εντός έξι ετών. Ο υπολογισμός της στήριξης είναι φυσικά συνάρτηση της μορφής Κοινής Οργάνωσης Αγοράς (ΚΟΑ) του κάθε προϊόντος. Η δέσμευση που αναλαμβάνεται είναι συνολική για όλο το γεωργικό τομέα και όχι ανά προϊόν.

Με τη μείωση της εσωτερικής στήριξης των προϊόντων η Ε.Ε. δεσμεύεται να εξασθενίσει σημαντικά τη μέχρι σήμερα οικονομική ή άλλη έμμεση στήριξη που παρείχε στα περισσότερα αγροτικά της προϊόντα. Η εξασθένιση όμως αυτή θα σημάνει μείωση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων, μείωση του εισοδήματος των παραγωγών κ.ά. Είναι ένα ατού και πλεονέκτημα στα χέρια των άλλων τρίτων χωρών.

Το «πράσινο κουτί» περιλαμβάνει όλα τα μέτρα που είναι ουδέτερα ως προς την παραγωγή και επομένως δεν υπόκεινται σε μείωση. Τα κριτήρια ουδετερότητας είναι να χρηματοδοτούνται τα προϊόντα ή μέτρα από τον προϋπολογισμό και να μην έχουν ως αποτέλεσμα άμεσο ή έμμεσο τη στήριξη των τιμών παραγωγού.

Να σημειωθεί όμως ότι οι αντισταθμιστικές πληρωμές της αναθεωρημένης ΚΑΠ (δηλαδή οι στρεμματικές και οι ανά κεφαλή ζώου ενισχύσεις) δεν εντάσσονται στο «πράσινο κουτί» αλλά δεν θα υπαχθούν στο πλαίσιο της εξαετίας σε καμία διαδικασία μείωσης εφόσον χορηγούνται επί τη βάσει σταθερής έκτασης ή σταθερού αριθμού ζώων και σταθερών αποδόσεων.

5. Ρήτρα ειρήνης: Για εννέα χρόνια η Ε.Ε. έχει το δικαίωμα να δίνει επιδοτήσεις στα προϊόντα της, παρά το γεγονός ότι ένα τέτοιο μέτρο απαγορεύεται από την καταστατική συνθήκη της GATT, στην οποία ανήκουν όλα τα κράτη - μέλη της Ε.Ε. Και αυτό, γιατί σε άλλο σημείο της ρήτρας παρέχεται η δυνατότητα της συνέχισης των διαπραγματεύσεων για μια νέα συμφωνία GATT-Αγροτικά πριν τελειώσει η παρούσα συμφωνία.
6. Υποκατάστατα δημητριακών (ζωοτροφών): Εφόσον οι εισαγωγές αυτών των προϊόντων υπερβούν το μέσο όρο της περιόδου αναφοράς 1991-92, για όλα φυσικά τα υποκατάστατα (π.χ. 5,7 εκατ. τον. για το άμυλο

καλαμποκιού), τότε τα δύο μέρη οφείλουν να βρουν μια κοινά αποδεκτή λύση προκειμένου να αποφύγουν τις αρνητικές επιπτώσεις μιας τέτοιας υπέρβασης.

7. Μεταποιημένα προϊόντα: Υπάγονται στις ρυθμίσεις για μείωση όγκου εξαγωγών κατά 21% και για μείωση επιδοτήσεων στις εξαγωγές κατά 36%. Όλα τα προϊόντα που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II της συνθήκης της Ρώμης με την οποία ιδρύθηκε η ΕΟΚ, συγκαταλέγονται στις υποχρεώσεις που ανέλαβαν όλα τα κράτη - μέλη αναφορικά με τα πρωτογενή αγροτικά προϊόντα. Τέτοια είναι η περίπτωση του αλευριού και του αμυγδαλιού που ακολουθούν τις υποχρεώσεις για το σιτάρι, ή του θρυμματισμένου καλαμποκιού, του αμύλου κ.ά., που ακολουθούν τις υποχρεώσεις για τα δευτερεύοντα δημητριακά.

Τα μεταποιημένα προϊόντα, που ακολουθούν τις υποχρεώσεις με τα πρωτογενή προϊόντα από τα οποία παράχθηκαν αλεύρι, ζάχαρη, βούτυρο, κρέας, αλλαντικά κ.ά.) υπόκεινται στις υποχρεώσεις μείωσης των εξαγωγικών επιδοτήσεων (κατά 36%), αλλά δεν υπόκεινται στις υποχρεώσεις μείωσης του όγκου εξαγωγών.

Σε ό,τι αφορά τα αλκοολούχα ποτά, ούισκι, κονιάκ, μπράντυ, ορισμένα ηδύποτα προερχόμενα από φρούτα, όπως το κάλβαντος, συμφωνήθηκε (στο Τόκυο, Ιούλιο 1993, συνάντηση των 7 μεγάλων) να μην υπάγονται σε ποσοτικές μειώσεις. Δεν υπάγονται τα λευκά αλκοολούχα (ρούμι, τζιν) και τα λικέρ.

Οπωσδήποτε, με τη συμφωνία σχετικά με τα αλκοολούχα ποτά, δεν θίγονται κατά ένα τρόπο οι σχετικές κοινοτικές εξαγωγές. Όμως, οι ΗΠΑ δεν δεχτηκαν το ελληνικό ούζο ως ειδικό ελληνικό προϊόν, που προστατεύεται η μάρκα του στις διεθνείς ανταλλαγές.

8. Φυτοϋγειονομική προστασία: Προβλέπεται η εναρμόνιση των σχετικών διατάξεων των κρατών - μελών με διεθνώς αποδεκτούς κανόνες και προδιαγραφές, χωρίς όμως οι τελευταίες να εμποδίσουν την ελεύθερη διακίνηση των γεωργικών προϊόντων και πολλαπλασιαστικού υλικού.
9. Συμπληρωματικές ποσοστώσεις εισαγωγής: Τα κράτη-μέλη είναι υποχρεωμένα να δεχτούν ένα ποσοστό 3%-5% της εσωτερικής τους κατανάλωσης (με περίοδο αναφοράς το 1986-90) στην πρόσβαση των τρίτων στη δική τους αγορά. Αφετέρου όμως αν οι εισαγωγές τους είναι γενικά ανεπαρκείς να καλύψουν αυτό το 3-5% της κατανάλωσης τότε καταφεύγουν σε συμπληρωματικές ποσοστώσεις εισαγωγής.

Οι διατάξεις αυτές εφαρμόζονται στους τομείς που έχουν αντικείμενο τη δασμοποίηση. Έτσι, για την Ε.Ε. οι ποσοστώσεις που έχει συμφωνήσει στα πλαίσια των προτιμησιακών συμφωνιών (π.χ. με τις χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης), θα της επιτρέψουν να τις υλοποιήσει χωρίς να θέσει σε κίνδυνο την αρχή της κοινοτικής προτίμησης.

10. Παγκόσμιος οργανισμός εμπορίου: Τα μέρη συμφώνησαν να δημιουργηθεί ένα διεθνές όργανο που θα ελέγχει την υλοποίηση των υποχρεώσεων και θα λύνει τις διαφορές. Το όργανο αυτό (ΠΟΕ) θα μπορεί να ρυθμίζει και θεσμοθετεί διάφορα προβλήματα που συνδέονται με το διεθνές εμπόριο, όπως π.χ. θέματα μεταξύ εμπορίου και περιβάλλοντος, θέματα κοινωνικού ντάμπιγκ, νομισματικού ντάμπιγκ κ.ά.

Συμβατότητα με την αναθεωρημένη ΚΑΠ

Η αναθεώρηση της ΚΑΠ περιέλαβε όπως είναι γνωστό πέντε ομάδες προϊόντων, όπως δημητριακά, ελαιούχους σπόρους, κρέατα, γαλακτοκομικά και καπνά επιφέροντας μειώσεις, τόσο των εισαγωγικών φραγμών όσο και της εσωτερικής στήριξης και των εξαγωγικών επιδοτήσεων.

Ειδικότερα, οι μειώσεις των τιμών που αποφάσισε η νέα ΚΑΠ είναι πολύ μεγαλύτερες από τις μειώσεις που επιβάλλει η συμφωνία GATT, κατά 36% στη μείωση των ισοδύναμων δασμών. Κατά συνέπεια δεν προκύπτει πρόβλημα προστασίας από τον εξωτερικό ανταγωνισμό. Εξαιρέσε εδώ αποτελεί το γάλα και η ζάχαρη (δεν έχει ακόμα αναθεωρηθεί το κοινοτικό καθεστώς) όπου μια μείωση του ισοδύναμου δασμού κατά 36% θα διευκολύνει την αύξηση των εισαγωγών.

Σε ό,τι αφορά το μέρος της συμφωνίας για την εσωτερική στήριξη, η μείωση μέσω της αναθεώρησης της ΚΑΠ είναι μεγαλύτερη από αυτή που προκύπτει από την GATT. Οπότε κατά την Κομισιόν δεν θα χρειαστεί να υπάρξουν μειώσεις της στήριξης στα άλλα προϊόντα, πράγμα που δεν είναι ακριβές.

Σχετικά με τις εξαγωγές, οι δεσμεύσεις από την GATT (μείωση επιδοτήσεων κατά 36%) δεν φαίνεται να δημιουργούν ιδιαίτερο πρόβλημα εφόσον η μείωση των τιμών που επιβάλλει η νέα ΚΑΠ έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση των εξαγωγικών επιδοτήσεων, ενώ σε ορισμένα προϊόντα καταργήθηκαν οι εξαγωγικές επιδοτήσεις (καπνός και άλλα).

Πρόβλημα όμως δημιουργείται από τις δεσμεύσεις GATT όσον αφορά τις μειώσεις του όγκου των εξαγωγών κατά 21%. Έτσι προβλέπεται να υπάρξουν προβλήματα στις εξαγωγές δημητριακών, γαλακτοκομικών, βόειου κρέατος, στο χοιρινό κρέας και τα πουλερικά, καθώς θα δημιουργηθούν πλεονάσματα μεγαλύτερα από τα επιτρεπόμενα όρια, οπότε η Κομισιόν θα εξαναγκαστεί να πάρει πρόσθετα περιοριστικά μέτρα (μείωση των ποσοστώσεων γάλακτος κ.ά.).

Είναι χρήσιμο εδώ να επικαλεστούμε τις συγκεκριμένες (υποθετικές αλλά κοντά στην πραγματικότητα) προβλέψεις και εκτιμήσεις στις οποίες

κατέληξε μια αρκετά εμπειριστατωμένη μελέτη της Διεύθυνσης Μελετών του Ευρωκοινοβουλίου (Les negociations agricoles dans le cadre de l' Uruguay Round du GATT, Ιούλιος 1993), όπου με ακριβείς αριθμούς, ποσότητες και ποσοστά υπολογίζει τις αρνητικές επιπτώσεις της συμφωνίας GATT (με βάση τη συμφωνία της Ουάσιγκτον) πάνω στη γεωργία της Ε.Ε. (παραγωγή, εξαγωγές, εισαγωγές, κατανάλωση, απασχόληση κ.λπ.).

Επειδή όμως η συμφωνία Ουάσιγκτον δεν διαφέρει πολύ σε μεγάλα σημεία με την τελική συμφωνία GATT 1993 στις Βρυξέλλες/Γενεύη, μπορούμε να λάβουμε σοβαρά υπόψη όλες αυτές τις εκτιμήσεις και προβλέψεις της παραπάνω μελέτης.

Οι επιπτώσεις στην ελληνική γεωργία

Η Ελλάδα δεν πρόκειται να βγει κερδισμένη από τη συμφωνία GATT. Αντίθετα, θα υποστεί μια σειρά από επιβαρύνσεις, πιέσεις και επιπτώσεις σε πολλά γεωργικά προϊόντα της. Ειδικότερα:

Ισχυρές πιέσεις από τις αυξημένες εισαγωγές από τρίτες χώρες (προτιμησιακές συμφωνίες) θα δεχτούν τα ελληνικά μεσογειακά προϊόντα, καθώς η μέθοδος δασμοποίησης που εφαρμόζεται δεν εξασφαλίζει ικανοποιητικά την κοινοτική προτίμηση για τα προϊόντα αυτά. Η Ε.Ε. δεχτηκε σημαντικές παραχωρήσεις με τη μορφή αυξημένων μειώσεων στους δασμούς, μειώσεις που κυμαίνονται από 26-50% σε ορισμένα μεσογειακά προϊόντα, ιδιαίτερου ελληνικού ενδιαφέροντος, όπως αμύγδαλα, καρύδια, νωπά σταφύλια, νωπά μήλα, χυμοί πορτοκαλιών.

Ωστόσο, η αποφασισθείσα μείωση δασμών και ισοδύναμων δασμών (από τη δασμοποίηση) κατά 36% με ελάχιστη μείωση κατά δασμολογική γραμμή, αφήνει κάποια περιθώρια για να ικανοποιήσει το ελληνικό αίτημα για μικρότερες μειώσεις στα μεσογειακά προϊόντα, όχι όμως στην έκταση

που περίμενε η ελληνική πλευρά (και οι άλλες χώρες παραγωγής μεσογειακών προϊόντων), δηλαδή διατήρηση της σχέσης 3/1 μεταξύ πλεονασματικών και μη πλεονασματικών προϊόντων, που το 1990 είχε ζητηθεί από τους εταίρους της GATT εκ μέρους της ΕΟΚ.

Σε ό,τι αφορά τις δεσμεύσεις GATT για μείωση όγκου και ενισχύσεων στις εξαγωγές, και πάλι η ελληνική πλευρά είναι σε μειονεκτική μεταχείριση, αφού το ελληνικό αίτημα για διαφοροποιημένη μεταχείριση των μεσογειακών προϊόντων δεν έχει γίνει δεκτό. Οι μειώσεις δηλαδή είναι οι ίδιες για όλα τα προϊόντα ανεξάρτητα αν είναι πλεονασματικά (όπως τα βόρεια) ή όχι (όπως είναι σχεδόν όλα τα μεσογειακά και κυρίως τα οπωρολαχανικά). Η Κομισιόν αθέτησε τη συγκεκριμένη δέσμευση που είχε αναλάβει ενόψει διαπραγματεύσεων Γύρου GATT.

Έτσι, το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας θα επιβαρυνθεί κατά 16-20 δισ. δρχ., αφού η μείωση των εξαγωγικών επιδοτήσεων κατά 36% θα επιφέρει μείωση των συναλλαγματικών εισροών κατά 6-8 δισ. δρχ., θα προκύψει και από την κατά 21% μείωση του όγκου των εξαγωγών.

Εξάλλου, θα υπάρξει μείωση του εισοδήματος των παραγωγών, η οποία θα είναι ίση με τη μείωση των θεσμικών τιμών, αποτέλεσμα των ρυθμίσεων για την εσωτερική στήριξη. Οι όποιες εισοδηματικές απώλειες δεν αντισταθμίζονται είτε μέσω αναθεώρησης ΚΑΠ είτε μέσω συμφωνίας της GATT.

Εκτός, όμως απ' αυτές τις άμεσες επιπτώσεις, θα υπάρξουν και δευτερογενείς επιπτώσεις που θα προέλθουν από την εκτόπιση των ελληνικών προϊόντων μέσα στην ίδια την κοινοτική αγορά, είτε από χώρες-μέλη της Ε.Ε. είτε από τρίτες χώρες. Ήδη τα ελληνικά προϊόντα που εξάγονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθούν φθίνουσα πορεία (σχεδόν στο μηδέν τα

εσπεριδοειδή, μείωση στ' άλλα οπωροκηπευτικά και άλλα γεωργικά, στον καπνό κ.λπ.).

Στους τομείς σιτηρών, με εξαίρεση το σκληρό σιτάρι, κρεάτων, γαλακτοκομικών, οι δεσμεύσεις GATT δεν φαίνεται ότι θα δημιουργήσουν προβλήματα πέραν εκείνων που δημιουργήθηκαν από την πρόσφατη αναθεώρηση της ΚΑΠ. Η Ελλάδα είναι εισαγωγέας αυτών των προϊόντων οπότε δεν θα δεχτεί ανάλογες πιέσεις, όπως άλλα κράτη που εξάγουν παρόμοια προϊόντα.

Από τη βελτίωση που πέτυχε η Ε.Ε. έναντι της προηγούμενης προ-συμφωνίας Blair House της Ουάσιγκτον ως προς τη μεταφορά της περιόδου αναφοράς από 1986-1990 σε 1991-92 και από όπου προέκυψε ένα όφελος ποσοτικού χαρακτήρα για τις κοινοτικές εξαγωγές, συνάγεται ότι η Ελλάδα δεν πρόκειται να επωφεληθεί ούτε κατά μία γραμμή γιατί τα προϊόντα είναι όλα βόρεια, τα οποία δεν εξάγει (όπως σιτάρι, βόειο κρέας, κρέας πουλερικών, αυγά, γαλακτοκομικά) αντίθετα τα εισάγει. Για τον καπνό, όπου προκύπτει ένα ποσοτικό «όφελος» 156.000 τον., στην εξαγωγική δυνατότητα, και πάλι για την Ελλάδα έχει θεωρητική σημασία εφόσον με την αναθεώρηση της ΚΑΠ καταργείται η εξαγωγική επιδότηση.

Τέλος, πρέπει να επισημανθεί το κατά πόσο τα ελληνικά γεωργικά προϊόντα που απευθύνονται στην εξωκοινοτική (διεθνή) αγορά θα μπορέσουν να σταθεροποιήσουν τις θέσεις τους και να αυξήσουν τη διείσδυσή τους. Όλες, όμως, οι ενδείξεις δείχνουν ότι θα είναι δύσκολο να αυξήσουν τον όγκο τους ή ακόμα και να το συγκρατήσουν και ευκολότερα να μειώσουν την εξαγωγική τους θέση και πρόσβαση. Γι' αυτό και ο κίνδυνος υπαρκτός πλέον, αφορά εκείνα τα γεωργικά προϊόντα, που τοποθετούνται

κυρίως στην εξωκοινοτική αγορά, όπως είναι ο καπνός, τα εσπεριδοειδή, η σουλτανίνα κ.λπ.

2.4. Τα γεωργικά εισοδήματα

Τα γεωργικά εισοδήματα είναι συνήθως μικρότερα από τα εισοδήματα στους άλλους τομείς της οικονομίας, πράγμα που οφείλεται σε διάφορους παράγοντες. Στη χώρα μας το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα των γεωργών το 1950 ανερχόταν στο 1/5 περίπου του μέσου εισοδήματος στους άλλους τομείς της οικονομίας. Η ταχεία ανάπτυξη της γεωργικής μας παραγωγής, σε συνδυασμό όμως και με τη ραγδαία μείωση του αγροτικού πληθυσμού, οδήγησε σε σταδιακή βελτίωση της σχέσεως αυτής. Έτσι, μέχρι το 1981, πριν δηλ. από την ένταξή μας στην Κοινότητα, ο λόγος του κατά κεφαλήν εισοδήματος των γεωργών προς το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα στους άλλους τομείς αυξήθηκε στο 50%. Μετά την ένταξή μας στην ΕΟΚ, τα γεωργικά εισοδήματα αυξήθηκαν ακόμη ταχύτερα λόγω της προσαρμογής των τιμών των γεωργικών προϊόντων στα επίπεδα των τιμών της ΕΟΚ και των υψηλών επιδοτήσεων που παίρνουν οι γεωργοί από τον Κοινοτικό προϋπολογισμό. Αποτέλεσμα αυτών ήταν να βελτιωθεί ακόμη περισσότερο η σχέση των αγροτικών προς τα μη αγροτικά εισοδήματα και σήμερα να φθάνει το 55% περίπου. Παρ' όλα αυτά, όμως, η ερήμωση της υπαίθρου συνεχίζεται και οι νέοι εγκαταλείπουν τα χωριά και το αγροτικό επάγγελμα με γοργούς ρυθμούς.

2.5. Νέοι Αγρότες- Χωρίς αυτούς για ποια γεωργία μιλάμε;

Έντονος προβληματισμός επικρατεί τα τελευταία χρόνια στον Ευρωπαϊκό χώρο γύρω από το ζήτημα της προσέλκυσης νέων στο αγροτικό επάγγελμα.

Πράγματι, όπως προέκυψε και από το πρόσφατο ευρωπαϊκό σεμινάριο Νέων Αγροτών στην Αθήνα, η σημερινή κατάσταση είναι εξαιρετικά δύσκολη σε όλες τις χώρες-μέλη, δεδομένου ότι μόνο μια στις τρεις εκμεταλλεύσεις έχει διάδοχο και κατά συνέπεια, εφόσον συνεχιστεί η σημερινή πολιτική, η ερήμωση της υπαίθρου θα είναι σε μερικά χρόνια μια τραγική πραγματικότητα.

Σήμερα, ο ενεργός αγροτικός πληθυσμός στην Ε.Ε. σε ποσοστό μεγαλύτερο από 50% πλησιάζει την ηλικία των 60 ετών, ενώ σε ορισμένες χώρες η κατάσταση είναι ακόμα χειρότερη, με αποτέλεσμα η γεωργία να ασκείται από γερασμένους αγρότες χωρίς δυναμισμό και διάθεση εκσυγχρονισμού. Το πρόβλημα αυτό εμφανίζεται ιδιαίτερα οξύ στη χώρα μας, όπου και εκδηλώνεται έντονη απροθυμία των νέων στο να ασκήσουν το αγροτικό επάγγελμα.

Μετά και τις πρόσφατες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή γεωργία, είναι γεγονός ότι η εγκατάσταση των νέων στη γεωργία έγινε ακόμη δυσκολότερη, ενώ παράλληλα υπάρχουν και ορισμένοι σοβαροί ανασταλτικοί παράγοντες για τους νέους αγρότες όπως είναι το υψηλό κόστος της γεωργικής γης, καθώς και η έλλειψη αγροτικής εκπαίδευσης.

2.5.1. Το μέλλον του κόσμου της υπαίθρου

Είναι γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα στη χώρα μας, παρατηρείται μια ολοένα και μεγαλύτερη τάση ερημοποίησης της υπαίθρου. Η ερημοποίηση αυτή συνίσταται στην εγκατάλειψη των αγροτικών περιοχών από τον ανθρώπινο παράγοντα, με σκοπό την ανεύρεση καλύτερης τύχης στις πόλεις. Αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας είναι η ερήμωση της υπαίθρου με δυσμενείς συνέπειες σε όλους τους τομείς και απ' όλες τις απόψεις.

Οι συνέπειες αυτές είναι περισσότερο οδυνηρές για τους αγρότες, λόγω ακριβώς της φύσης της εργασίας τους.

Οι συνέπειες είναι ακόμη δυσμενέστερες για την εθνική οικονομία, λόγω της εγκατάλειψης μιας οικονομικής δραστηριότητας - της αγροτικής οικονομίας - αλλά και λόγω των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον.

Οι συνέπειες είναι δυσμενέστερες για τη χώρα μας - σε σχέση με τις άλλες χώρες της Κοινότητας - λόγω των ιδιόμορφων φυσικών συνθηκών που επικρατούν, αλλά και λόγω της υποβάθμισης της γεωργίας.

Οι συνέπειες για τους νέους ανθρώπους, για τους νέους αγρότες είναι δυσμενέστερες σε σχέση με όλες τις άλλες κατηγορίες πληθυσμού.

Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα αποτελεί οικονομική δραστηριότητα υποβαθμισμένη για διάφορους λόγους. Και οι λόγοι αυτοί έχουν σχέση αφενός με τις αντικειμενικές γεωμορφολογικές και κλιματολογικές που επικρατούν στη χώρα, και αφετέρου με την έλλειψη πολιτικής για την γεωργία και σοβαρής αντιμετώπισης των προβλημάτων, που ιδιαίτερα αντιμετωπίζει αυτή σαν οικονομική δραστηριότητα.

Το αγροτικό επάγγελμα δεν αποτελεί ελκτικό τομέα για απασχόληση, με αποτέλεσμα η αγροτική οικονομία, και κυρίως η κτηνοτροφία, να συντηρείται από υπερήλικες και από τις επιδοτήσεις. Οι οικονομικές απαιτήσεις στην ίδρυση μιας αγροτικής εκμετάλλευσης, η ανασφάλεια σε σχέση με τη διάθεση του προϊόντος και η έλλειψη οργάνωσης στην εμπορία και τη διακίνηση, αποτελούν ανασταλτικούς όρους για την ανάληψη μιας προσπάθειας, που έτσι κι αλλιώς θα αποδώσει μετά από αρκετούς μήνες ή και χρόνια, μέσα σ' ένα αντίξοο οικονομικό κλίμα.

Τα προβλήματα αυτά γίνονται εντονότερα σε κάποιες περιοχές που μειονεκτούν για διάφορους λόγους. Οι περιοχές αυτές είναι οι ορεινές και οι

νησιώτικες και γίνονται μάλιστα ακόμη εντονότερα για τους νέους αγρότες, λόγω της ιδιαιτερότητας της ηλικίας τους και των απαιτήσεων που έχουν.

Όμως, η σημασία του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα είναι μεγάλη, είναι πολύ μεγαλύτερη απ' ό,τι στις υπόλοιπες χώρες της Κοινότητας. Πρόκειται για έναν τομέα που απασχολεί το 21,6% του ενεργού πληθυσμού (έναντι κοινοτικού μέσου όρου 6,2%) και συμμετέχει κατά 13,9% στη διαμόρφωση του ΑΕΠ (έναντι 2,9% στην Κοινότητα).

Παρά τη σπουδαιότητα αυτή του αγροτικού τομέα και παρά τις σημαντικές εισροές από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό ταμείο, η ελληνική γεωργία εξακολουθεί να υστερεί σε σχέση με τον αγροτικό τομέα των άλλων κρατών - μελών. Συνεχίζει να έχει σημαντικά προβλήματα που σχετίζονται κυρίως με την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων της.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας έχουν άμεση επίπτωση στη ζωή του χωριού, στους πολίτες που κατοικούν εκεί, στον κόσμο της υπαίθρου, συνολικά. Η ύπαιθρος και ο αγροτικός τρόπος ζωής επιδρούν στον τρόπο ζωής της πόλης με διάφορους τρόπους. Έχουν δηλ. μια ευρύτερη σημασία οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική.

Τα προβλήματα του κόσμου της υπαίθρου έχουν σχέση με τη δημογραφική δομή και με τις διάφορες δραστηριότητες και παροχές που μπορούν στην ύπαιθρο.

2.5.2. Οικονομικές δραστηριότητες

Η διάρθρωση της ελληνικής γεωργίας χαρακτηρίζεται από μικρές εκμεταλλεύσεις μεγέθους 40 στρ. περίπου (έναντι κοινοτικού μέσου όρου 130 στρεμ.) χωρισμένων σε 6-7 αγροτεμάχια ανά εκμετάλλευση.

Εμπόδιο στην ανάπτυξη του τομέα αποτελούν το μικρό ποσοστό αρδευόμενων εκτάσεων (33,8% του συνόλου των καλλιεγούμενων εκτά-

σεων), καθώς και το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό (περίπου 45%) γεωργικών εκμεταλλεύσεων βρίσκεται σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές με χαμηλή κατά κανόνα γονιμότητα.

Τόσο η παραγωγή όσο και η μεταποίηση στον αγροτικό τομέα δεν έδειξαν να ακολουθούν με τον απαιτούμενο ρυθμό τα νέα πρότυπα και τις εξελίξεις της κατανάλωσης. Έτσι δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο να εξάγονται ελληνικά προϊόντα που χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη και να επανεισάγονται με τη μορφή τελικών προϊόντων (π.χ. σιτηρά που επανεισάγονται ως ζυμαρικά ή ελαιόλαδο χύμα που επανεισάγεται ως τυποποιημένο).

Είναι φανερό ότι εδώ δημιουργούνται δύο προβλήματα: αφενός, δεν δημιουργούνται μεταποιητικές αγροτικές βιομηχανίες που θα απασχολούσαν ένα σεβαστό αριθμό ανέργων οι οποίοι και θα παρέμεναν έτσι στην περιφέρεια, αφετέρου, η προστιθέμενη αξία μαζί με τις επιδοτήσεις της τυποποίησης θα παρέμεναν επίσης στη χώρα μας.

Το τελικό αποτέλεσμα είναι η διαμόρφωση δυσμενών οικονομικών συνθηκών στην ύπαιθρο, με πρώτους αποδέκτες τους νέους αγρότες, οι οποίοι και εγκαταλείπουν την ύπαιθρο, αναζητώντας καλύτερη τύχη στις πόλεις.

2.5.3. Το περιβάλλον

Ο τρόπος και τα μέσα καλλιέργειας που χρησιμοποιούνται, η αλόγιστη και η ανεύθυνη ανάπτυξη ρυπογόνων μονάδων υποβαθμίζουν την ποιότητα του περιβάλλοντος με επιπτώσεις στην υγεία των κατοίκων και στη διατάταξη της βιολογικής ισορροπίας.

Το αγροτικό πρόβλημα εξακολουθεί να είναι και σήμερα πρωταρχικό, όπως πάντα. Είναι πρόβλημα θεσμικό και δομικό. Ο αγροτικός τομέας δεν

πρέπει να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως παραγωγή αγαθών, αλλά και σε σχέση με την χωροταξία της υπαίθρου και των περιφερειών και την προστασία του περιβάλλοντος.

Η ποιότητα του περιβάλλοντος στην ύπαιθρο τείνει να υποβαθμίζεται με τη δημιουργία ακατάλληλου πόσιμου νερού και τροφών, από τη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων στις καλλιέργειες, την καταστροφή ή τη διατάραξη της βιολογικής ισορροπίας, τη μονοκαλλιέργεια, την εντατική βοσκή, την οικοδόμηση και εκμετάλλευση περιοχών φυσικού κάλλους, την καταστροφή των θαλασσών και των δασών.

Το μέγεθος του προβλήματος είναι τεράστιο. Αρκεί να αναφερθεί το παράδειγμα των 3.500 ελαιουργείων που λειτουργούν στην Ελλάδα, τα απόβλητα των οποίων προκαλούν ρύπανση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, όση τα αστικά λύματα 65 εκατομμυρίων κατοίκων.

Η οικοδόμηση ακόμη των δασικών εκτάσεων και η ρύπανη των θαλασσών, λιμνών και ποταμών δημιουργεί ένα περιβάλλον το οποίο ελάχιστα διαφέρει από εκείνο των πόλεων και γι' αυτό δεν αποτελεί ελκτικό παράγοντα παραμονής στην ύπαιθρο, ιδιαίτερα σε ορεινές περιοχές για τους νέους αγρότες.

Τα προβλήματα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος επιτείνονται από την εγκατάλειψη από τους νέους ανθρώπους και την ερημοποίηση με τραγικές συνέπειες, όπως η διάβρωση των εδαφών.

2.5.4. Απασχόληση - εισόδημα

Η υποαπασχόληση στον αγροτικό τομέα είναι χαρακτηριστικό στοιχείο στην ύπαιθρο και η σημασία της για τη γεωργία είναι πολύ μεγάλη. Η υποαπασχόληση του κόσμου της υπαίθρου γενικότερα είναι γεγονός, ιδιαί-

τερα αν δεν υπάρχει κάποια βιομηχανική μονάδα σε σχετικά μικρή απόσταση.

Είναι χαρακτηριστικό ότι ο αριθμός των απασχολουμένων στη γεωργία φθίνει διαρκώς. Οι απασχολούμενοι που προέρχονται από τον αγροτικό τομέα - και τον εγκαταλείπουν - δεν μετατοπίζονται προς το δευτερογενή τομέα, αλλά μετατοπίζονται στον τομέα των υπηρεσιών κυρίως στον τουρισμό. Οι δυνατότητες εξωγεωργικής απασχόλησης είναι φανερό ότι ελαχιστοποιούνται μέχρι μηδενισμού στις ορεινές περιοχές.

Το μέγεθος της οικονομικής διαφοροποίησης που συντελείται, γίνεται πολύ μεγαλύτερο αν εξεταστεί το φαινόμενο της πολυαπασχόλησης των αγροτών, ιδιαίτερα των νέων αγροτών. Η πολυαπασχόληση στον αγροτικό τομέα, είναι τόσο μεγαλύτερη όσο μικρότερο είναι το μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης και η ηλικία του αρχηγού της. Η πολυαπασχόληση είναι μικρότερη σε περιοχές, όπου έχουν εφαρμοστεί καινούριες τεχνολογίες στη γεωργία ή υπάρχουν γεωργικές μεταποιητικές βιομηχανίες.

Το ζήτημα της υποαπασχόλησης και πολυαπασχόλησης στον αγροτικό τομέα επιδρά στο εισόδημα του αγρότη. Το εισόδημα του μέσου αγρότη συγκρινόμενο με το αντίστοιχο του μέσου αστού υπολογίζεται στο 55%. Ακόμη και το εισόδημα του μέσου εργαζόμενου στην ύπαιθρο συγκρινόμενο με εκείνο του αστού είναι 70-75%. Το επίπεδο των εισοδημάτων στην κτηνοτροφία βρίσκεται στα πιο χαμηλά επίπεδα, όχι μόνο σε σχέση με τα εισοδήματα που αποκτώνται από την εξωγεωργική - αστική απασχόληση, αλλά και σε σχέση με τα εισοδήματα από τους άλλους κλάδους της αγροτικής οικονομίας.

Είναι φανερό ότι το ποσοστό αυτό του εισοδήματος του μέσου εργαζόμενου στην ύπαιθρο, πολύ δε περισσότερο του μέσου αγρότη είναι

ανασταλτικός παράγοντας για την παραμονή ιδιαίτερα των νέων αγροτών στην ύπαιθρο. Πόσο μάλλον όταν συνυπολογιστούν αρνητικά βέβαια και τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας ως προς τις συνθήκες εργασίας, τη μη δυνατότητα ελεύθερου χρόνου, την έλλειψη δυνατότητας ψυχαγωγίας κ.τ.λ.

Και όλα αυτά όταν ο νέος γνωρίζει ότι λίγο μακρύτερα, σε μια δουλειά ευκολότερη και πιο διασκεδαστική, μόνο για έξι μήνες το χρόνο θα κερδίσει πολύ περισσότερα. Τα κίνητρα λοιπόν που θα δοθούν πρέπει να είναι σοβαρά και πολυποίκιλα.

2.5.5. Παρεχόμενες υπηρεσίες

Το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών (περίθαψη - εκπαίδευση - τηλεπικοινωνίες - οδικό δίκτυο - ψυχαγωγία) είναι κατά πολύ χαμηλότερο των αντίστοιχων υπηρεσιών στις πόλεις.

Το πρόβλημα του οδικού δικτύου στις ορεινές και ημιορεινές είναι ουσιαστικά πρόβλημα βατότητας των περιοχών αυτών, αφού δεν είναι σπάνιο το φαινόμενο του αποκλεισμού του με την παραμικρή βροχή, πόσο μάλλον όταν χιονίζει. Τα δίκτυα των αγροτικών δρόμων στη μεγάλη τοις πλειοψηφία είναι προβληματικά, δεδομένου ότι κατασκευάζονται χωρίς σχεδιασμό, αποτέλεσμα κάποιων κομματικών παροχών σε ψηφοφόρους. Είναι ζήτημα όχι μόνο περιορισμένων δημοσίων δαπανών, αλλά και τρόπου διαχείρισης των διαθέσιμων κονδυλίων.

Η κακή κατάσταση του οδικού δικτύου επιδρά κατά τρόπο αρνητικό στην ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών στην περίθαψη και την εκπαίδευση.

Η ιατρική περίθαψη του κόσμου της υπαίθρου υπολείπεται σημαντικά της περίθαψης του πληθυσμού των αστικών κέντρων. Είναι χαρα-

κτηριστικό ότι στην ύπαιθρο αντιστοιχούν 2.376 κάτοικοι ανά γιατρό, ενώ στα αστικά κέντρα 179 κάτοικοι, παρά την αύξηση των γιατρών τα τελευταία χρόνια και παρά τη δημιουργία κέντρων υγείας σε διάφορες περιοχές της χώρας.

Ως προς την εκπαίδευση υπάρχει μια αντικειμενική δυσκολία για τη χαμηλή ποιότητα που αυτή έχει στην ύπαιθρο. Ο μεγάλος αριθμός και ο διάσπαρτος χαρακτήρας των οικισμών της υπαίθρου, τα προβλήματα της προσπελασιμότητας πολλών ορεινών και ημιορεινών περιοχών συμβάλλουν στην άνιση παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης. Αν συνοπλογίσει κανείς την έλλειψη εναλλακτικής, ως προς το χρόνο απασχόλησης του εκπαιδευτικού στην εκπαίδευση, χρησιμοποίησης του ελεύθερου χρόνου στο χωριό και την έλλειψη οικονομικών κινήτρων, καταλαβαίνει κανείς πολύ εύκολα τους λόγους άρνησης των εκπαιδευτικών να ασκήσουν το επάγγελμά τους σε μειονεκτικές περιοχές. Το ίδιο ισχύει και για τους γιατρούς και τους φαρμακοποιούς, τους μηχανικούς και γενικά τους επιστήμονες αλλά και τους τεχνικούς.

Η κακή κατάσταση των παρεχόμενων τηλεπικοινωνιών γίνεται ακόμη χειρότερη στην ύπαιθρο, λόγω των περιορισμένων δαπανών, λόγω του κακού, ελλιπούς και απαρχαιωμένου δικτύου. Είναι πολύ συνηθισμένο το φαινόμενο να αποκόπτεται η επικοινωνία ολόκληρων χωριών στην παραμικρή κακοκαιρία (αέρας - βροχή - χιόνι). Το γεγονός αυτό έχει αρνητικές επιπτώσεις γενικά στη διαβίωση των κατοίκων της υπαίθρου, ιδιαίτερα όμως στον τομέα της υγείας.

Το πρόβλημα της ψυχαγωγίας, ιδιαίτερα σημαντικό για τους νέους ανθρώπους, αποτελεί αποθαρρυντικό παράγοντα για την παραμονή των νέων στο χωριό και ιδιαίτερα για την απασχόλησή τους στον αγροτικό

τομέα. Όλη η πολιτιστική και οργανωμένη αθλητική υποδομή στην Ελλάδα είναι συγκεντρωμένη στα μεγάλα αστικά κέντρα. Αν δε, εξαιρεθούν μερικές περιοχές με έντονη τουριστική ανάπτυξη, όπου παρέχονται κάποιες μορφές διασκέδασης, το πρόβλημα της υπαίθρου στον τομέα της ψυχαγωγίας παραμένει οξύτατο. Και μιλάμε για διασκέδαση και όχι για ψυχαγωγία, η οποία θα προϋπόθετε άλλες δομές και διαφορετική αντίληψη.

Τα προβλήματα του κόσμου της υπαίθρου, όπως προαναφέραμε, εμφανίζονται στους νέους αγρότες σε πολλαπλάσια έκταση και ένταση, και αυτό είναι ένα γεγονός με δυσμενείς επιπτώσεις στην προσωπική ζωή του νέου, είναι ένα γεγονός που αποτρέπει τους νέους να ακολουθήσουν ή να επιλέξουν το επάγγελμα του αγρότη. Οι επιπτώσεις στην προσωπική ζωή των νέων, που αναφέραμε παραπάνω, έχουν σχέση με τη δυνατότητα ύπαρξης προσωπικής ζωής, με τις σχέσεις των δύο φύλων, με τη δυνατότητα δημιουργίας οικογένειας.

2.5.6. Ενημέρωση - Πληροφόρηση

Παρατηρήθηκε ότι τα προγράμματα της Κοινότητας για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας έβρισκαν δυσκολία εφαρμογής σε κάποιες περιοχές - όπως σε ορεινές και νησιωτικές περιοχές της Ελλάδας - επειδή δεν αναφέρονται στην ανάπτυξη μιας περιοχής συνολικά.

Όλα αυτά συνδέονται με την ελλιπή έως καθόλου ενημέρωση, γύρω απ' αυτά καθεαυτά τα ζητήματα άσκησης της αγροτικής δραστηριότητας και τις προοπτικές που αυτή έχει, τα ενισχυτικά μέτρα (εθνικά και κοινοτικά), την κίνηση και λειτουργία της αγοράς κ.λπ.

Πολύ σημαντικός ανασταλτικός παράγοντας για την πρόσβαση στην πληροφόρηση γύρω από τις κοινοτικές πρωτοβουλίες και τις δυνατότητες ανάπτυξης που υπάρχουν, είναι η γραφειοκρατική συγκρότηση και λειτουρ-

γία των δημοσίων υπηρεσιών. Έτσι η πληροφόρηση είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Και όταν φτάνει είναι τελείως αποσπασματική ή φτάνει πολύ καθυστερημένα.

Είναι ολοφάνερο ότι ένα τέτοιο πλαίσιο είναι αρνητικό και απωθητικό, ιδιαίτερα για τους νέους αγρότες. Το αποτέλεσμα είναι η εγκατάλειψη, η ερημοποίηση της γης και η ερήμωση της υπαίθρου.

Γιατί πρέπει να είναι σαφές ότι ο αγροτικός τομέας δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται αποκλειστικά ως παραγωγή αγαθών, αλλά και σε σχέση με την χωροταξία της υπαίθρου και των περιφερειών, την προστασία του περιβάλλοντος, την απασχόληση και τη δημογραφική ισορροπία και σε τελευταία ανάλυση, με την ποιότητα ζωής στο χωριό, στοιχεία που άλλωστε προαναφέραμε.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι δεν υπάρχουν οι διαδικασίες εκείνες που θα συγκρατήσουν τους νέους στο χωριό.

2.5.7. Δημογραφική δομή

Αποτελεί ταυτόχρονα αποτέλεσμα των παραπάνω προβλημάτων και γίνεται αυτό καθεαυτό πρόβλημα της ζωής στην ύπαιθρο.

Λόγω ακριβώς των προβλημάτων στη γεωργία και των χαμηλών παρεχόμενων υπηρεσιών στο χωριό, οι νέοι άνθρωποι - και οι νέοι αγρότες κατά μείζονα λόγο, εξαιτίας της μεγαλύτερης καταπίεσης που υφίστανται - μετακινούνται προς τα αστικά κέντρα για να βρουν καλύτερη τύχη (εργασία, κοινωνική αναγνώριση, περισσότερα χρήματα).

Λόγω της συνεχούς μετακίνησης του πληθυσμού, από την ύπαιθρο προς τις αστικές και ημιαστικές περιοχές, παρατηρείται μείωση και συγχρόνως γήρανση του πληθυσμού που κατοικεί στην ύπαιθρο.

Από το 1950 μέχρι σήμερα συνεχίζεται η ερήμωση της υπαίθρου και έχουν εγκαταλειφθεί και δεν κατοικούνται 650 χωριά μας, ενώ σε κάποια άλλα κατοικούν ολιγομελείς οικογένειες, συνήθως από υπερήλικες και αιωνόβιους.

Η συνολική έκταση, που για διάφορους λόγους αγραναπαύεται, ανέρχεται σε 7 εκατ. στρέμματα.

Ο πληθυσμός της Ελλάδας είναι ο πιο ανισομερώς κατανομημένος σε όλη την Ευρώπη. Ενδεικτικά είναι τα αποτελέσματα μελέτης, η οποία διεξάχθηκε στο διάστημα 1951-1981 στη χώρα μας, για το θέμα αυτό.

Συγκεκριμένα, η αναλογία των νέων στον αγροτικό πληθυσμό μειώθηκε σημαντικά και μάλιστα σε μεγαλύτερο ποσοστό απ' ότι μειώθηκε η αναλογία των νέων στο γενικό πληθυσμό. Αντίθετα, η αναλογία των ηλικιωμένων 65 ετών και άνω αυξήθηκε από 7,4% στο 17,2% στις αγροτικές περιοχές, ενώ από 6,2% στο 17,2% στις αστικές και ημιαστικές περιοχές και από 6,8% στο 12,7% στο σύνολο της χώρας.

Ο μέσος όρος ηλικίας του οικονομικού ενεργού πληθυσμού στον ελληνικό αγροτικό τομέα από 36 που ήταν το 1951, το 1981 ανήλθε στα 47 χρόνια. Το ίδιο διάστημα, ο μέσος όρος ηλικίας για το σύνολο της οικονομίας αυξήθηκε από τα 33 στα 40.

Οι ρυθμοί γήρανσης είναι πιο έντονοι στα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου, καθώς και στην Πελοπόννησο.

Συγκριτικά με τις άλλες χώρες της Ε.Ε. η Ελλάδα εμφανίζεται να έχει μαζί με την Ισπανία και την Ιρλανδία τους πιο γηρασμένους οικονομικά ενεργούς πληθυσμούς στον πρωτογενή τομέα.

2.5.8. Υπάρχει προοπτική;

Αναφερθήκαμε εκτενώς στα προβλήματα του κόσμου της υπαίθρου, γιατί θεωρούμε ότι μόνο εάν γνωρίζουμε καλά κάποιο πρόβλημα, μπορούμε να προχωρήσουμε προς την επίλυσή του. Έγινε επίσης σαφές ότι τα προβλήματα που θίξαμε παραπάνω αφορούν συνολικά τον κόσμο της υπαίθρου, που στη συντριπτική του πλειοψηφία είναι αγρότες.

Τονίσαμε ιδιαίτερα ότι αν τα προβλήματα αυτά ισχύουν μια φορά για τους κατοίκους της υπαίθρου, ισχύουν πολλαπλάσια για τους νέους ανθρώπους και ακόμη εντονότερα για τους νέους αγρότες ή τους μελλοντικούς νέους αγρότες.

Οι λόγοι είναι οι εξής:

- Ενθουσιασμός της ηλικίας και ανυπομονησία επαγγελματικής τακτοποίησης.
- μεγαλύτερη ανάγκη για ελεύθερο χρόνο,
- απουσία χώρων για δημιουργική ενασχόληση στη διάρκεια του ελεύθερου χρόνου,
- έλλειψη ωριμότητας για την κατανόηση των προβλημάτων που υπάρχουν και την προσπάθεια για την επίλυσή τους,
- ανάγκη επιβεβαίωσης του φύλου τους μέσα από τη σχέση με το άλλο φύλο, που στο χωριό είναι περιορισμένη,
- προβλήματα που αντιμετωπίζει ο αγροτικός τομέας με κυρίαρχα τις συνθήκες εργασίας και το χαμηλό εισόδημα.

Όλα αυτά τα προβλήματα μειώνουν την αξία της υπαίθρου έναντι άλλων περιοχών που είτε δεν αντιμετωπίζουν τέτοια προβλήματα, είτε τα έχουν σε μικρότερο βαθμό. Η επίλυσή τους θα αποτελέσει αιτία αντίστρο-

φης κίνησης μεταναστευτικού ρεύματος, τώρα μάλιστα που η ζωή στις πόλεις αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, άλλων φύσεων, βέβαια.

Το ερώτημα, λοιπόν, που προκύπτει είναι:

Υπάρχουν δυνατότητες ανατροπής της υφιστάμενης κατάστασης, των υφιστάμενων σχέσεων, δεδομένου των δυσκολιών. Είναι δυνατόν, δηλαδή, με κάποιο τρόπο, με κάποια μέσα, με κάποια κίνητρα να παραμείνει ο νεαρός πληθυσμός στο χωριό και να ασχοληθεί με την αναβάθμιση της ζωής στην ύπαιθρο, με την αγροτική παραγωγή;

Πρέπει να είναι σαφές ότι και αφού υπάρξουν τα κίνητρα αυτά, θα χρειαστεί αρκετός χρόνος μέχρι να γίνουν κτήμα των κατοίκων, μέχρι να πεισθούν οι κάτοικοι της υπαίθρου ότι πραγματικά κάτι πάει να αλλάξει. Διαφορετικά, θα αποτύχει, όποιο πρόγραμμα, η όποια προσπάθεια, αν είναι αποσπασματική και γίνει για την εξυπηρέτηση άλλων, από το συμφέρον του κόσμου της υπαίθρου, συμφερόντων.

Η προσπάθεια που θα ασκηθεί θα πρέπει να είναι σοβαρή, επιστημονικά τεκμηριωμένη και προπαντός συνεχής και βέβαια να έχει σχεδιαστεί στη βάση των πραγματικών δυνατοτήτων και αναγκών της συγκεκριμένης περιοχής και να μην εκπορεύεται από κάποια γραφεία μακριά από το σφυγμό και τις απαιτήσεις της κοινωνίας του χωριού.

Θα πρέπει επίσης να ταιριάζει απόλυτα και μάλιστα να αναδεικνύει την πολιτιστική ταυτότητα και ιδιαιτερότητα της περιοχής και των κατοίκων της.

2.5.9. Οργανώσεις νέων αγροτών

Χιλιάδες είναι οι οργανώσεις των αγροτών στην Ευρώπη (εντός και εκτός Ε.Ε.). Εμφανίστηκαν ουσιαστικά μετά το Β' Παγκόσμιο πόλεμο, ενώ σήμερα υπάρχουν 2 ευρωπαϊκά όργανα που τις αντιπροσωπεύουν. Το

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Νέων Αγροτών (CEJA) που εκπροσωπεί οργανώσεις νέων αγροτών των χωρών της Ε.Ε. (17 εθνικές οργανώσεις) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Νέων Αγροτών και 4H Club (ECYF 4HC), στην οποία συμμετέχουν οργανώσεις από όλες τις χώρες της Ευρώπης.

Η χώρα μας εκπροσωπείται στην CEJA μέσω της Επιτροπής Νέων Αγροτών της ΓΕΣΑΣΕ.

Σκοπός της CEJA είναι η ανάδειξη των ιδιαίτερων προβλημάτων των νέων αγροτών, η προσπάθεια προώθησης λύσεων σ' αυτά τα προβλήματα, η διερεύνηση της Κοινότητας των προβλημάτων κατά χώρες και η ανταλλαγή εμπειριών γύρω από την αντιμετώπιση παρεμφερών ζητημάτων στις διάφορες χώρες.

Οι στόχοι αυτοί πραγματοποιούνται μέσα από συσκέψεις των εκπροσώπων και μέσα από τη διοργάνωση σεμιναρίων στα οποία αναλύεται η υφιστάμενη κατάσταση και χαράζονται κατευθυντήριες γραμμές για διάφορα ζητήματα. Με το μηχανισμό των συνδικαλιστικών και των πολιτικών Παρεμβάσεων προωθούνται οι αποφάσεις στα αρμόδια όργανα, για τη διαπραγμάτευση της αποδοχής τους από την Commission.

Η CEJA πιστεύει ότι η γεωργία και η οικογενειακής μορφής εκμετάλλευση κατέχουν κεντρικό ρόλο στον κόσμο της υπαίθρου και στο κοινωνικό - οικονομικό σύστημα της κάθε χώρας, ειδικά για τις χώρες της Ε.Ε. και της Ανατολικής Ευρώπης. Πιο συγκεκριμένα, μεταξύ των αρχών που υποστηρίζει η CEJA συμπεριλαμβάνονται οι ακόλουθες:

- Έχει αντιταχθεί στη συμφωνία της GATT.
- Αντιτίθεται στις προσπάθειες για φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, η οποία θα οδηγήσει σε αύξηση της αβεβαιότητας.

- Επαναβεβαιώνει την προθυμία των νέων αγροτών στην Ευρώπη να συνεχίσουν να λειτουργούν σαν επιχειρηματίες στην αγορά, κάνοντας την καλύτερη δυνατή χρήση της εργασίας τους και των διανοητικών τους ικανοτήτων, εργαζόμενοι και βασιζόμενοι στην αρχή ότι η κύρια πηγή του εισοδήματός τους θα πρέπει να προέρχεται από την παραγωγή προϊόντων. Αυτό δεν αποκλείει τη δυνατότητα της παραγωγής προϊόντων για μη διατροφική χρήση, εφόσον η Κοινότητα, μέσω ειδικών ερευνητών, προωθήσει την έρευνα και την ανάπτυξη τέτοιων προγραμμάτων.
- Τονίζει τον ολοένα και μεγαλύτερο ρόλο που παίζει η γεωργία στην διαφύλαξη της γης και την προστασία και βελτίωση του περιβάλλοντός του, του οποίου οι νέοι αγρότες αισθάνονται ότι αποτελούν μέρος.
- Απορρίπτει οποιαδήποτε πρόταση στήριξης του εισοδήματος στη θέση της πολιτικής αγορών, ακόμη και αν πρόκειται για ειδικές παρεμβάσεις για οικογενειακού τύπου εκμεταλλεύσεις σε μειονεκτικές περιοχές.
- Είναι υπέρ των διατηρήσεων του καθεστώτος ανάπτυξης της παραγωγής τυπικών - παραδοσιακών προϊόντων από διάφορες περιοχές, της παραγωγής ποιοτικών προϊόντων και προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας. Πιστεύει ότι η πολιτική των σταθεροποιητικών χαρακτηρίστηκε από αρνητικά αποτελέσματα γιατί αφενός οδήγησε σε μείωση των τιμών που έπαιρναν οι παραγωγοί, αφετέρου γιατί είχε πολύ περιορισμένη επίδραση στην ποιότητα.
- Θεωρεί ότι η αυτοδιαχείριση των αγορών από τους παραγωγούς θα ήταν η ιδανική λύση. Επίσης θεωρεί ότι γι' αυτό χρειάζονται επιπλέον προσπάθειες, ιδιαίτερα στις περιοχές που εμφανίζονται τα μεγαλύτερα προβλήματα.

- Δεν έχει αποδεχτεί την αρχή της αναγκαστικής αγρανάπαυσης (set aside), σαν μέρος της κοινοτικής πολιτικής. Επειδή ήδη εφαρμόζεται στην Κοινότητα θα μπορούσε να διατηρηθεί σαν ένα εθελοντικό μέτρο (Cagliari - Final report - CEJA (90)15).

2.5.10. Κίνητρα για τους νέους αγρότες

Το βασικό πρόβλημα στον αγροτικό τομέα είναι η έλλειψη εθνικής αγροτικής πολιτικής, πόσο μάλλον πολιτικής για τους νέους αγρότες. Αιχμές της απουσίας της το εθνικό κτηματολόγιο, που συντάσσεται από το 1928, η σύνταξη του οποίου εγκρίθηκε από την Ε.Ε. σαν τμήμα του Κ.Π.Σ. και έτσι υπάρχει η πιθανότητα να συνταχθεί επιτέλους.

Τελικά, η σύνταξη του εθνικού κτηματολογίου ολοκληρώθηκε φέτος. Η σύνταξη του εθνικού κτηματολογίου και η χάραξη πολιτικής χρήσεως γης θα λύσει χρόνια προβλήματα του αγροτικού τομέα με σημαντικότερα την προστασία των δασών και γενικότερα του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Είναι φανερό ότι μέσα σ' ένα τέτοιο πλαίσιο είναι δυνατό να αξιοποιηθούν καλύτερα τα κοινοτικά προγράμματα και να αμβλυνθούν οι όποιες αρνητικές επιπτώσεις των κοινοτικών πολιτικών. Επίσης θα υπάρχει ένα καλύτερο πλαίσιο απασχόλησης των νέων αγροτών και παραμνή τους στο χωριό.

Στην αναθεώρηση ΚΑΠ, για πρώτη φορά ενσωματώνεται ο παράγοντας περιβάλλον στους μηχανισμούς των αποφάσεων, για την στήριξη του αγροτικού τομέα. Για πρώτη φορά, θεωρείται ότι είναι απαραίτητο να διατηρηθεί στην ύπαιθρο ένας ικανός πληθυσμός, ως διαχειριστής του περιβάλλοντος και ότι η υιοθέτηση μέτρων προστασίας και στήριξης αυτού του πληθυσμού είναι ο μόνος τρόπος για να προστατευθεί το περιβάλλον. Ουσια-

στικά, πρόκειται για διαρθρωτικά μέτρα με κοινωνικο-περιβαλλοντικό χαρακτήρα, που απευθύνονται κυρίως στους νέους αγρότες, δεδομένου ότι αυτοί είναι που μπορούν να συμβάλλουν στη διατήρηση της απασχόλησης και στην προστασία του περιβάλλοντος.

Τα μέτρα αυτά προσδοκούν στη στροφή ορισμένων αγροτών σε εναλλακτικές δραστηριότητες και συμπεριλαμβάνουν μια σειρά από κίνητρα για τη μείωση των χρήσεων των λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, την προστασία των νερών, την προτροπή για καλλιέργειες φιλικές προς το περιβάλλον, την ενθάρρυνση της εκτατικοποίησης και αποθάρρυνση της εντατικοποίησης, καθώς και την κατοχύρωση των ονομασιών προέλευσης των παραδοσιακών περιοχών και των παραδοσιακών παραγωγών. Πρόκειται για μια ριζική ανατροπή στην αντίληψη για τον τρόπο παραγωγής (και κατανάλωσης). Γι' αυτό το λόγο απευθύνεται στους νέους αγρότες κυρίως, οι οποίοι λόγω της ηλικίας τους, μπορούν να αποδεχθούν και να εφαρμόσουν πιο εύκολα νέες τεχνικές, ασπάζονται ευκολότερα την αντίληψη για την ανάγκη της προστασίας του περιβάλλοντος.

Η ορεινή και νησιωτική Ελλάδα αποτελούν το καλύτερο πεδίο για την εφαρμογή τέτοιων πολιτικών και προγραμμάτων, λόγω του ότι οι δραστηριότητες αυτές δεν απαιτούν μεγάλες εκτάσεις, ούτε υψηλά κονδύλια, από τα οποία εξάλλου το μεγαλύτερο ποσοστό καλύπτεται από τα κοινοτικά ταμεία.

Οι νέοι αγρότες αποτελούν τους ιδανικούς αποδέκτες και δικαιούχους τέτοιων προγραμμάτων και πολιτικών για τους λόγους που αναφέραμε παραπάνω. Ενισχύσεις σε νέους αγρότες για εγκατάσταση και αγροτικές επενδύσεις προβλέπονται στα πλαίσια του κανονισμού ΕΟΚ 2328/91 που αντικατέστησε το 797/85.

Στόχος των ενισχύσεων αυτών είναι η ανανέωση του αγροτικού πληθυσμού και κατά συνέπεια η δημιουργία νέου δυναμισμού και νέου πνεύματος στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η προσαρμογή των παραγωγικών συστημάτων στις ανάγκες της αγοράς.

Ως νέοι αγρότες ευνοούνται εκείνοι που είναι από 20-40 χρονών και έχουν εκπληρώσει (οι άνδρες) τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις. Από τις διατάξεις του Καν. 2328/91 που αφορούν τους νέους αγρότες μπορούν να ωφεληθούν μόνο φυσικά πρόσωπα που θα ασχοληθούν ή ασχολούνται ήδη κατά κύριο λόγο με τα εξής αντικείμενα:

- Γεωργία
- Κτηνοτροφία
- Μελισσοκομία
- Σηροτροφία (εκτροφή μεταξοσκώληκα)

Οι ενισχύσεις που δίνονται στους νέους αγρότες είναι τριών ειδών:

- Εφάπαξ πριμοδότηση πρώτης εγκατάστασης.
- Χορήγηση χαμηλότοκων (επιδοτούμενων) δανείων για την αντιμετώπιση δαπανών πρώτης εγκατάστασης.
- Αυξημένη ενίσχυση (επιδότηση) για γεωργικές επενδύσεις με βάση ένα Σχέδιο Βελτίωσης (ΣΒ).

Για καθένα από τα παραπάνω είδη ενισχύσεων απαιτούνται ορισμένες προϋποθέσεις και διαδικασίες - ενέργειες των δικαιούχων.

Γενικά, θεωρούμε ότι η διαφοροποίηση των ενισχύσεων για τους νέους αγρότες σημαίνει βασικά αναγνώριση του προβλήματος. Πιστεύουμε, όμως, ότι οι ενισχύσεις αυτές αποτελούν ένα πολύ μικρό βήμα για την επίλυση του τεράστιου αυτού κοινωνικοοικονομικού προβλήματος που λέγεται ερήμωση της υπαίθρου - νέοι αγρότες.

Απαιτούνται πολλά ακόμη να γίνουν για να μπορούμε να πούμε ότι αρχίζουμε σαν πολιτεία, σαν κοινωνία να αντιμετωπίζουμε θετικά το ζήτημα αυτό - του κόσμου της υπαίθρου - το οποίο εξάλλου συνδέεται άρρηκτα με τη ζωή στις πόλεις.

Η βασική πρόταση για την επίλυση αρκετών προβλημάτων που ήταν και η κεντρική πρόταση του σεμιναρίου που διοργάνωσε η ΠΑΣΕΓΕΣ και η ΓΕΣΑΣΕ σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα EURURAL Απρίλιος 1992, είναι η συνεργασία των κοινωνικών εταίρων του κόσμου της υπαίθρου.

Ως κοινωνικοί εταίροι του κόσμου της υπαίθρου ορίζονται πρώτα απ' όλα οι αγρότες μέσα από τις οργανώσεις τους, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, οι πολιτιστικοί σύλλογοι και όποιοι άλλοι σύλλογοι δρουν στο χωριό, οι οργανώσεις νέων, γυναικών.

Η συνεργασία αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από ένα θεσμοθετημένο όργανο με εκπροσώπους όλων των φορέων που δρουν στο χωριό.

Το όργανο αυτό θα μπορεί έτσι, με μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ, να προωθήσει διάφορα ζητήματα. Εξάλλου, είναι γνωστό ότι συνεργασία των εταίρων της υπαίθρου θεωρείται απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή σε κάποια κοινοτικά προγράμματα π.χ. LEADER.

Οι νέοι αγρότες οπωσδήποτε έχουν να παίξουν πρωτεύοντα ρόλο, ως νέοι άνθρωποι με ιδέες και ανησυχίες και ως απασχολούμενοι στο σημαντικότερο παραγωγικό τομέα στην ύπαιθρο.

Περισσότερο συγκεκριμένες προτάσεις για ειδικότερα ζητήματα, που θα μπορούσαν οι νέοι αγρότες και οι οργανώσεις τους να προωθήσουν θα ήταν οι εξής:

1. Συνεχής και εξειδικευμένη κατάρτιση και εκπαίδευση σε όλους τους τομείς της εργασίας τους.

2. Αύξηση των ενισχύσεων - κινήτρων που ήδη παρέχονται αλλά θεωρούνται ελάχιστες, ώστε να λειτουργούν ως κίνητρα.
3. Βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών στους τομείς της υγείας και της εκπαίδευσης.
4. Ανάπτυξη εστιών ψυχαγωγίας και αθλοπαιδιών που αποτελεί στοιχείο εκ των ουκ άνευ, το οποίο μάλιστα προβάλλεται από τους νέους ως διαφοροποιητικό της διαβίωσης στο χωριό σε σχέση με την πόλη.
5. Ίδρυση αγροβιοτεχνικών μεταποιητικών μονάδων για την αύξηση της προστιθέμενης αξίας που θα μένει στη χώρα προς όφελος της εθνικής οικονομίας και την αύξηση της απασχόλησης στην ύπαιθρο.
6. Δράσεις για τη βελτίωση του περιβάλλοντος. Οι προτάσεις αυτές και τα μέτρα που θα ληφθούν για την υλοποίησή τους εντάσσονται στους παρακάτω στόχους:
 - Ανάσχεση της απερήμωσης.
 - Περιορισμός των ανισοτήτων μεταξύ αγροτικών και άλλων περιοχών και αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ των περιφερειών.
 - Είναι δίκαιο εισόδημα και ικανοποιητικές συνθήκες διαβίωσης και απασχόλησης για τον πληθυσμό που ζει στην ύπαιθρο.
 - Αρμονική ρύθμιση θεμάτων χωροταξίας.

Οι στόχοι αυτοί περιλαμβάνονται σε ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με το μέλλον του αγροτικού κόσμου (25/6/89).

Η εξασθένιση της οικονομικής δυναμικής μπορεί πολλές φορές να διαρρήξει τους δεσμούς αλληλεγγύης και αλληλοβοήθειας, που αποτελούν χαρακτηριστικό για τον αγροτικό κόσμο. Οι συνεταιρισμοί μπορούν να απο-

καταστήσουν αυτούς τους δεσμούς, όχι μόνο μεταξύ των μελών τους, αλλά και μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Είναι γεγονός ότι οι συνεταιριστικές οργανώσεις πέρασαν και περνούν ακόμη μια κρίση ταυτότητας και αναγνώρισης του ρόλου τους. Παραμένουν πάντα οι φορείς εκείνοι που η παρουσία τους και η λειτουργία τους στην ύπαιθρο, στους αγρότες είναι καθοριστική. Για τη χώρα μας, ειδικά θα λέγαμε ότι είναι εθνική ανάγκη η απρόσκοπη λειτουργία τους, ώστε να πραγματοποιήσουν το ρόλο τους. Είναι εξάλλου η μοναδική μορφή οργάνωσης για το συντονισμό της αγροτικής πολιτικής με την πολιτική για τον αγροτικό κόσμο.

2.5.11. Ο Κανονισμός 2328/91

Ο Κανονισμός 2328/91, ο οποίος αντικατέστησε τον 797/85 έχει τους παρακάτω στόχους:

1. Την αποκατάσταση της ισορροπίας μεταξύ της παραγωγής και των αναγκών της αγοράς.
2. Τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων με την ενίσχυση και την αναδιοργάνωση των διαρθρώσεώς τους και με την προώθηση συμπληρωματικών δραστηριοτήτων.
3. Την κοινωνική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών με τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης εργασίας και την εξασφάλιση δίκαιου βιοτικού επιπέδου στους αγρότες.
4. Τη μείωση του κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων και την εξοικονόμηση ενέργειας.
5. Την προστασία και τη βελτίωση του περιβάλλοντος και τη διατήρηση του αγροτικού χώρου στην οποία συμπεριλαμβάνεται η διατήρηση των φυτικών πόρων της Γεωργίας.

2.6. Η ελληνική γεωργία και το ευρωπαϊκό της μέλλον

Συμπεράσματα της ημερίδας που διοργανώθηκε από το τμήμα Γεωπονίας του Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης, την ΠΑΣΕΓΕΣ και του Γεωπονικό Σύλλογο Μακεδονίας - Θράκης.

2.6.1. Ελάχιστες αρχικές παραδοχές

Η ελληνική γεωργία ακολουθεί από το 1980 την ευρωπαϊκή πορεία και βρίσκεται σε κρίσιμη καμπή εξαιτίας της ανάγκης δυναμικής προσαρμογής της στα ευρωπαϊκά και διεθνή δεδομένα.

- Η πρώτη ελάχιστη κοινή παραδοχή που προκύπτει από την ημερίδα που πραγματοποιήθηκε είναι ότι η γεωργία, που αποτελεί κεντρική οικονομική δραστηριότητα της υπαίθρου, παρουσιάζει υψηλή εθνική σπουδαιότητα. Ο ρόλος της είναι σύνθετος, γι' αυτό και η πολιτική που διαμορφώνει έχει τόσο την οικονομικό όσο και την κοινωνική, την πολιτισμική αλλά και την πολιτική πλευρά.
- Η αγροτική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα επιτεύχθηκε με μικρή οικογενειακή και περίπου ισοκατανεμημένη γεωργία που εξασφάλισε μεγαλύτερη προστασία, με την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ σήμερα αντιμετωπίζει νέες συνθήκες, νέες δυσκολίες αλλά και προκλήσεις τις οποίες καλείται να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά.
- Η ερμηνεία, η αποτίμηση και ο σχεδιασμός με καθαρά οικονομικά κριτήρια, φαίνεται ότι δεν οδηγεί σε επαρκώς ικανοποιητικά αποτελέσματα, ενώ η πιθανή συρρίκνωση του γεωργικού τομέα εκτιμάται ότι θα έχει μεγάλες και αλυσιδωτές αρνητικές επιπτώσεις σε πολλούς άλλους τομείς της χώρας.

- Εκτιμώντας τις ωφέλειες που προέκυψαν από την εφαρμογή της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, η ιδέα της πιθανής επανεθνικοποίησής της δεν φαίνεται να έχει στην Ελλάδα επίμονους υποστηρικτές.

Οι Συνεταιρισμοί αποτελούν θεσμό απαραίτητο για την ανάπτυξη του γεωργικού τομέα, όχι όμως με τη σημερινή τους μορφή και λειτουργία.

2.6.2. Το μεταβαλλόμενο πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον

Η προσαρμογή και πραγματοποίηση των δημόσιων και ατομικών δράσεων, που αφορούν στο γεωργικό τομέα, δεν μπορεί παρά να λαμβάνουν υπ' όψιν της διαρκείς μεταβολές του πολιτικού και οικονομικού περιβάλλοντος. Τα σπουδαιότερα χαρακτηριστικά αναφέρονται στη συνέχεια:

- Σχεδιάζεται κατ' αρχάς η διεύρυνση της Ε.Ε. με την ένταξη χωρών της Ανατ. Ευρώπης, που έχουν έντονη γεωργική δραστηριότητα. Κάθε ένταξη θα εξεταστεί ατομικά, προκειμένου να διαπιστωθούν οι συνέπειες τόσο για την υπό ένταξη χώρα, όσο και για την Ε.Ε. Βαρύνουσα θέση στην ανάλυση αλλά και στις διαπραγματεύσεις έχουν τα θέματα του αγροτικού τομέα.

- Σχεδιάζεται διεύρυνση προς το μεσογειακό χώρο, ο οποίος περιλαμβάνει δώδεκα χώρες, από Τουρκία μέχρι Μαρόκο, με στόχο τη δημιουργία Ζώνης Ελευθέρων Συναλλαγών μέχρι το 2010. Ο γεωργικός τομέας καταλαμβάνει κύρια θέση στην οικονομία των χωρών αυτών, γι' αυτό αποτελεί και αντικείμενο υπό συζήτηση, δεύτερο σε σπουδαιότητα μετά τα θέματα ασφαλείας και μετανάστευσης.

- Σύντομα (εντός δύο ετών) αναμένεται να αρχίσει ο νέος γύρος διαπραγματεύσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) που αποτελεί πεδίο έντονων αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων. Στο πεδίο αυτό δρουν και διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο οι ΗΠΑ, των οποίων ο καλά οργανω-

μένος αγροτικός τομέας έχει αυξημένη δύναμη επηρεάζοντας πολλές αποφάσεις του κράτους.

- Ταυτόχρονα με την εμφάνιση νέων ανταγωνιστών αναδύονται νέες αγορές (Ανατ. Ευρώπη, αναπτυσσόμενη Ασία) που δημιουργούν νέες ευκαιρίες για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα. Δεχόμενοι τη διαμόρφωση ενός καταναλωτικού μοντέλου ανάλογου των περισσότερων ανεπτυγμένων χωρών, μπορούμε να κάνουμε ειδική μνεία σε προϊόντα όπως το κρασί, το λάδι, τα φρούτα, τα λαχανικά, το γάλα, το αιγοπρόβειο κρέας.

- Η γεωργική παραγωγή τείνει να προσαρμόζεται βαθμιαία προς τις ανάγκες των καταναλωτών, οι οποίοι στρέφονται ολοένα και περισσότερο σε προϊόντα υψηλότερης ποιότητας, πιο υγιεινά, επώνυμα, οικολογικά. Ταυτόχρονα, εντείνουν οι προσπάθειες της Ε.Ε. για μεγαλύτερη προστασία των συμφερόντων και της υγείας των καταναλωτών, αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος. Οι συνθήκες ευνοούν την παραγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας.

- Η ολοκλήρωση της εσωτερικής αγοράς και η καθιέρωση του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Νομίσματος αναμένεται να έχει πολλαπλές επιπτώσεις στη διαμόρφωση των τιμών και των εισοδημάτων του αγροτικού τομέα.

- Αυξάνονται οι ανάγκες πληροφόρησης των γεωργών και των εμπορικών επιχειρήσεων και οι ανάγκες χρηματοδότησης των διευρωπαϊκών δικτύων, ενώ οι τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν έντονα τις μεταφορές και την επικοινωνία.

- Η Κοινή Γεωργική Πολιτική (ΚΑΠ) βρίσκεται υπό διαμόρφωση, ενώ είναι εμφανείς οι διαφορές θέσεων μεταξύ των κρατών - μελών της Ε.Ε.

2.6.3 Αναμόρφωση της κοινής γεωργικής πολιτικής (ΚΑΠ)

Στην Ε.Ε. φαίνεται ότι σχηματοποιούνται τρεις γενικές απόψεις που θα προσδιορίσουν το μέλλον της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής, η οποία αποτελεί τη μόνη κοινή της πολιτική. Οι απόψεις αυτές αναφέρονται στη συνέχεια:

- Διατήρηση του προστατευτισμού, όπως ήταν και όπως το γνωρίσαμε κατά τη δεκαετία του 1980.
- Επανεθνικοποίηση, λόγω του υψηλού κόστους εφαρμογής της. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται από τις βόρειες χώρες-μέλη της Σ.Σ.
- Μεταρρύθμιση της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ, δεδομένου ότι μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο, που όταν χρησιμοποιείται σωστά μπορεί να βοηθήσει στη σμίκρυνση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ Βορρά και Νότου. Υιοθετώντας την άποψη της αναμόρφωσης της ΚΑΠ, προσδιορίζουμε ορισμένες βασικές συνθήκες που μπορούν να συμβάλουν αφενός στην υπέρβαση των αρνητικών εμπειριών απ' τη μέχρι σήμερα εφαρμογή της και αφετέρου στην αγροτική ανάπτυξη και στη διατήρηση των αναγκαίων ισορροπιών μεταξύ κέντρου και περιφέρειας.

Οι βασικές αυτές συνθήκες αναφέρονται παρακάτω:

- Η ΚΑΠ είναι αναγκαίο να περιλαμβάνει συνδυασμό μέτρων, ενισχύσεων και παρεμβάσεων, με στόχο την δημιουργία ενός πλαισίου, που δίνει τη δυνατότητα στον πληθυσμό της υπαίθρου να αντιμετωπίζει την "προσκόλληση των καιρών".
- Να ενισχύεται η ισόρροπη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου (ορεινή και ημιορεινή) με έργα, ενέργειες και πρωτοβουλίες που δημιουργούν εναλλακτικές πηγές εισοδήματος, αύξηση της απασχόλησης,

αποφυγή της περιθωριοποίησης, με διατήρηση ενός κοινωνικού μοντέλου που στηρίζεται σ' ένα διαφοροποιημένο τρόπο ζωής.

- Να εξασφαλίζεται εσωτερική ισορροπία και συνοχή με άμβλυνση των ανισοτήτων, μεταξύ τομέων και μεταξύ γεωργικών μονάδων Βορρά και Νότου. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την παροχή ενισχύσεων ανά εκμετάλλευση και με επιβολή ανώτατων ορίων επί τη βάσει των εκτάσεων, καθώς και με ενισχύσεις περιφερειακού χαρακτήρα.
- Να επιτευχθεί απλοποίηση των κανονισμών, απάλειψη των ασαφειών και αποτελεσματικότερη παρεμπόδιση των καταστρατηγήσεων.

2.6.4. Οι ελληνικές και μεσογειακές ιδιαιτερότητες

Η μεσογειακή ζώνη, χαρακτηρίζεται από πολλές φυσικές, οικονομικές και κοινωνικές ιδιαιτερότητες, που ενώ συχνά αποτελούν αδυναμίες, είναι ταυτόχρονα πολλαπλώς χρήσιμες και αξιοποιήσιμες στον ευρωπαϊκό χώρο.

- Σ' αυτήν παράγονται πολλά προϊόντα στα οποία η ευρωπαϊκή αγορά είναι ελλειμματική, όπως ο καπνός, το βαμβάκι, το ελαιόλαδο, τα οπωροκηπευτικά, το αιγοπορόβειο κρέας κ.ά.
- Ο γεωργικός τομέας παρουσιάζει υψηλή συμμετοχή στη διαμόρφωση του ΑΕΠ, την πληθυσμιακή διάρθρωση και την απασχόληση με πολλές διαρθρωτικές ιδιαιτερότητες, που συχνά αποτελούν αδυναμίες.
- Οι ιδιαιτερότητες είναι πιο έντονες σε χώρες όπως η Ελλάδα και η επικείμενη αναμόρφωση της ΚΑΠ δεν μπορεί να είναι απολύτως ανεξάρτητη απ' αυτές.

2.6.2. Προτεινόμενες δράσεις

Η διεπαγγελματική προσέγγιση των αγροτικών προβλημάτων, με έμφαση στην εμπορία, τη μεταποίηση, τη διασύνδεση με διεθνή και τοπικά

δίκτυα, την ενδυνάμωση των υγιών θεσμών και την ίδρυση νέων δομών στον αγροτικό χώρο, προβάλλουν επιτακτικά ως πιθανές διέξοδοι.

Η ανάπτυξη πολύπλευρων δράσεων από το κράτος και τα άτομα μπορεί να εγγυηθεί την επιβίωση και την αποδοτική αξιοποίηση των νέων ευκαιριών.

- Το κράτος είναι ανάγκη να επαναπροσδιορίσει το ρόλο του, εφαρμόζοντας συνοδευτική πολιτική και αποκεντρώνοντας παρεμβάσεις στον τόπο της περιφερειακής ανάπτυξης (τοπικό προγραμματισμό, τοπική παρακολούθηση αγορών, τοπική πληροφόρηση κ.ά.).

- Είναι επίκαιρη, επιβεβλημένη και αποδοτική η ισχυροποίηση των παρεμβάσεων του για τη δημιουργία τράπεζας γης και την επιβολή των αποκλειστικών χρήσεων γης. Για τη δημιουργία υποδομής, όπως η διαχείριση των υδάτινων πόρων, η οδοποιΐα, η έρευνα και η τεχνολογία, η γεωπονία, η επαφή του γεωτεχνικού δυναμικού με τους αγρότες. Είναι αναγκαία επίσης η διαμόρφωση και εφαρμογή συνοδευτικής πολιτικής για τις εξαγωγές, όπως η διοργάνωση εκθέσεων, τα σχέδια συσκευασιών, ο σχεδιασμός προϊόντων κ.ά.

- Τα άτομα πρέπει να δραστηριοποιηθούν για τη δημιουργία νέων συνεταιρισμών, τη βελτίωση των υπαρχόντων με καλύτερη οργάνωση, στελέχωση με ειδικευμένο προσωπικό και αποτελεσματικότερη λειτουργία. Πρέπει να καταβάλουν προσπάθειες για αύξηση της παραγωγικότητας και να "δώσουν τη μάχη της ποιότητας".

Η στροφή σε προϊόντα υψηλής προστιθέμενης αξίας, υψηλής ποιότητας, βιολογικά, καθώς και η διεύδυση σε νέες αναδυόμενες αγορές, αποτελεί αποδοτική επιλογή, που δεν πρέπει να καθυστερήσει.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Τόμας Ρόμπερτ Μάλθους έγραψε το "Δοκίμιο για την αρχή του πληθυσμού", το 1798, όπου επεσήμαινε ότι η αύξηση του πληθυσμού κατά γεωμετρική πρόοδο θα ερχόταν σε αντιστοιχία με την αριθμητική αύξηση των μέσων παραγωγής, δεν μπορούσε να είχε μαντέψει την εξαθλίωση των λαών της γης, όπως σήμερα τα βλέπουμε στις οθόνες της τηλεόρασης, σήμερα στο Ζαΐρ, χθες στην Ουγκάντα και ούτω καθ' εξής.

Επίσης, δεν θα μπορούσε να φανταστεί ότι ακόμα και οι βιομηχανικά προηγμένες χώρες θα ζούσαν με το φαινόμενο του 1/3 των πληθυσμών τους σε κατάσταση φτώχειας.

Η κατάσταση αυτή η οποία στη χώρα μας αρχίζει να παίρνει τραγικές διαστάσεις, αφ' ενός από την ανεργία, αφ' ετέρου από την ανυπαρξία υποδομής για μια σωστή αναπτυξιακή πολιτική, έρχεται να επιδεινωθεί από ένα ακόμη γεγονός, πολύ σημαντικό για τη χώρα μας, που απασχολεί περίπου το 22% του ενεργού πληθυσμού στην γεωργία - την ερήμωση της υπαίθρου από τους αγρότες.

Τα δυσάρεστα μηνύματα που φθάνουν από την επαρχιακή Ελλάδα και ιδιαίτερα από τις μόνιμα προβληματικές αγροτικές και κτηνοτροφικές περιοχές της χώρας μας έπρεπε να είχαν ευαισθητοποιήσει τους αρμόδιους κρατικούς παράγοντες, να είχαν σημάνει συναγερμό και να είχαν προκαλέσει εκστρατεία κινητοποίησης από το αρμόδιο υπουργείο για να συγκρατηθούν ιδιαίτερα νέοι αγρότες και κτηνοτρόφοι στον τόπο τους.

Σ' ένα τόπο όπως η χώρα μας, όπου σήμερα επικρατεί η απελπισία και άρχισαν να εμφανίζονται συμπτώματα ακόμα και πείνας, σε χωριά, κεφαλοχώρια και κωμοπόλεις μετά τη μείωση της παραγωγής και των τιμών βασι-

κών προϊόντων και όπου οι αγρότες μας τελούν υπό τη δαμόκλεια σπάθη της Αγροτικής Τράπεζας λόγω των χρεών σ' αυτή.

Φυσικά, για να μην επέλθει οριστικά αυτή η ερήμωση στη χώρα, στο πιο υγιές και πλέον πολύτιμο τμήμα της χώρας μας, δηλ. τους Έλληνες αγρότες και ιδιαίτερα τους νέους αγρότες, χρειάζεται η ελληνική γεωργία, η οποία διακατέχεται από εμφανείς στρεβλώσεις, με αποτέλεσμα να είναι εύθραυστη και ευάλωτη, για να διασωθεί, προκειμένου να προοδεύσει και να συγκρατήσει τον αγροτικό πληθυσμό, στον τόπο του, μια ολοκληρωμένη και συνεκτική στρατηγική ανάπτυξη της υπαίθρου.

Ο προϋπολογισμός του 1998 ήταν ουσιαστικά προϋπολογισμός απογεωργοποίησης.

Συγκεκριμένα, ο ρόλος του Κρατικού Προϋπολογισμού στην ανάπτυξη της γεωργίας μπορεί να γίνει σημαντικός. Με τη διάθεση εταιρικών πόρων, συντελεί αποφασιστικά στη βελτίωση των διαρθρώσεων στη γεωργία (εγγεις βελτιώσεις, έργα υποδομής, αναδασμοί κ.λπ.), στην ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων, τόσο στην πρωτογενή παραγωγή όσο και στη μεταποίηση - εμπορία των αγροτικών προϊόντων, στην προστασία του δασικού πλούτου, στη βελτίωση του επαγγελματικού επιπέδου των αγροτών.

Για τον προϋπολογισμό του 1998 έχουν γραφεί πολλά, η σκληρότητα δε την οποία εμπεριέχει, έχει γίνει αντικείμενο προβληματισμού. Ορισμένες γενικές παρατηρήσεις που αφορούν την γεωργία είναι:

1. Η μείωση του Ακαθάριστου Προϊόντος της Γεωργίας (Α.Π.Γ.) φαίνεται να ανακόπτεται και να σταθεροποιείται γύρω στο 11% του Ακαθάριστου Γενικού Προϊόντος (Α.Ε.Π.). Από τις επιλογές του προϋπολογισμού του 1997 και 1998 θεωρείται βέβαιο ότι για πρώτη φορά την τελευταία δεκαετία το ποσοστό συμμετοχής της γεωργίας στο ΑΕΠ θα πέσει.

2. Από τη διαχρονική εξέλιξη των διατιθεμένων κονδυλίων του προϋπολογισμού για την γεωργία, αποδεικνύεται ότι δεν υφίσταται μακροχρόνιος, ούτε καν μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός για την ανάπτυξη της γεωργίας. Αυτό αποδεικνύεται:

- Από τη συστηματική απόκλιση προς τα κάτω, των τελικά δαπανούμενων πόρων, από τους προϋπολογισθέντες.
- Από τη συνεχή μείωση σε σταθερές τιμές των πόρων που διατίθενται.

Από την άλλη πλευρά, η αύξηση των δαπανούμενων κονδυλίων έναντι των προϋπολογισθέντων καταδεικνύει για μια φορά τη σοβαρότητα με την οποία προγραμματίζεται η χρηματοδότηση, με εθνικούς πόρους της γεωργίας στη χώρα μας.

3. Οι ενισχύσεις μέσω του Προϋπολογισμού του ΥΠ.ΓΕ. θα παρουσιάσουν σημαντική μείωση το 1998, πάντοτε υπολογιζόμενες σε σταθερές τιμές. Έτσι η συνολική μείωση την πενταετία 1993-1997 κυμαίνεται στο 25%. Εκτός του έτους 1993, όπου οι απορροφηθέντες πόροι από την Ε.Ε. ήταν υψηλότεροι των προϋπολογισθέντων, η χαμηλή απορροφητικότητα των υπολοίπων ετών συνέτεινε στο να μετριαστεί σημαντικά η πολιτική ανάπτυξης της γεωργίας με κοινοτικούς πόρους. Ενώ δηλ., είναι ολοφάνερη η εγκατάλειψη κάθε προσπάθειας άσκησης Εθνικής Αναπτυξιακής Αγροτικής Πολιτικής μέσω εθνικών πόρων (Προϋπολογισμός), από το 1990 κυρίως δεν επιτυγχάνεται ικανοποιητικά ο αντίστοιχος στόχος, η ανάπτυξη δηλ. ούτε μέσω αύξησης των κοινοτικών πόρων. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο προϋπολογισμός του 1998 προβλέπει εισροές από την Ε.Ε. 900 δισ. δρχ., όσο περίπου δηλ. οι προβλεπόμενες εισροές το 1997 και το 1996.

4. Σε σταθερές τιμές, η αύξηση των εθνικών πόρων την εξαετία 1993-1998 υπολογίζεται να κυμανθεί γύρω στο 5% με αύξηση το 1997 κατά 3,5%, η δε εισροή από την Ε.Ε. να μειωθεί κατά 8% την εξαετία και μείωση το 1998.

Στο κατώφλι της παγκοσμιοποίησης των αγορών και λίγο πριν τον αναμενόμενο νέο γύρο διαπραγματεύσεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, αλλά και μέσα στις πραγματοποιούμενες ανακατατάξεις στο βαλκανικό χώρο, ο γεωργικός τομέας της χώρας μας φαίνεται να επιδεικνύει χαμηλό βαθμό ευκαμψίας και σοβαρές δυσκολίες προσαρμογής.

Ο εγγενείς διαρθρωτικές αδυναμίες και η χαμηλή ανταγωνιστικότητά του, συνδυαζόμενες με τις διαρκείς αναθεωρήσεις στην Κοινή Γεωργική Πολιτική, δημιουργούν μεγάλη αβεβαιότητα και εύλογα ερωτηματικά και εγείρουν φωνές αγωνίας του αγροτικού πληθυσμού της χώρας. Η αβεβαιότητα αυξάνεται δεδομένης της ανεπάρκειας και των δυσλειτουργιών των υπηρεσιών υποστήριξης του αγροτικού τομέα.

Ο αγροτικός κόσμος διαδραματίζει εκτός από την παραγωγική του λειτουργία και άλλους ρόλους σύνθετους και διαπλεκόμενους, παράγοντας εξωτερικές θετικές οικονομίες, που απολαμβάνει το σύνολο του πληθυσμού. Η γεωργία είναι η κεντρική και παραδοσιακή οικονομική δραστηριότητα της υπαίθρου. Χωρίς στήριξη, μικρό τμήμα της ευρωπαϊκής γεωργίας θα μπορούσε να επιβιώσει στη διεθνοποιημένη παγκόσμια αγορά.

Η διατήρηση ενός ρυθμιστικού προστατευτικού πλαισίου θεσμικών τιμών και λογικών επιδοτήσεων είναι συμβιβάσιμο με την οικονομία της αγοράς και αφετέρου με την ολοκλήρωση πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης. Υπάρχουν τα παραδείγματα άλλων χωρών όπως η Ελβετία, η Αυστρία, οι

Σκανδιναβικές χώρες, που πέτυχαν να συνδυάσουν παραγωγική και ποιοτική γεωργία, με ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου.

Η πλήρης υποκατάσταση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής με μέτρα κοινωνικού και περιφερειακού χαρακτήρα, ενέχει τον κίνδυνο της εύκολης επανεθνικοποίησής της.

Η αναμονή αφετέρου και η συγκέντρωση μεγάλου μέρους των προσδοκιών και των προσπαθειών των γεωργών του αγροτικού πληθυσμού στις αποφάσεις του κράτους και της Ε.Ε. καθυστερεί τη διαδικασία εκσυγχρονισμού και προσαρμογής και αποστερεί από τους γεωργούς τη δυνατότητα άντλησης πόρων από την αγορά.

Είναι αναγκαία η ένταση των προσπαθειών από μέρους των γεωργών και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, την αξιοποίηση των ευκαιριών που δημιουργούνται τόσο στην ευρωπαϊκή όσο και στη διεθνή αγορά.

Οι διαρθρωτικές αδυναμίες του αγροτικού τομέα της χώρας μας, περιορίζουν και τη δυνατότητα υιοθέτησης αποδοτικών ανταγωνιστικών στρατηγικών.

Με τις διαμαρτυρίες των αγροτών το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης στρέφεται προς τα πραγματικά αίτια που τις προκάλεσαν. Ως βασική αιτία, μπορεί να θεωρηθεί η έλλειψη προετοιμασίας της ελληνικής γεωργίας για ν' αντιμετωπίσει τα νέα δεδομένα του διεθνούς ανταγωνισμού. Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, που άρχισε το 1998 με τους περιορισμούς στις ποσότητες παραγωγής (προκειμένου να μειωθούν τα πλεονάσματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο) και συνεχίζεται μέχρι στιγμής σήμερα με περιορισμούς στις τιμές, με ποσοτώσεις παραγωγής και με συνεχή μείωση της εξωτερικής προστασίας, άρχισε να γίνεται αισθητή στην ελληνική γεωργία. Σ' αυτό συνέτεινε η περιορισμένη διολίσθηση της δραχμής έναντι του ECU τα τελευταία χρόνια,

η οποία οδήγησε σε χαμηλότερες ετήσιες δραχμικές αυξήσεις των αγροτικών τιμών στην Ελλάδα.

Παράλληλα, η πίεση για μείωση της παραγωγής στα σιτηρά και στα καπνά οδήγησε επίσης σε μείωση τα εισοδήματα των παραγωγών, ενώ η αβεβαιότητα για το μέλλον και άλλων προϊόντων, όπως το βαμβάκι, το κρασί, τα οπωροκηπευτικά κ.ά., ενέτεινε τις ανησυχίες τους. Ταυτόχρονα, η νέα συμφωνία της GATT δημιούργησε πρόσθετες δεσμεύσεις για σχετική προσαρμογή των υψηλών κοινοτικών τιμών προς τις διεθνείς και για μείωση των εξαγωγικών επιδοτήσεων και του όγκου των επιδοτούμενων εξαγωγών.

Όλα αυτά βρίσκουν τους Έλληνες αγρότες απροετοίμαστους, αλλά και συνηθισμένους σε σχετικά αυξημένα εισοδήματα λόγω της εφαρμογής της ΚΑΠ στη διάρκεια της δεκαετίας του '80.

Ίσως οι διαμαρτυρίες των αγροτών συμβάλλουν στη συνειδητοποίηση των μεγάλων προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας και οδηγήσουν σταδιακά στην επίλυσή τους, με διάλογο και συνεργασία μεταξύ του κράτους και των αγροτικών οργανώσεων, προς όφελος της ανάπτυξης της αγροτικής μας οικονομίας, μέσα στο νέο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Ο σύγχρονος αγροτικός συνεταιρισμός αποτελεί βασικό θεσμό για την επίτευξη των στόχων των αγροτών. Ο συνεταιρισμός συνενώνει προσπάθειες και δράσεις των μελών του για να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικότερα τα προβλήματα επιβίωσης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και να αξιοποιηθούν αποδοτικότερα οι ευκαιρίες που υπάρχουν. Είναι αναγκαία σήμερα η προσαρμογή και η βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς του και η επιβίωσή του χάριν του αγροτικού πληθυσμού.

Οι συνεταιρισμοί, όμως, πρέπει να εκσυγχρονισθούν, να αρχίσουν να λειτουργούν με τα σύγχρονα δεδομένα, να προστατεύουν το περιβάλλον και να συμμερίζονται τις σύγχρονες απόψεις περί ανταγωνισμού κ.τλ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

- Θεοφανίδης Σταύρος "Αγροτική Οικονομική"
Θεωρητική ανάλυση και πολιτική, εκδόσεις
Παπαζήση Β' έκδοση συμπληρωμ. ΑΘΗΝΑ 1992
- Παπαηλίας Θεόδωρος "Επενδύσεις, κεφάλαιο και παραγωγικότητα στον
Αγροτικό τομέα (1911-1990)"
Μελέτες για την αγροτική οικονομία 44 ΑΤΕ Α.Ε.
Δ/ΝΣΗ ΜΕΛΕΤΩΝ & ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ. ΑΘΗΝΑ
1992
- Παπαδόπουλος Χάρης
Οικονομίδης Μιχάλης "Πολιτική Οικονομία"
Μικροοικονομία - Μακροοικονομία, Τεύχος Α'
ΟΕΔΒ
ΑΘΗΝΑ 1992
- Πατρώνης Βασίλειος "Διεύθυνση συνεταιριστικών οργανώσεων και
εκμεταλλεύσεων Ι"
Σημειώσεις ΤΕΙ Μεσολογγίου
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 1995
- Τσιφοπανόπουλος Φ. "Συνεταιριστική Οικονομία"
Σημειώσεις ΤΕΙ Μεσολογγίου
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 1995
- Πατρώνης Βασίλειος "Ελληνική Οικονομία"
Σημειώσεις ΤΕΙ Μεσολογγίου
ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ 1992

Γεωργακόπουλος Θεόδ.

Λοϊζίδης Ιωάννης "Ελληνική Οικονομία"
Ίδρυμα Ευγενίδου
ΑΘΗΝΑ 1993

Βρεττός Θ.

Βρεττού-Αγαλιανού Αντ. "Κοινωνική Οικονομία. Αστικοί και Γεωργικοί
Συνεταιρισμοί".
Ιστορία - Αρχές - Νομοθεσία - Οργάνωση -
Οικονομία. Ελλάδα-Ευρωπαϊκή Κοινότητα -
Παγκόσμια Σύγχρονη Εκδοτική
ΑΘΗΝΑ 1992

Περιοδικά

ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝ/ΜΟΣ τεύχος 11/1990

ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΣΥΝ/ΜΟΣ τεύχος 9-11/1995

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1994

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ Μάρτιος 1994

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ Ιούνιος 1994